

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MAKEDONYA'DA BULGAR ÇETE
FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatma Gül ÖZKÜÇÜK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Uğur ÜNAL

ANKARA - 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MAKEDONYA'DA BULGAR ÇETE
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatma Gül ÖZKÜÇÜK**

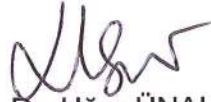
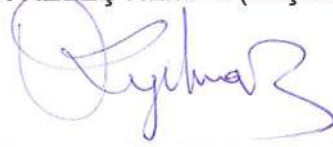
**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Uğur ÜNAL**

ANKARA - 2011

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Fatma Gül ÖZKÜÇÜK tarafından hazırlanan "I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri" başlıklı bu çalışma, 29.09.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ (Başkan)

Doç. Dr. Uğur ÜNAL (Üye)

Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ (Üye)

ÖNSÖZ

“Makedonya” tarihin en eski dönemlerinden beri üzerinde pek çok ırkın yaşadığı, çeşitli dillerin konuşulduğu, farklı medeniyetlerin yükseldiği, birçok din ve mezhebin barındığı, çok hareketli ve stratejik öneme sahip bir mevkide yer almasından dolayı, hem Avrupa hem de Osmanlı Devleti için büyük önem arz etmekteydi. Avrupa’da yayılan fikir akımlarının etkisinin Balkan yarım adasının merkezinde bulunan Makedonya bölgesini de sarmasıyla, mezkûr mahalde ortaya çıkan milliyetçilik akımı tüm bölgeyi etkisi altına almış; bunun sonucunda oluşan etnik unsura dayalı ayrılıkçı çeteler, milli bağımsızlıklarını kazanmak için Osmanlı Devleti’ne karşı büyük bir isyan hareketine başlamışlardı. Bu isyanın öncü kuvvetleri olan Sırp ve Yunanlılar gibi Balkan uluslarının teker teker bağımsızlıklarını kazanmaları üzerine Bulgarlar da millî şuura dayalı çetecilik faaliyetleriyle “Makedonya Meydanı”nda Osmanlı’ya karşı cephe alır bir vaziyete bürünmüşlerdir.

Bu araştırmada XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Makedonya’daki Bulgar çete faaliyetleri incelenmektedir. Adı geçen konuyla ilgili şimdiye kadar yeterli sayıda araştırma yapılmadığı dikkat çekmektedir. Yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalar da ise; son dönemlerde tasnifi yapılmış, arşiv belgelerinin, az sayıda kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışma, Makedonya’daki Bulgar çete faaliyetleriyle ilgili bahsettiğimiz eksikliklerin giderilmesini ve konunun daha etraflıca ele alınıp, Osmanlı’nın Balkanlardaki son toprak parçası olan Makedonya’nın elden çıkmasındaki sebepleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Konunun belirlenmesinde araştırmacı yazar Prof. Dr. Mahir AYDIN’ın, “*Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri*” adlı makalesi yol gösterici olmuştur.

Çalışmamızda kullandığımız Osmanlı arşiv belgeleri, konunun en güvenilir ve temel kaynağı olmuştur. Fakat bu belgeler, diplomatik yazışmalar olduğundan ve genelde olayları özet halinde verdiğinden olayların detayı hakkında tafsilatlı bilgi vermekten uzak kalmıştır. Bu yüzden Osmanlı arşiv belgelerinin yanı sıra, konuyla ilgili telif eserlerden de yararlanılmıştır. Ayrıca

döneme yakından şahitlik eden ve Makedonya'nın çeşitli yerlerinde kaymakamlık vazifesini icra eden Tahsin UZER'in, "*Makedonya Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*" adlı eserinden, yine dönemin tanıklarından Tunalı HİLMİ'nin "*Makedonya*", Selanikli Şemsettin Bey'in, "*Makedonya, Tarihçe-i Devr-i İnkilâb*" adlı eserlerinden geniş ölçüde istifade edilmiştir.

Bu çalışma sırasında bana yol gösteren ve her türlü imkanı sunma noktasında büyük gayret gösteren danışman hocam Doç. Dr. Uğur ÜNAL'a, ayrıca çalışma boyunca benden yardımlarını esirgemeyen ve bana hep destek olan eşim Adem ÖZKÜÇÜK'e ve değerli arkadaşım Özlem ÖZIRMAK'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Fatma Gül ÖZKÜÇÜK
İstanbul, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA COĞRAFYASI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Coğrafi Yapı	9
1.2. Etnik Yapı	10
1.3. Nüfus Yapısı	12
1.4. Makedonya Tarihi	17
1.4.1. Osmanlı Hâkimiyetinden Önce Makedonya Tarihi	17
1.4.2. Makedonya Bölgesinin Osmanlı Hâkimiyetine Girmesi	19

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA MESELESİ

2.1. Makedonya Meselesinin Ortaya Çıkışı	24
2.2. Mahalli Unsurların Makedonya Meselesinde Rolü	28
2.3. Avrupa Siyasetinde Makedonya Meselesi	30
2.4. Makedonya Meselesi'nde Islahatlar	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKEDONYA'DA ZUHUR EDEN BULGAR ÇETELERİNİN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

3.1. Bulgar Milli Uyanışı	39
3.2. Fener-Rum Patrikhanesi'nin Bulgarları Rumlaştırma Politikası	41
3.3. Bulgar Eksarhlığı'nın Kurulması	44
3.4. Bulgar Tüccarları ve Yeniden Doğuş	48
3.5. Osmanlı Yönetimine Duyulan Hoşnutsuzlukların Nedeni	50
3.6. Bulgar Okulları ve Basınının Bulgar Milli Uyanışındaki Etkisi	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKEDONYA'DA ZUHUR EDEN ÇETELERİN YAPILANMASI

4.1. Makedonya'daki Bulgar Komiteleri.....	55
4.1.1. Santralistler (Makedonya İç Devrim Örgütü).....	59
4.1.2. Varhivistler: (Makedonya Yüksek Komitesi)	59
4.2. Bulgar Komite ve Çetelerinin Teşkilatlanma Şekli.....	60
4.3. Makedonya'da Bulgar Çetelerinin Kullandıkları Silahlar.....	67
4.4. Makedonya'da Bulgar Çetelerinin Komiteye Para Sağlama Faaliyetleri	68

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGAR ÇETE VE KOMİTELERİNİN FAALİYETLERİ

5.1. Propaganda Faaliyetleri	70
5.2. Bulgar Kilise ve Okullarının Bulgar Çetelerine Yardımları	71
5.3. Bulgaristan Hükümetinin Bulgar Çetelerine Yardımları	74
5.4. Bulgar Komitelerinin Hazırlıkları	76
5.5. Bulgar Çetelerinin Makedonya'daki Faaliyetleri	79
5.5.1 Cuma-i Bâlâ İsyanı	79
5.5.2. Selanik Olayları.....	80
5.5.3 İlinden İsyanı (İlyas Günü 1903)	83

ALTINCI BÖLÜM

BULGAR KOMİTECİLERİ VE OSMANLI DEVLETİ

6.1. Bulgar Komitecilerine Karşı Takip Edilen Siyaset	88
6.2. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki Askeri Durumu.....	94
6.3. II. Meşrutiyet Döneminde Makedonya'daki Çetelerin Durumu	96
6.3.1. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri	99
6.3.2. Makedonya Federatif Halk Partisi	99

SONUÇ	102
--------------------	------------

KAYNAKÇA	106
-----------------------	------------

EKLER 110

- Ek- 1-a. *Bulgar çetelerinin köylerde ve kazalarda yapacakları fesatlar hakkındaki talimatname (Köy Çeteleri Talîmâtı). BOA, Teftişât-ı Rumeli Umûmî Evrakı, nr: 3/300.111*
- Ek- 1-b. *Bulgar çetelerinin köylerde ve kazalarda yapacakları fesatlar hakkındaki talimatname (Köy Çeteleri Talîmâtı). BOA, Teftişât-ı Rumeli Umûmî Evrakı, nr: 3/300.112*
- Ek- 2. *Miss Stone'yi dağa kaldıran eşkiya reislerinden Sandanski hakkında. BOA, Sadaret Bulgaristan, nr. 77/1.....113*
- Ek – 3. *Su-i fikir hareketler içerisinde olan Bulgar muallimlerinin ve papazların görevden alınması hakkında. BOA, Mecis-i Vükela Mazbataları, nr.108/31.114*
- Ek-4-a: *Bulgar mektepleri hakkında. BOA, Babıali Evrak Odası, nr. 2196/164681.115*
- Ek-4-b: *Bulgar mektepleri hakkında. BOA, Babıali Evrak Odası, nr. 2196/164681.116*
- Ek -5 . *Bulgar çeteleri içerisinde, Bulgaristan Emareti subay ve askerlerinin de bulunduğu dair belge. BOA, Sadaret Bulgaristan,nr. 89/79.117*
- Ek – 6. *Mutasarrıf Mustafa Efendi'nin Çiftliğine Bulgar Çetelerinin tasallutu hakkında. BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, nr. 692/7.....118*
- Ek – 7. *Selanik yakınlarında Bulgar Çeteleriyle olan müsademe. BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, nr. 692/7.....119*
- Ek – 8. *Manastır, Kosova ve özellikle de Selanik vilayetinin hatt-ı imtiyaza yakın bulunan kaza ve köylerinde Bulgar eşkiya ve çetelerinin tren yollarına, köprülerine, tünellerine ve köy ahalisine yapmış oldukları sabotaj, taarruz ve tecavüzde bulunduklarına dair belgeler içinden bir örnek. BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, nr. 692/7(4)120*
- Ek – 9. *Bulgar Çetelerine karşı alınan tedbirler hakkında. BOA, Sadaret Bulgaristan, nr. 79/19121*

Ek -10. Bulgar Hükümeti'nin Makedonya'daki Bulgar çetelerini desteklediğine dair belge. <i>BOA, Yıldız Mütenevvi Maruza, nr. 6/87.</i>	122
ÖZET	123
ABSTRACT	125

KISALTMALAR DİZİNİ

A. }MTZ. (04)	Sadaret Bulgaristan
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
A.MKT.MHM.	Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi
BEO	Babı ali Evrak Odası
BMK	Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri
BMKB	Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Birliği
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DAGM	Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Der.	Derleyen
DH.MKT	Dahiliye mektubi kalemi
HR.SYS	Hariciye Nezareti
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
İBÜY	İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
M.Ö.	Milattan Önce
mec.	Mecazi
MFHP	Makedonya Federatif Halk Partisi
nr.	Numara
OS	Osmanlı Araştırmaları
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa Arası
T.D.Y.Y.	Türk Diyanet Vakfı Yayınları
TFR.I..UM	Teftişat-ı Rumeli Umumi Evrakı
TTK.	Türk Tarih Kurumu

TVYY	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire
Y..PRK.MK	Yıldız Mütenevvi Maruzat
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren toplumsal bir varlık olarak yaşamaya çalışmıştır. İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları toplumsal yapılar, en küçük toplumsal yapı olan aileden başlamak üzere, kabile (boy), oymak, devlet veya imparatorluk gibi adlarla kurumsal, soyut bir mahiyete bürünmüştür. Ancak buradaki insan unsuru, hiçbir zaman önemini yitirmemiş; aksine bu kurumsallaşmanın arkasında yatan kendinden olana sahip çıkma ve onu başka unsurlara karşı doğal reflekslerle koruma içgüdüsüne sahip toplumsal sınıfların oluşmasında giderek daha önemli hale gelivermiştir. Nitekim Jean Jacques Rousseau'ya (*Toplum Sözleşmesi*) göre insanların toplumsal bir olgu olarak “devlet” denen yapıyı kurmalarının arkasındaki temel nedenlerden birinin, bireyin hakkını, kendi milletinden olan başka birinin gasp etmesine karşı korumak olduğu gibi; aynı zamanda başka milletlere karşı da koyabilen soyut bir birliktelik kurma arzusudur.¹ Barınma, güvenlik gibi doğal reflekslerle kurulan bu yapı, zamanla kendi farklılıklarını ön plana çıkaran bir mahiyete kavuşmuştur. Devlet veya imparatorluk gibi büyük, toplumsal yapıların meydana gelmesinde en etkili faktör olan bu milli duyguya, XVIII. yüzyıldan itibaren “milliyetçilik” denilmiştir.

Milliyetçilik, en genel manasıyla kendi soy veya mezhebinden olanlara karşı içten bir sevgi ve koruma içgüdüsüyle hareket edip, milletin inkişafına çalışma, milletini düşman sayılabilecek tüm unsurlara karşı koruma içgüdüsüdür. Bu duygu, bazen devletin ayakta kalmasını sağladığı gibi bazen de devleti bir çatışma ortamına sürükleyebilir. Zira tarih, devletlerin teşekkülünde olduğu gibi inhilalinde de milliyetçilik bağlamında “öteki”ne karşı süregelen savaşlarla doludur. Öyle ki tarihin tozlu raflarındaki sayısız eser, milletlerin savaşını konu alan tarihin tekerrüründen ibaret gibidir.

¹ Geniş bilgi için bkz.: Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev. Vedat Günyol, Çan Y., İstanbul-1974.

Kahramanları, olayları, mekân ve zamanları farklı olsa da “milliyetçilik” duygusu, savaşlar tarihinde değişmeyen tek olgu olmaya devam etmiştir.²

XVIII. ve XIX. yüzyıl, çeşitli milliyetçi akımların ortaya çıktığı ve yeni devletlerin kurulduğu bir dönemdir. 1789 Fransız İhtilali’nden sonra Avrupa’da görülmeye başlayan milliyetçilik akımları, ister istemez bütün imparatorlukları etkiledi. Taçlar ve tahtlar sarsıldı, sınırlar değişti ve yüzyıllar öncesinde kalan milliyetçilik duyguları, yeniden ortaya çıkmaya başladı.³

XIX. yüzyılın genel durumu Osmanlı Devleti’ni de yakından etkilemiştir. XIX. Yüzyıl, Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında bulunan Hristiyan milletlerin istiklallerini elde etmek ya da yarı müstakil bir hale gelmek suretiyle devlet idaresinden ayrıldıkları bir süreci ihtiva eder.⁴ Kısaca XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti için bir milliyetçilik yüzyılı oldu. Fakat “milliyet” duygusu, imparatorluklar için, dengeleri sarsan ve temelleri yerinden oynatan, tehlikeli bir akımdır. Osmanlı Devleti, böyle bir ayrıcalığı, kendi çekirdeğini oluşturan Türk unsuruna bile tanımamıştı. Nitekim Osmanlı Devleti, millet sisteminde; “millet” kavramı, devlete bağlı tüm tebaayı ihtiva etmektedir. Osmanlı Devleti, asırlarca bünyesinde taşıdığı bu rengârenk mozaik vazoyu, kırmadan taşımayı başarmıştır. Lakin Avrupa’yı saran alev topu, Osmanlı’ya da ulaşacak ve mozağin renkleri arasında yeniden büyük mücadeleler tevarüs edecektir.

²“*Millet*” sözcüğü aslen Arapça olup, “din veya mezhep; bir din veya mezhebe bağlı olan cemaat” anlamındadır. Osmanlı Türkçesinde 20. yüzyıl başlarına kadar bu anlamda kullanılmıştır. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren aynı sözcük Fransızca/İngilizce *nation* kavramına karşılık olarak kullanılmıştır. Milliyetçilik konusunda çalışan bilim adamları bu konuda net bir tanım ortaya koyamadıkları gibi milliyetçiliği sadece ırka dayanan bir kalıba da sokmamışlardır. Milliyetçilik kavramı, etnik ve dilsel aidiyetten, dinselcilğe, yurtseverlikten cemaatçiliğe kadar birçok kavramı içinde barındırmaktadır. Binaen aleyh bizim bu çalışmada ele aldığımız “milliyetçilik” etnisiteye dayansa da devletler için dini milliyetçilikten, etnisiteden, kültürel milliyetçilikten, hatta ekonomik milliyetçilikten söz etmek mümkündür. Buradaki esas, kendinden (ırkından, dilinden, dininden, cemaatinden, grubundan vs.) olanların bekası için çalışma bunu engellemeye çalışanlarla mücadele etme arzusudur. Örneğin ; “Osmanlı milleti” ırka dayalı bir sistem değildi. Ve yine Haçlı savaşları dinsel milliyetçiliğin bariz örneklerinden biridir. Zaten milliyetçilik kavramının yukarıdaki tanımdan anlaşıldığı üzere “aynı din veya mezhebe bağlı olanlar” manasına gelmekte olup etnisiteyle ilgisi yoktur. Etnisiteyle milliyetçiliğin özdeşleşmesi Fransız İhtilalinden sonra “nation” sözcüğüne bağlı olarak kullanılmış ve günümüzde de daha çok bu manada kullanılır olmuştur. Geniş bilgi için bkz.: Azmi Özcan, “*Milliyetçilik*”, *İslam Ansiklopedisi*, T.D.V.Y., C. 30, s. 84-87

³ Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, Kitapevi, İstanbul 1996, s.7.

⁴ Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, TTK, Ankara 1992, s. 1.

Osmanlı Devleti, yaklaşan tehlikenin geç de olsa farkına varmış; bu olumsuz gidişe dur demek için elinden gelen tüm çabayı göstermişti. Nitekim 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları bu gayelerle yapılmış fakat istenildiği gibi başarılı olunamamış önemli adımlardır. Hatta 1876 ve 1908 Meşrutiyetleriyle atılan demokrasi yolundaki ilk ve en önemli yasal adımlar dahi bir yönüyle bu amaç doğrultusunda gerçekleşmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin izlediği taviz vererek milliyetçi arzuları bastırma düşüncesi, başarılı olmak bir yana devlet içindeki tüm unsurların bir çeşit "hak arama savaşı"na dönüşecektir. Lakin isyana öncülük edecek liderler her zaman içeriden olmayabilecektir. Diğer bir deyişle içerideki isyancıların hamisi olacak ve onu "devlet" denen olguya karşı "düşmanımın düşmanı dostumdur" felsefesiyle hareket ederek koruyacak güçlü devletlere, aynı millettense olmasa da, hep ihtiyaç olacaktır. Osmanlı'nın içerideki isyancıları teskin etmek için yaptığı tüm faaliyetler, bu hamilerce boşa çıkarılmaya çalışılıyordu.⁵

Osmanlı Devleti, etrafını saran bu yangından kurtuluş çaresi ararken sömürgeci devletler, tarihin kendilerine altın tepside sunduğu bu fırsatı kaçırmamak için harekete geçtiler. Büyük devletler kapitalizmin tabi bir sonucu olarak yeni sömürge yarışında yaya kalmamak için hep birden uzun bir maratona katıldılar. Bu sömürge politikasının bir vasıtası olarak ise Osmanlı idaresi altında yaşayan Hristiyan unsurlar kullanıldı. Kısaca himaye siyaseti olarak adlandırılan bu uygulama ile Rusya Ortodokslar, Fransa Katolikler, İngiltere de Protestanlar üzerine politikalar üretmeye başladı. Emperyalizmin bir tezahürü olan bu reaksiyonla büyük güçler, bu amaç doğrultusunda Osmanlı coğrafyasında bin bir türlü siyasetle Osmanlı'nın parçalanması noktasında büyük bir çaba harcadılar. Bu çabalar neticesinde, 1804 Sırp Ayaklanması ile başlayan isyanlar, 1821 Yunan Ayaklanması ile devam etti. 1829'da Yunanlılar arkasından Sırlar ve Bulgarlar birer birer bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Yunanlar, Bulgarlar, Sırlar, Arnavutlar ve diğer unsurların bağımsızlık mücadeleleri elbette kolay olmadı; hepsi büyük isyanlarda yer alarak

⁵ Aydın, a.g.e., s.8.

kendilerine hem ulusal hem de uluslar arası destek buldular.⁶ Yunanlılar, Sırp, Romenler, Karadağlılar ve Bulgarlardan meydana gelen bu milletleri istiklal mücadelesine sevk eden birinci sebep; kendi milli uyanışları, ikinci sebep ise; Ortodoks mezhebine bağlı milletlerin haklarının korunması ile başlayıp daha sonra bütün Slavların himayesini gaye edinen Rusya'nın Panslavizm siyaseti olmuştur.⁷

Biz bu çalışmamızda özellikle Makedonya bölgesindeki karışıklıklarda en büyük paya sahip olan Bulgarlar üzerinde duracağız. Makedonya Meselesi tek taraflı bir mesele olmadığından burada baş aktör olarak ele aldığımız Bulgarlar incelenirken, onlarla aynı tarihsel süreci yaşayan farklı milletleri ya da onların isyanlarında öncülük eden diğer unsurların faaliyetlerine de yer verilmiştir. Bilhassa Makedonya Meselesi'nin baş aktörü olan Bulgarların akıl hocalığını ve hamiliğini üstlenen Rusya⁸ üzerine eğilmek konunun kavranmasına yardımcı olacağından tarihsel süreç içerisindeki kronolojiye sadık kalarak bu girift ilişkiyi konu bütünlüğü açısından birlikte izah etmeye çalıştık.

Rusya, Osmanlı himayesindeki Slav Ortodoks, ahaliyi kendi yanına çekmek suretiyle büyük bir Slav devleti kurma fikrindeydi. Bu amaç uğruna “Hasta Adam”ın ölmesi elzemdi. Ancak bu durum Rusya'nın pek de kolay halledebileceği bir mesele değildi. Zira karşısında bu mücadelede menfaat uman birçok büyük devletle baş edebilme salahiyetine sahip olmak zorundaydı. Bir yandan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bir yandan da İngiltere, Rusya'nın bu politikasına şiddetle karşı çıkmıştır. Zira 1853–1856 yılları arasında vuku bulan Kırım Harbi'nde büyük güçler Osmanlı Devleti'ne yardım ederek Rusya'nın bu politikada yalnız olduğunu göstermişlerdir.

⁶ Aydın, a.g.e., s.8.

⁷ Aydın, *Şarki...*, s. 1.

⁸ Bulgaristan Prensi Ferdinand'ın 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin 25. yılında Rusya Çar'ına yazdığı mektupta, Bulgaristan'ın hürriyet mücadelesinde Osmanlı'ya karşı Rusya ile işbirliği içinde olduğu anlaşılmaktadır. Mektupta ayrıca Bulgaristan'ın Rusya'ya şükran borcu içinde olduğu izah edililerek, Rus Çar'ına övgü dolu sözler sarfedilmiştir. Mektup için bkz.: *Şurayı Ümmet Gazetesi*, 1 Rebiülevvel 1320/7 Temmuz 1902, nr.: 7, s.1. Ayrıca, Rumeli Gazetesi'nin, “*Osmanlı-Rus Muharebesi Hatıratından*” başlıklı yazısında da muharebe sırasında Ruslarla, Bulgarların işbirliği içinde olduğu, Rus birliklerinin içinde çok sayıda Bulgar ihtilalcisinin olduğu izah edilmiştir. Geniş bilgi için bkz.: *Rumeli Gazetesi*, 21 Cemaziyelevvel 1324/1905, numara, 31, s.2,3.

Yalnızlığının farkında olan Rusya, uzun süre Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir savaş hazırlığına girişememiş, Osmanlı'nın yıkılması için farklı politikalar üretmiştir. Bundan sonraki temel politikası, Osmanlı'nın içeriden yıkılmasını sağlamak olmuştur. Nitekim yukarıda belirttiğimiz gibi XIX. yüzyıl şartları Rusya'nın bu planını gerçekleştirmesi için büyük bir fırsat sunuyordu. Bir yandan Sırları öte yandan Rumları ve Bulgarları kendi amacı uğruna Osmanlı'ya karşı tahrik ediyordu. Burada konumuz gereği Makedonya Meselesi'nde ve Makedonya'daki Bulgar çetelerinde Rusya faktörüne dikkat çekeceğiz. Rusya tarafından başlatılan kargaşada diğer önemli aktör ise hiç şüphesiz İngiltere⁹ olacaktır. Diğer güçlerin de Makedonya kargaşasında rol alması yani meselenin uluslararası bir boyut kazanmasına ve en önemlisi de "Şark Meselesi" nin önemli bir ayağını oluşturmaya neden olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki varlığına son vermek maksadıyla peş peşe yaratılan siyasi kargaşanın son halkası Makedonya Meselesi olmuştur. XIX. yüzyılın hemen başında Sırbistan'da başlayan bağımsızlık ve ayrılıkçı hareketleri başlayan Yunan ve Bulgar isyanları ile devam etmiş ve aynı yüzyılın sonlarında alevlendirilen Makedonya Meselesi ile son safhasına ulaşmıştır. Makedonya'da çıkarılan isyan, Osmanlı Devleti'ni ufalayarak paylaşmayı gaye edinen ve "Şark Meselesi" olarak tanımlanan siyasi hedefe varmak için oynanan oyunlar arasında yer almaktadır.¹⁰

Avrupalı devletler, Makedonya Meselesi'ni halletmek için bu meseleyi Osmanlı Devleti'nin en önemli gündemi haline getirmek istemişlerdir.¹¹

⁹ İngiltere Parlamentosunun Makedonya politikası hakkında bkz.: **Hilafet Gazetesi**, 17 Muharrem 1321, nr.: 89, s.3,4. Ayrıca İngiltere tarafından yayınlanan Mavi Kitap'ta da Makedonya Meselesi üzerinde geniş bir şekilde durulmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: **Rumeli Gazetesi**, 17 Zilkade 1323/1904, nr.: 6, s.1.

¹⁰Binark, **Makedonya'daki Osmanlı Evrakı**, Yay. Haz.: Orhan Sakin, Uğurhan Demirbaş, B.D.A.G.M Yayıncılık, no:29 Ankara 1996, s.9.

¹¹Şurayı Ümmet Gazetesi'nin bir nüshasında yayınlanan "*Rumeli Elden Gidiyor*" başlıklı makalede Avrupa'nın, Makedonya Meselesi'ndeki tutumları, bölgeye müdahale gayretleri ve bölgedeki gayri müslimlerle olan münasebeti izah edilmiştir. Makale için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 1 Safer 1320/ 9 Mayıs 1902, nr.: 3, s.1. Ayrıca yine Şurayı Ümmet Gazetesi'nin başka bir nüshasında yayınlanan, "*Avrupa Matbuatı Niçin Türkler Aleyhinde Bulgar Lehindedir.*" başlıklı makalede, Avrupa'nın, Makedonya Meselesi'ndeki politikalarını ve Bulgarlar lehinde olmalarının muhtelif sebeplerini görebilmekteyiz. Makele için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 1 Cemaziyelahir 1321/24 Ağustos 1903,nr.: 31, s.1,2.

Böylece doğrudan bu meseleye el atmak için ihtiyaç duyduğu meşruiyeti elde etmiş olacaktı. Bu maksatla adım atan Avrupalı güçler, Osmanlı Devleti'ne bu meseleyi ilk olarak 1876 yılının son aylarında uluslararası nitelikte düzenlenen İstanbul Konferansı'nda (Tersane Konferansı) dillendirmişlerdir.¹² Dönemin Hariciye Nazırı Safvet Paşa'nın başkanlığında açılan konferansa Osmanlı Devleti, İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa Avusturya-Macaristan ve İtalya katılmıştır.¹³

Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Makedonya'nın Bulgaristan'a bırakılmış olması, bölge ile ilgilenen hiçbir tarafı memnun etmemiştir. Üstelik Bulgaristan'ın, Rusya'nın himayesiyle hareket ettiği diğer bir deyişle Rusya'nın kuklası olduğu, Avrupalı güçler tarafından açıkça görülmüştü. Rusya, bu sayede Balkanların tek hâkimi durumuna gelmiş ve sıcak denizlere doğru yol almıştı. Avrupa, menfaatleri gereği bu duruma hemen müdahale ederek Ayastefanos Antlaşması'nın yeniden yapılmasını istemiştir. Nitekim kısa bir süre sonra Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Böylece "Büyük Bulgaristan" daha doğmadan Berlin Antlaşması ile yok edilmiş oldu.

"Büyük Bulgaristan" Berlin Antlaşması'nda üç bölgeye taksim edildi. Birinci bölgede; Osmanlı Devleti'ne vergiyle bağlı muhtar bir Bulgar Devleti kuruluyordu. Bu devlet bir hükümete ve askeri güce sahip oluyordu; ayrıca maddeler arasında Bulgaristan Prensi'nin halk tarafından serbestçe seçilmesi, Osmanlı Devleti tarafından da tasdik edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat büyük devletlerin hiçbirisi Bulgaristan Prensiği için aday gösteremeyecekti. İkinci bölge; Balkanların güneyinde "Doğu Rumeli" adını alarak Osmanlı Devleti'ne bağlı muhtar bir eyalet olarak kuruluyordu. Bölgeye 5 yıl süreyle Hristiyan vali atanması öngörülmüyordu. Üçüncü bölge ise Makedonya olup Osmanlı Devleti denetimine bırakılmaktaydı.¹⁴

¹² Beydilli, "II. Abdülhamit Döneminde Makedonya Meselesine Dair", **Osmanlı Araştırmaları**, Ayır Basım IX., İstanbul 1989, s.80.

¹³ Yılmaz Öztuna, **II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti**, Kubbealtı, I. Baskı, İstanbul 2008, s.24,25.

¹⁴ Zafer Koylu, "Ayastefanos Antlaşması ve Sonrasında Balkanlarda Bulgaristan'ın Genişleme Politikaları: Makedonya", **Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı**, 11-13 Mayıs 2005, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm, Eskişehir, s. 106.

1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Makedonya Meselesi'nin Avrupa tarafından yeni bir şekle sokulması Balkan coğrafyasında büyük bir değişimin yaşanmasına neden olacaktır. Konu, mahalli unsurların arasında da çözülmesi imkânsız bir mesele haline gelen uluslararası bir mahiyete bürünmüştür. Bulgarların, Yunanlıların, Sırpıların vb. unsurların mücadele sahası haline gelen coğrafyada Müslüman ahali en büyük zararı gören taraf olmuştur. Müslümanlar, Bulgar, Yunan ve Sırp çeteleri tarafından korkunç mezalimlere uğramışlardır.

Bulgar çetelerinin teşekkülünde birtakım nedenler etkili olmuştur: Bunların içinde en önemlisi Bulgar milli uyanışının gerçekleşmesidir. Bulgar milli uyanışı özellikle Fener- Rum Patrikhanesi'nin Bulgarları ve diğer Balkan uluslarını kendi kültür potası içinde eritmeye çalışmasıdır. Fener-Rum Patrikhanesinin "Elenizim" siyaseti adı mezkûr ulusların kendi dillerini konuşmalarına ve kendi kültürlerini yaşamasına engel olmaya çalışması, bu uluslar için özellikle de Bulgarlar için bir dönüm noktası olmuştur. Zira Bulgar aydınları, Bulgar halkının milli şuura erişmesi için büyük bir çaba göstermiştir. Örneğin; Bulgar dili halka tekrar kazandırılmaya çalışılmıştır. Bulgaristan coğrafyası, Bulgar tarihi ve Bulgar edebiyatı dallarında birçok kitap basılmıştır. Bunun yanında birçok gazete basılarak propagandalar devam etmiştir. Bulgar fikri hareketinin yanında Bulgar tüccarlarının da büyük bir gelişim kaydetmesi, Bulgar aydınlamasında oldukça önem arz etmektedir. Milli uyanış, 93 Harbi'nin arkasından imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Büyük Bulgaristan'ı kazandırmıştır. Bu kazanç her ne kadar Berlin Antlaşması ile sekteye uğramışsa da Bulgarların bağımsızlık yolundaki faaliyetlerinin daha da hızlanmasına neden olacaktır.

Berlin'den sonra kısa vadede Şarkî Rumeli Vilayeti'ni ele geçirmek, uzak hedefte de Makedonya'yı ilhak etmek Bulgarların temel politikası olmuştur.¹⁵ Bulgaristan'ın dışişleri bakanı K. Stoilov, 1882'de Bulgar Prensi

¹⁵ Rumeli Gazetesi'nin, bir nüshasında yayınlanan "*Rumeli*" başlıklı makede, Bulgar çetelerinin, Bulgar hürriyeti için her türlü vahşiliği göze aldığını, bu uğurda Türklerin ve Arnavut'ların haklarını hiçe sayarak, onların öldürülmelerini haklı bulan bir tavır içinde oldukları dile getirilmiştir. Makale için bkz.: **Rumeli Gazetesi**, 25 Şevval 1323/1904, nr.: 3, s. 3.

Battenberg'e yazdığı bir mektupta, ulusal bakış açısından Makedonya'nın diğer tüm bölgelerden daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden, Makedonya'daki her Bulgar'ın, Bulgaristan'a aidiyet duygusunu geliştirmesinin sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Her Makedonyalı Bulgar “ *Genç veya yaşlı, Bulgar kanı taşıdığını bilmek zorundadır*” dedikten sonra bunu başarmak için, bakan, kendilerine Makedonya'dan düzenli bir şekilde haberler iletecek ve prenslik yönteminin bir emrini tüm Makedonya'da ve Arnavutlukta hızla ve başarıyla uygulayacak bir teşkilatın kurulmasını öneriyordu.¹⁶ Bu maksatla Makedonya'da örgütler, komiteler, dernekler, topluluklar ve en nihayetinde silahlı eylemciler diye de tabir edeceğimiz Bulgar çeteleri oluşmuştur. Bu yapılanmanın perde arkasında da tabii ki Bulgarların milliyetçi uyanışı ya da tabiri caizse adeta bir “Rönesans” dönemi yaşamaları etkili olmuştur.

Makedonya'da kurulan komiteler ve çetelerin bölgedeki faaliyetleri, genel itibari ile şekavet tarzında nispeten küçük hareketler ve köylere yapılan çete baskınları ve asayişin ihlal edilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Komitelerin bu faaliyetleri Makedonya dâhilinde bu şekilde cereyan ederken hariçte de ne yapıp edip, Avrupa müdahalesine sebep olmaktadır.¹⁷ Böylece Bulgarların kendi milli duygu ve düşüncelerinden esinlenerek ortaya koydukları bu hareket, artık kendilerinin dahi önünü alamadıkları ve sonucunu kestiremedikleri uluslararası bir niteliğe dönüşmüş oldu.

¹⁶ Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**, (Çev. İhsan Çatay) TVY, İstanbul 2001, s. 108, 109.

¹⁷ İsmail Hamdi Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.4 Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 345

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA COĞRAFYASI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Coğrafi Yapı

Makedonya olarak isimlendirilen coğrafi bölgenin siyasi sınırlarını kesin bir şekilde çizmek pek kolay değildir. Çok hareketli ve stratejik bir mevkide yer almasından dolayı, tarih boyunca sayısız göçlere ve savaşlara sahne olması; ayrıca çeşitli etnik unsurların bu bölge üzerinde hak iddia etmesi, ortaya değişik Makedonya tanımlarının çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kaldığı dönemde de Makedonya tabirinin hiç kullanılmayarak, bölgenin Rumeli topraklarının bir parçası olarak değerlendirilmiş olması, Makedonya'nın siyasi sınırlarının tarifini zorlaştırmaktadır.¹⁸

Bugünkü Makedonya Devleti'nin kapladığı arazi, tarihi ve coğrafi Makedonya'nın sadece bir kısmını (% 38'ini) ihtiva etmektedir. Toplam 67.741 km² alanı olan Makedonya'nın doğu ve güneydeki geniş toprakları halen Bulgaristan ve Yunanistan sınırları içindedir. Makedonya Devleti'nin arazisi ise 25.713 km²'dir.¹⁹ Kuzeyde Şar Dağları, Karadağ (Skopska Crna Gora), Kozyak Dağları, Osogov Dağları; doğuda Mesta Nehri; güneyde Ege Denizi ve Aliakman (Bistrica) Nehri; batıda ise Korab, Joblanica Mokra ve Pindos Dağları vardır.²⁰

Genel olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi Makedonya sınırlarını net olarak çizen bir belge yoktur. Bu sebeple farklı coğrafi sınırlar çizile gelmiştir. Bunun sebebi de bölgenin sürekli olarak farklı devletlerce kısmen veya

¹⁸İsmet Binark, **a.g.e.**, s.3,4.

¹⁹Osman Karatay, “*Orta Çağda Makedonya: Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü*”, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, (Der. Murat Hatipoğlu), ASAM. Yayınları, Ankara-2002, s.4.

²⁰ Adanır, Bu coğrafi tanımlama tamamen keyfi kabul edilmelidir. Zira bu sınır, XIX. yüzyıl Avrupalı coğrafyacılarının Makedonya hususunda Ptolemios ve Strabon'un yazılarından alıntılanarak elde edilmiştir. bkz.: Adanır, **a.g.e.**, s, 2.

tamamen el değıştirmesi olsa gerektir. Genel olarak Selanik Vilayeti'nin tümüne, Kosova ve Manastır Vilayetleri'nin Arnavutluktan geri kalan kısmına Makedonya denilmiştir.²¹ Bununla birlikte Selanik, Manastır ve Üsküp hemen her dönemde Makedonya'yı oluşturan üç önemli merkez olmuştur. Osmanlı, bu üç şehride içine alan Makedonya'nın tamamına sahip olmuştur.²²

Makedonya birbirinden farklı iklim özellikleri gösteren yüksek dağ sıraları ile ayrılmış ve birçok havzadan oluşan coğrafi bir özelliktedir. Bu konum Makedonya'ya stratejik açıdan büyük değer kazandırmıştır. Doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan, ticari malların, kültürel birikimlerin, siyasi ve ekonomik düşüncelerin, modellerin dağılma yollarının önemli bir aşamasında bulunan Balkanlar bölgesinde Makedonya merkezi bir konumdadır. Balkanların dışarıya açılan gerek deniz gerekse karayollarının kapıları, bu bölgede yer almaktaydı. Bu ekonomik ve stratejik özellikler, Balkan ve Avrupa Devletleri'nin bölge üzerindeki emellerini arttırmaktaydı. Böylesi önemli bir geçiş alanının XIX. yüzyıldaki sınırlarının Osmanlı Devleti gibi, zayıflayan bir devlet egemenliği altında uzun süre sabit kalması beklenemezdi.²³ Tahmin edileceği üzere Makedonya bölgesi, Avrupalılar tarafından “Şark Meselesi” etrafında kendi lehlerinde çözüme kavuşturulmaya çalışılan bir bölge haline gelmiştir.

1.2. Etnik Yapı

Türkçeye Fransızcadan geçmiş olan “Makedonya” kelimesi sebze ya da meyve salatası ya da mec. yamalı bohça ve salata anlamlarına gelmektedir. Kelimenin manası XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başında

²¹ Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında bu üç vilayetin önemini ortaya koyacak şekilde, Makedonya'ya müstesna bir idare şekli verilerek “Vilayet-i Selase Umumi Müfettişliği” (Üç Vilayetler genel Müfettişliği) kurulmuştur. Bkz. Tahsin Uzer, **Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTK, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 81.

²² Meltem Begüm Saatçi, “*Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Makedonya Sorunu*”, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, (Der. Murat Hatipoğlu), ASAM., s.47.

²³ Meltem Begüm Saatçi, “*II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorunu “Bulgar” Rolü*”, **Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı**, 11-13 Mayıs 2005, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm, Eskişehir, s.116.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde bölgede yaşananları ve bölgenin temel niteliklerini de yansıtmaktadır. Etnik ve dini yapısı bir salatayı andırır tarzda karışık, hiç bir yerde tek tipliğin, yeknesaklığın görülmemesinden, yamalı bohçayı andırır tarzdadır.²⁴ Tahsin Uzer *"Makedonya'nın kesin bir etnoğrafik hududu yoktur. Sırbı, Bulgarı ve Yunanı medeniyet tarihine sahip çıkarak hak iddiasında bulunurlar, işte asıl Makedonya Meselesi budur."*²⁵ diyerek bölgedeki çatışmaları ve anlaşmazlıkları özetlemiştir. Zira beşeri olarak da kesişme noktasında bulunan Makedonya bu kültürler arasında bir köprü vaziyeti alabilecek bir konumdayken tam tersine genellikle anlaşmazlık konusu olmuştur. Bu sebeple Makedonya denilince akla genellikle *"ateş oyunu"* gelmiştir.²⁶

Balkanların etnik tablosuna bakıldığında dağınık şekilde yerleşmiş etnik gruplara rastlanılır. Bu gruplar arasında 4 temel etnik grup vardır. Bunlar; Güney Slavları, Romenler, Yunanlılar ve Arnavutlardır. Güney Slavları ise kendi içinde; Slovenler, Hırvatlar, Sırlar ve Bulgarlar olarak ayrılmaktadır. Bu karışık yapı, Osmanlı'nın iskân politikasıyla Anadolu'dan gelen Müslüman Türklerle daha da karışmıştır. Böylece XIX. ve XX. yüzyılda Makedonya'yı paylaşmak isteyen taraflar arasına yeni bir unsur daha eklenmiş oldu: Müslüman Türkler.²⁷

Bölgenin etnografik haritasının çıkarılmasındaki güçlük, etnik yapıdan kaynaklı taraflı yaklaşımlarla hazırlanan birbirinden farklı ve yekdiğerini tekzip eden bilgilerden kaynaklanmaktadır. Bu bir nüfus istatistiği vermekten ziyade bölgedeki etnik faaliyetlerin etkinliği hususunda bir fikir vermesi açısından daha mühimdir. Muhakkak bu grupların hepsi kendi medeniyet tezlerini oluşturmanın ve bunları temellendirmenin peşindedirler.

²⁴ Saatçi, *"Osmanlı imparatorluğu..."*, s. 46.

²⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.82. Makedonya nüfusu hakkında, özellikle de Makedon halkların sayısal ağırlığı hakkında güvenilir veri ve bilgiler çok azdır. Ancak ideolojik amaçlarla yapılan nesnellikten uzak birçok etnoğrafik istatistik ve haritalar mevcuttur. Bunların hepsi kendi düşüncesine dayanak oluşturma amacını taşıyan grupların propaganda mahiyetindeki faaliyetleri kapsamında ele alınmalıdır. bkz.: Fikret Adanır, **a.g.e.**, s.3.

²⁶ Osman Karatay, **a.g.m.**, s. 5.

²⁷ Saatçi, *"Osmanlı ..."*, s. 48.

3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması'yla Makedonya, Balkanlar'da kurulan Büyük Bulgaristan Prensliği sınırları içerisinde kalmıştı. Her ne kadar bu antlaşma kâğıt üzerinde kalmış olsa da Makedonya'ya yönelik Bulgar hareketinin yayılma hırsının temelleri bu antlaşmayla atılmış ve Berlin Antlaşması'yla Osmanlı'ya iade edilen bu toprakların ele geçirilmesi için Bulgarlarda son derece baskın bir "Küçük Bulgaristan Prensliği" idealini doğurmuştur. 1885'te Doğu Rumeli Vilayeti'ni ilhak eden Bulgarlar, bu hedefi gerçekleştirme yolunda önemli bir adım atmış; Sırp ve Yunanlılar gibi Makedonya'nın geniş cepheli sınır komşusu olmuştur.²⁸

1.3. Nüfus Yapısı

"Makedonya Meselesi", karmaşık bir mesele olarak bilinir ve tanımlanır. Meselenin karmaşıklığı yalnızca coğrafi sınırlarının tespitindeki zorlukların değil; aynı zamanda buradaki nüfus bileşiminin de bir sonucudur. Tarafların her birinin, kendi menfaatleri doğrultusunda ileri sürdükleri sayılarla Makedonya Meselesi, biraz daha açmaza sürüklenmiştir. Taraflarca ileri sürülen birbirinden farklı ve yekdiğerini tekzip eden sayılar, sıhhatli bir nüfus tablosu vermekten ziyade, konunun giriftliğini gözler önüne serme açısından dikkate şayandır.²⁹

Makedonya'da yapılan etnografik değerlendirmede "*Millet Sistemi*"ni geçerli sayan Osmanlı, din faktörünü ölçü olarak kabul ederken, bunu ortaçağ kalıntısı olarak kabul eden Balkan Milliyetçileri ise dil unsurunu ölçü olarak kabul etmişlerdir. Böyle olunca ortaya çıkan farklı tablolara göre değerlendirme yapmak oldukça zor olmaktadır. Örneğin; Osmanlı Devleti'nin, Yunan Patrikhanesinin, Bulgar Ekzarhlığı'nın (Kilisesi'nin) ve Sırpların nüfusla ilgili farklı sayısal verileri, istatistiklerin objektifliği hususunda şüphe

²⁸ Kemal Beydilli, **a.g.m.**, s.79.

²⁹ Beydilli, **a.g.m.**, s. 79

uyandırmakla kalmamış; kendi içindeki çelişkileri ortaya koymuştur.³⁰ Bazı Türk aydınlar göre Osmanlı istatistikleri, diğer sayımlara göre daha objektiftir. Yazarların bu kanaate varmalarında, Osmanlı sayım yönteminin farklılığının etkili olduğu ileri sürülebilir. Mesela 1904 tarihli sayım bunlardan biridir.³¹

1904 yılında Makedonya Umûmî Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın nüfus sayımından çıkan veriler şu şekildedir:³²

<u>Millet adı</u>	<u>Nüfus sayısı</u>
Türkler ve Müslüman Arnavutlar	1.508.507
Bulgarlar ve Makedonyalılar	896.494
Yunanlar	307.000
Sırp lar	100.717
Ulahlar	99.000
Toplam	2.911.718

Bu sayım, yalnızca Türk memurları tarafından değil; her bölgenin yerel otoritelerinin bölgelerdeki cemaatlerin seçtikleri ve güvendikleri kişilerden oluşan müşterek komisyonlarca yürütülmüştür. Böylece sayım esnasında çeşitli cemaatlerin birbirlerini kontrol etme imkânı doğmuştur. Hatta Osmanlı Mülki İdaresi'nde Makedonya tanımlamasının kapsadığı yerler olan Selanik, Manastır ve Kosova Vilayetleri'nde uygulanan 1904 sayımının ciddi ve kontrole açık bir şekilde organize edilmiş olması Rum Patrikhanesi'ni tedirgin etmiştir. Rum Patrikhanesi, Bâbîâlî'ye müracaat ederek Makedonya bölgesinde ekseriyeti sağlama adına bir takım isteklerde bulunmuştur. Bunlar:

1. Patrikhaneye bağlı Rumların "Rum Ortodoks" diye kaydedilmesi gerekliliği,

³⁰ İlker Alp, "Makedonya Üzerindeki Mücadeleler Ve Makedonya Cumhuriyeti", **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, (Der. M. Hatipoğlu), ASAM., Ankara 2002, s.73.

³¹ Kemal Beydilli, **a.g.m.**, s.79.

³² İlker Alp, **a.g.m.**, s.73.

2. Anadilleri dışında kilise ve okullarda öğrendikleri Rumca'yı konuşan ahalinin “ Rum Ortodoks ” olarak kayda geçirilmesi,

3. Sayım esnasında mezhep mensubiyetinin esas alınması gerektiğidir.³³

Buradan da anlaşılacağı gibi her millet kendi menfaatine uygun şekilde sayım sonuçlarını değerlendirmeye çalışıyordu. Ancak, Osmanlı sayımının bu denli göz önünde ve müdahaleye açık olması ve tüm icraatlarının bu uluslarca ve “hami” sayılan büyük devletlerce takip edilmesi, hata oranını son derece azaltmaktadır. Bu yönüyle bu sayımın diğerlerine göre daha objektif olması beklenebilir. Fakat bu konuda kesin bir hüküm verme olanaksızlığı vereceğimiz diğer istatistiklerle daha iyi anlaşılacaktır.

1889 yılında Sırpların nüfus verisine göre şu şekildedir:³⁴

<u>Millet adı</u>	<u>Nüfus sayısı</u>
Türkler	231.000
Bulgarlar	57.600
Yunanlar	201.100
Sırplar	2.048.000
Eflak	69.600
Arnavut	165.000
Yahudi	64.600
Çingene	28.700
Diğerleri	16.500
Toplam	2.869.100

³³Beydilli, **a.g.m.**, s. 79.

³⁴Saatçi, “*Osmanlı...*”, s. 49.

1900 yılında Bulgarlar tarafından verilen istatistiğe göre şöyledir.³⁵

<u>Millet adı</u>	<u>Nüfus sayısı</u>
Türkler	499.200
Bulgarlar	1.181.000
Yunanlar	228.700
Sırlar	700
Eflak	80.700
Arnavut	128.700
Yahudi	67.800
Çingene	54.500
Diğerleri	16.500
Toplam	2.257.800

Yunanlıların 1904 yılında çıkardığı nüfus verisi ise şu şekildedir.³⁶

<u>Millet adı</u>	<u>Nüfus sayısı</u>
Türkler	634.000
Bulgarlar	332.000
Yunanlar	652.700
Sırlar	0
Eflak	25.100
Arnavut	0
Yahudi	53.100
Çingene	8.900
Diğerleri	18.600
Toplam	1.724.400

Yukarıdaki tabloları incelediğimizde aynı dönemde yapılan sayımlar esas alınmasına rağmen her grubun kendine mensup olan insan sayısını fazla gösterdiği, buna karşılık diğer gruplarla ilgili sayıların hemen hemen

³⁵ Saatçi, “Osmanlı...”, s.49.

³⁶ Saatçi, “Osmanlı...”, s. 49.

tüm istatistiklerde birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu yönüyle istatistikleri kesin olarak değerlendirecek veriler olmasa da bu istatistiklerin taraflı olduğu ve en azından birbiriyle çeliştiğini söylemek mümkündür. Zira Yunanlıların verdiği istatistiklere göre; 1904 yılında Bulgarların sayısı 332 bin, Türkler 634 bin, Yahudiler 53 bin, Sırlar 0, kendileri 652 bin civarındadır. Oysa aynı yıla tekabül eden Hilmi Paşa'nın istatistiklerine göre; Yunan nüfusu 307 bin, Sırp nüfusu 100.717'dir. Buradan görüleceği üzere Yunan nüfusu kendi sayımlarında iki kat artmış gözükmemektedir. Diğer yandan 1889 yılında Sırlar tarafından yapılan sayımda Türkler 231 bin, Bulgarlar 57.600, Yunanlar 201.100, Sırlar 2.048.000, Yahudiler 64. 600'dür. Buna karşılık 11 yıl sonrasında denk gelen Bulgar sayımlarından çıkan sonuç Türkler 499.200, Bulgarlar 1.181.000, Yunanlar 228.700, Yahudiler 67.800, Sırlar 700 olarak gözükmemektedir. Burada da Bulgarların kendi nüfuslarını yaklaşık 20,5 kat artmış göstermelerine karşılık aynı dönemdeki Türk nüfusunu geçen 11 yıl içinde sadece 2.1 kat artmış; Yunan nüfusunu yaklaşık 1.1, Yahudi nüfusunu 1.04, Sırp nüfusunu ise yaklaşık 2925.7 kat "azalmış" göstermektedir.

Tabloların tamamı ele alındığında sayımı yapan grupların dışında kalan Yahudi, Çingene gibi grupların sayısındaki makul değişimlerin diğer gruplar arasındaki uçurumlarla orantılı olmaması, tüm istatistiklerde bu grupların değişimlerinin birbirine yakın olması istatistiklerle ilgili şüphe hâsıl etmektedir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, sayılardaki artış oranlarını tamamen ideolojik kaynaklı, propaganda amaçlı, bir faaliyet olarak ele almak mahzurlu olacaktır. Zira buradaki nüfus değişkenlerinin sebeplerini tam olarak bilememekteyiz. Örneğin; savaş dönemi olduğundan bir taraftaki gruba mensup insan sayısında yüksek oranda düşüş olması söz konusu olabilir. Ayrıca göç, doğal afet, sürgünler, eşkıyalık veya çete faaliyetleri, hastalık gibi çeşitli nedenlerle de bu istatistiklerin büyük oranda değişkenlik arz etmesi makul ve mantıklı kabul edilebilir. Kaldı ki hal böyle olunca aynı yıl verilen sayıların dahi birbirini tutmaması bu sebeplere bağlı olarak mümkün olabilir. Lakin Beydilli'nin ifade ettiği gibi; Osmanlı istatistiğinin, sayımların farklı

grupların önde gelenlerinin katılımıyla yapılması, denetlenebilir, şeffaf bir sayım olması gibi özellikleri, dolayısıyla daha objektif olduğu düşüncesini akla yatkın hale getirmektedir. Çünkü böyle bir nokta da kimseyi memnun etmenin söz konusu olamayacağından objektiflik ilkesinin daha geçerli olacağı ve sayıların daha tutarlı olabileceği ihtimali güçlenmektedir.

1.4. Makedonya Tarihi

1.4.1. Osmanlı Hâkimiyetinden Önce Makedonya Tarihi

Makedonya olarak adlandırılan coğrafi bölgede tarih boyunca Roma, Bizans, Bulgar, Kıpçak (Kuman), Sırp, Yunan ve Osmanlı Devletleri hüküm sürmüştür. Makedonya bu egemenlikler döneminde bazen bir bütün halinde bazen de birkaç devlet arasında paylaşılarak yönetilmiştir. En istikrarlı dönemini Osmanlı zamanında yaşayan Makedonya XIX. yüzyıldan itibaren günümüze kadar çözölemeyen sorunlar silsilesi olarak tarihe adını yazdırmıştır. Bu meselenin çözölemeyen bir mesele haline gelmesinde bu bölgenin ırkı, dini ve sosyo-költürel yapısı başlıca rol oynamaktadır. Zira bu bölgede yüzyıllarca Türkler, Makedonlar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Ulahlar, Yahudiler ve Çingeneler hep iç içe yaşamışlardır.³⁷ Böyle kozmopolit bir yapıya sahip bölgenin tarihi süreçte yaşadığı olaylar silsilesi ve hâkim güçlerin bölgeye kattığı değerleri anlamak için, Makedonya tarihine kısaca değinmek gerekmektedir.

Yunan asıllı oldukları öne sürölen Makedonlar, M.Ö. 1200'lerden sonra bugünkü Selanik'e yakın Aigai civarına yerleşmişlerdir. Makedonlar, M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren Argeod Hanedanlığı tarafından yönetildi. M.Ö. 510–479 yılları arasında Pers İmparatorluğu'na bağlandı. Perslerin bölgeden çekilmesinin hemen ardından başa gelen I. Aleksander zamanında Makedonların egemenlik bölgesi yaklaşık dört kat genişlemişti. M.Ö. IV.

³⁷ İlker Alp, **a.g.m.**, s.72, 73.

yüzyılda Atina tarafından tehdit edilmesi sonucu çıkan savaşta Makedonyalılar galibiyet elde ettiler. Atina ile yaşanan bu mücadeleler sebebiyle bazı Yunanlıların hatta krallık hanedanı mensuplarının dahi Makedonların, Yunan asıllı olmadığını, onların barbar olduklarını savunmuşlardır.³⁸

Makedonya'nın merkezi M.Ö. V. ve IV. yüzyıllardan itibaren Pello şehri olmuştur. II. Filip zamanında (Philippos, M.Ö. 359–330) Makedonya, Balkanların en büyük gücü haline gelerek Yunan şehirlerinin önemli bir kısmını hâkimiyeti altında almıştır. Filip'ten sonra başa geçen Büyük İskender (III. Alexandros, M.Ö. 356–323) babasının fetih politikasını sürdürmüştür.³⁹

Büyük İskender dönemi, Makedonya tarihi için bir dönüm noktasıdır. Büyük İskender'in adı dünya tarihinde bir devrin kapanışını ve yeni bir devrin sayfalarının açılması anlamına gelmektedir. İskender, 13 yıllık saltanatı sırasında Hindistan içlerine kadar ilerlemiş, Makedonya-Yunan ordularıyla birlikte Yunan kültürünü doğuda geniş bir alana yaymış ve gerek doğu, gerek batı kültürlerinin ileride geçirecekleri gelişim için bir temel hazırlamıştır. İskender'in bu kadar kısa bir zaman içinde kazanmış olduğu başarı onun dehası, enerjisi, askerlik ve siyaset alanlarındaki yeteneğiyle açıklanabilir.⁴⁰

Makedonya, Büyük İskender'in kurduğu imparatorluk, dağılma sürecine girince, ortaya çıkan irili ufaklı devletler döneminden sonra Roma hâkimiyetine girmiştir. Roma'nın parçalanması üzerine ise, Bizans İmparatorluğu'nun idaresi altında kalmıştır.⁴¹ Tüm dünyanın dengesini değiştiren M.S. 375 yılında vuku bulan "*Kavimler Göçü*" tüm Avrupa'da olduğu gibi Balkanlar coğrafyasında ve tabii ki Makedonya bölgesinde de büyük değişikliklere sebep olmuştur. Kavimler göçü ile Avrupa'da birçok

³⁸ Bu iddialarına dayanak olarak gösterdikleri başka unsurlar da dikkate şayandır. Bunlar Makedon devlet ve sosyal yapısının Yunan polislerinden çok farklı olduğunun savunulması ve ayrıca Makedon lehçesinin Yunanlılar tarafından anlaşılmamasıdır. Şöyle ki Makedon lehçesi Yunanca kökenli olmakla birlikte İilir ve Trak dillerinin etkisi altında kalmıştı. Dolayısıyla Yunan lehçesinden uzaklaşmıştı. bkz.: Mehmet Hacısalihoğlu, "*Makedonya*", **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y., C.30.

³⁹ Hacısalihoğlu, **İ.A.**, s.438,439.

⁴⁰ Arif Müfid Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, TTK, 7. Baskı, 1999 Ankara, s. 433.

⁴¹ İsmet Binark, **Makedonya'daki Osmanlı Evrakı**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın no: 29, Ankara 1996, s.5.

kavim yerini değiştirmek zorunda kalmış buna bağlı olarak dünya haritası da büyük oranda bu değişimden payını almıştır. VI. yüzyılın sonlarına doğru Slav kavimleri ve Avarlar, Selanik önlerine kadar ilerleyerek Makedonya’da Slav yerleşimini başlatmışlardır.⁴²

IX. yüzyılda, Makedonya, Bulgar yönetimine girdi. 1018’de Bulgar Krallığı’nın ortadan kaldırılmasıyla yeniden Bizans kontrolüne girdi. Ancak Sırp Kralı Stefan Duşan zamanında (1331–1355) Sırp Krallığı’na geçti.⁴³

1.4.2. Makedonya Bölgesinin Osmanlı Hâkimiyetine Girmesi

Tarihin en eski zamanlarından beri üzerinde pek çok ırkın yaşadığı, çeşitli dillerin konuşulduğu ayrı ayrı medeniyetlerin yükseldiği, farklı din ve mezheplerin barındığı bir yer olan Makedonya, Osmanlı idaresi altına girdiği andan itibaren, bu özelliğini korumaya devam etmiştir.⁴⁴ Kaynaklar incelendiğinde, ilk çağlardan bugüne kadar sürekli bir karışıklık, g ve savaş ortamında yaşayan Makedonya, bütün tarihi boyunca en huzurlu dönemini Osmanlı Devleti yönetimi altında geçirmiştir denilebilir. Halkın ağır vergilerle ezilmesine karşın hiçbir hakka sahip olamaması, Osmanlı yönetimiyle öncekine göre daha makul vergilerle, angarya işlerden kurtularak kendi topraklarını belli bir vergi karşılığında ekip biebilme imknına kavuşmaları, “*serf*” sınıfının “*derebeyler*”e karşı bir başarısı olarak görüldüğünden Osmanlı idaresinin halkın genelinde kabul görmesi mümkün ve makul gözükmektedir. Zira Osmanlı Devleti, hiçbir zaman ırk, din, dil ve kültür birliği ayrımı yapmadığından bir asimilasyon politikası gtmemiştir. Müspet manadaki bu faaliyetinin menfi sonuçları da olmamış değildir. Nitekim bu uluslarla milli bir birlik kurulamamış olmasında; zamanın şartlarına münhasır, sürekli savaşların ve güçlerin meydana getirdiği ortamın yanında; Osmanlı idare anlayışının en önemli özelliği olan, herkesi hiçbir zaman baskı altına almadan

⁴² Osman Karatay, **a.g.e.**, s. 5, 6.

⁴³ Hacısalihoğlu, **İ.A.**, s. 439.

⁴⁴ Beydilli, **a.g.m.**, 77.

dillerinde, dinlerinde ve her türlü inançlarında serbest bırakma prensibinin de önemli bir rolü olmuştur.

Osmanlı fetihlerinin Balkan sınırlarına dayandığı süreçte Makedonya'nın içinde bulunduğu durum Osmanlı'nın işini kolaylaştırmıştır. Makedonya'nın Bizans-Sırp-Bulgar üçlüsü arasında paylaşılması, bölgede Ortodoks halka karşı Katolik Macarların baskı kurmaya çalışması ve halkın ağır yükümlülükler altında ezilmesi bu fetihlerin hızlanmasına en güzel örneklerdir.⁴⁵ Mahir Aydın'a ait şu cümleler, bölgedeki halkın, niçin Osmanlı idaresini nefretle karşılamak bir yana, tabir yerindeyse, güle oynaya karşıladıklarını izah etmektedir:

“ Türk hâkimiyeti altına girmeden önce feodal bir yönetimle idare olunan ve ekonomik baskıların altında ezilen Bulgarlar, Osmanlı idaresiyle birlikte, emniyet ve huzur dolu bir hayat yaşamaya başlamışlardır. Zira Bulgaristan'da uzun zamandan beri uygulanan angarya usulü çalışma kaldırılmış, boyarların tatbik ettikleri keyfi muamelelerin yerini, kanun ve nizamlarla bu idare tarzı almıştır. Daha önceleri, derebeylerine yılda bir araba odun, bir araba ot, yarım araba saman ve bayramlarda hediye veren, ayrıca belirli bir süre angarya olarak çalışmakla mükellef tutulan Bulgar köylüsü, bu yükümlülüklerinden kurtulmuş ve tasarruf etmek üzere dağıtılan miri toprakları işlemeye başlamıştır. Böylece kendilerine çiftlik olarak verilen bu arazileri belirli bir vergi mukabilinde işleyen Bulgarlar, Türk köylüsünden çok az bir farkla yeni bir statüye kavuşturulmuştur. Bu arada, arazilerin dirlik olarak tahsis edildiği tımarlı sipahiler ise, boyarlardan farklı bir şekilde, o toprağın sahibi değil vergileri devlet namına tahsil eden memur durumunda kalmışlardır.”⁴⁶

⁴⁵ Binark, a.g.e., s. 5.

⁴⁶ Mahir Aydın, “Osmanlı İdaresindeki Bulgar Milletinin Şükranlarını Gösteren Bazı Vesikalar”, X. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, TTK, Ankara 1993, s. 1267.

Aydın'ın Bulgarlar için bahsettiği bu durum aslında tüm Balkan coğrafyası ve hatta Osmanlı idaresine giren milletlere gösterilen politik bir tavidir. Bu politikanın özü hiç şüphesiz Osmanlı'nın hoşgörü siyasetidir.

Osmanlı'nın bölgedeki fetihleri, ilk önceleri gelip geçici bir yağma hareketi olarak değerlendirilmiştir. Ancak daha ilk fetihlerden itibaren gerçekleştirilen “şenlendirme faaliyetleri” fetihlerin kalıcı olduğunu göstermiştir. Bunun ilk işareti Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın fethedilen yerlere Anadolu'dan Türkmenleri getirerek yerleştirmesi olmuştur.⁴⁷ Süleyman Paşa'nın bu siyasetini Nadî'de şöyle kayda almıştır:

*“... bir iki gün içinde daşınup er
iki binden ziyade geçdi leşger
Hem aldık rumelinin üç hisarın
Tektur-tağı gelibolı diyarın
Gaza için bize leşger gerekdür
Hisarın hıfzı için er gerektür...”*⁴⁸

Aynı şekilde Neşrî'de ise şu ifadelerle yer verilmektedir:

*...Süleyman paşa Rum iline geçti, evvel Orhan Gazi'ye haber gönderdi kim devletli sultanımın himmetiyle Rum-ilini fethetmeye sebep olundu. Küffarın gayrette zebunluğu vardır dedi. Ve bu tarafta fetholan hisarlarda konmağa çok âdem gerek. Lütf edip yara yoldaş gönderesiz dedi. Orhan Gazi dahi bu sözü işitip ferahnâk oldu. Karesi Vilayetinde göçer arab olurdu. Göçer evlerle gelmişlerdi. Anda olurlardı. Anları Orhan Gazi sürüp, Rum-iline geçirdi. Bir zaman Gelibolu nevahisinde sakin oldular... Yevmen fe-yevmen durmadan feth içinde oldular. Ve bu taraftan Karesi Vilayetinin halkı dahi gelir oldular ve gelenler yurt tutup gazaya meşgul oldular...*⁴⁹

⁴⁷ İsmet Binark, **a.g.e.**, s. 6.

⁴⁸ Mehmet İnbaşı, “*Makedonya Osmanlı Hâkimiyeti Değişen ve Değişmeyen Kimlik*”, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, (Der. Murat Hatipoğlu), ASAM., Ankara 2002, s.35.

⁴⁹ İnbaşı, **a.g.m.**, s.35.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, fetihlere başladığı andan itibaren sistemli bir iskân politikası takip etmiştir. İskân siyasetinin yanında bölgedeki hâkimiyeti pekiştirmek için dini, içtimai, ilmi müessese ve teşkilatların kurulmasına büyük özen gösterilmiştir.

Yıldırım Bayezid zamanına kadar Makedonya'nın kontrolü tamamen Osmanlı'nın elindeydi. Ancak Ankara Savaşı'nı müteakiben ortaya çıkan Fetret Devri'nin parçalanmışlık manzarası içinde, Makedonya bölgesi de nasibini almıştır. Selanik gibi bazı yerler bu dönemde elden çıkmışsa da kısa süre sonra istikrarın sağlanması ile bölgede Osmanlı gücü tekrar tesis edilmiştir. II. Murat devrinde de Selanik, Venedikliler'den tekrar alınmıştır (1430).⁵⁰

Fetihler ve iskân siyaseti Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar devam etmiştir. XVI. yüzyılın başında Rumeli'ye 37.435 Türkmen iskân edilmiş durumdadır. XVII. yüzyılda ise bölgeye olan Türkmen göçleri durmuştur. Yine XVII. yüzyıl içerisinde bölgede Osmanlı hâkimiyetinin zayıfladığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni Viyana Seferi'ndeki başarısızlıktır. Ayrıca aynı yüzyıllarda savaşların uzaması da halk arasında sosyo-ekonomik alanlarda hoşnutsuzluğa neden olmuştur.⁵¹ XVIII. Yüzyıl sonlarında Fransız İhtilali'nin vuku bulması ise Osmanlı'nın bu bölgedeki hâkimiyetini derinden sarsacaktır.

Balkanlar yönündeki fetihler ve buradaki Osmanlı hâkimiyetinin getirdiği sükûnet ve huzur Makedonya'daki Osmanlı elini güçlendirmekteydi. Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde milliyetçilik akımının doğal etkileri bu karma ekalliyetlerden oluşan coğrafyayı da sarmaya başlayacaktır. Sultan Mahmut ve Abdülmecit zamanında Bulgarlar ve Rumlarda milliyetçi fikirler uyanmaya başlamıştır. Öyle ki Mora ihtilalleri ülkenin muhtelif yerlerinde büyük ayaklanmalara ve eşkıyalıklara sebep olduğu halde gücü elinde bulunduran devlet, bu başkaldırıları önleyebilecek güç ve kuvvete sahip olmasına rağmen gerçekçi ve sağlam çözümler üretememiştir. Aynı şekilde yerinde

⁵⁰ Binark, a.g.e., s.6.

⁵¹ İnbaşı, a.g.e., s. 41, 42, 43.

alınamayan tedbirler neticesinde Makedonya Meselesi de gittikçe bir kangren halini almıştır. Bu öyle kangrendir ki Osmanlı'nın vücudundan çeşitli uzuvların kopmasına neden olmuştur.⁵²

⁵² Uzer, **a.g.e.**, s.83.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA MESELESİ

2.1. Makedonya Meselesinin Ortaya Çıkışı

Makedonya Meselesi'nin uluslararası bir sorun olarak tarih sahnesinde boy göstermesi resmen Berlin Antlaşması (1878) ile başlamıştır.⁵³ Ancak Makedonya Meselesi'nin başlangıcını Berlin Antlaşması'ndan çok daha öncelere götürebiliriz. Örneğin Fransız İhtilali, özellikle milliyetçilik akımlarının cereyan ettiği ve bu uğurda verilen bağımsızlık mücadelelerinin ardından yeni devletlerin kurulduğu bir dönemi ihtiva eder. 1789 İhtilali'nden sonra Avrupa'da görülmeye başlanan bu türlü kıpırdanmalar, ister istemez bütün imparatorlukları etkisi altına aldı. Taçlar ve tahtlar sarsıldı, sınırlar değişti ve yüzyıllar öncesinde bulunan milliyetçilik duyguları, yavaş yavaş ortaya çıktı.

Milliyetçilik hareketleri çok geçmeden Osmanlı Devleti'nde de görülmeye başlandı. O tarihe kadar unutulmuş görünen milletler, bir bilinçlenme sürecine girdiler ve Osmanlı yönetiminden ayrılmanın yollarını aradılar. Kısaca XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir *“milliyetçilik yüzyılı”* oldu. Hâlbuki milliyet duygusu imparatorluk konumundaki devletler için tüm dengeleri sarsan ve temelleri yerinden oynatan, tehlikeli bir akımdı.⁵⁴ O halde yakın zaman tarihine *“Makedonya Meselesi”* olarak geçen olgu; hiç şüphesiz Balkan milletlerinin, Türk idaresinde, bir tarafta bırakmak zorunda kaldıkları eski mücadelelerine yeniden başlamaları, asırlar sonra Türk idaresinin zayıflaması ve tasfiyesi ile yeniden bomba gibi patlamasından başka bir şey değildir.⁵⁵

⁵³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı)*, C. IX, TTK, Ankara 1996, s. 249.

⁵⁴ Aydın, *a.g.e.*, s. 7.

⁵⁵ Beydilli, *a.g.m.*, s.78.

Makedonya sorunu, esas itibari ile Avrupa nezdinde Şark Meselesi'nin bir ayağını oluşturan önemli bir safhasıdır. Osmanlı Devleti'nin, Avrupa kıtasındaki varlığına son vermek maksadıyla peş peşe yaratılan siyasi kargaşaların son halkası Makedonya Meselesi olmuştur. XIX. yüzyılın hemen başında Sırbistan'da başlayan bağımsızlık hareketleri Yunan ve Bulgar isyanları ile devam etmiştir ve aynı yüzyılın sonlarında alevlendirilen Makedonya Meselesi ile son safhasına ulaşmıştır.⁵⁶

Avrupa'nın şark politikası gereği, Makedonya Meselesi'ni Osmanlı Devleti'nin gündemine getirmeye çalışmıştır. Bu mesele Avrupa tarafından, Osmanlı Devleti'ne ilk olarak 1876 yılının son aylarında, uluslararası nitelikte düzenlenen, İstanbul Konferansı'nda gündeme getirilmiştir.⁵⁷ Dönemin Hariciye Nazırı Safvet Paşa'nın başkanlığında açılan konferansa Osmanlı Devleti, İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa Avusturya-Macaristan ve İtalya katılmıştır.⁵⁸ Konferansa katılan devletler, Bosna Hersek için olduğu gibi, Rumeli toprakları için de ayrı bir ıslahat programı hazırlamışlardı. Buna göre, Rumeli toprakları iki bölgeye ayrılıyordu: Birinci bölge; Bulgaristan'ı ikinci bölge ise; Makedonya'yı içermektedir. Buralarda yaşayan halkın din-mezhep, ırk-dil vs. farkı gözetilmeden seçilmek suretiyle idareye iştirak edebilecekleri özerk bir idare öngörülmektedir. Bölgelerde yaşayanların milli özellikleri korunacaktı. Bu geniş ıslahatın tatbiki ise, Avrupa askeri gücüne dayanacak uluslararası bir komisyonun kontrolünde gerçekleştirilebilecekti. Babıâli, devletin bağımsızlığı ile bağdaşmayan bu teklifleri reddetmiş ve kısa bir zaman sonra da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiştir. Bu büyük savaş Osmanlı Devleti'nin ağır mağlubiyeti ile neticelenmiştir. Savaşın hemen akabinde Osmanlı Devleti için adeta bir ölüm fermanı olan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır.⁵⁹

Ayastefanos Antlaşması'nın Makedonya için büyük önem arz eder. Nitekim Antlaşmanın 29. maddesinde geçen "*Büyük Bulgaristan Prensiği*"nin

⁵⁶ Binark, **a.g.e.**, s.9.

⁵⁷ Beydilli, **a.g.m.**, s.80.

⁵⁸ Öztuna, **a.g.e.**, s.24,25.

⁵⁹ Beydilli, **a.g.m.**, s.80,81.

kurulmasına dair kararlar Makedonya tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır. Anlaşmaya göre; Osmanlı Devleti'ne tabi muhtar bir prenslik olacak Bulgaristan, Ege Denizi'ne sahip olmakta; Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki toprakları bu madde gereğince üç parçaya bölünerek bu parçaların arasına "Rus kuklası" olan Bulgaristan girmektedir. Bugünkü Bulgaristan'dan başka Makedonya, Batı Trakya hatta Kırklareli bile bu prenslik sınırları dâhiline giriyordu.⁶⁰

Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Makedonya'nın Bulgaristan'a bırakılmış olmasından, bölge ile ilgilenen hiçbir tarafı memnun etmemişti. Üstelik Bulgaristan'ın "Rusya'nın kuklası" olduğu Avrupalı güçler tarafından açıkça görülmekteydi. Rusya bu sayede Balkanların tek hâkimi durumuna gelmiş ve sıcak denizlere doğru yol almıştı Avrupa menfaatleri gereği bu duruma hemen müdahale ederek antlaşmanın yeniden yapılmasını istemiştir. Nitekim kısa bir süre sonra Berlin Antlaşması imzalanmış; böylece "Büyük Bulgaristan" daha doğmadan yok edilmişti. Büyük Bulgaristan Berlin Antlaşması'nda üç bölgeye taksim edildi: Birinci bölgede; Osmanlı Devleti'ne vergiyle bağlı muhtar bir Bulgar Devleti kuruluyordu. Bu devlet, bir hükümete ve askeri güce sahip oluyordu ayrıca Bulgaristan Prensi halk tarafından serbestçe seçilecek, Osmanlı Devleti tarafından da tasdik edilecekti. Fakat büyük devletlerin hiçbiri Bulgaristan Prensiğine aday gösterilmeyecekti. İkinci bölge; Balkanların güneyinde "Doğu Rumeli" adını alarak Osmanlı Devleti'ne bağlı muhtar bir eyalet kuruluyordu. Bölgeye 5 yıl süreyle Hristiyan vali atanması öngörülmüyordu. Üçüncü bölge Makedonya olup, Osmanlı Devleti denetimine bırakılmaktaydı.⁶¹

Berlin Antlaşması'nın Makedonya bölgesinde Osmanlı Devleti'ni ıslahat yapmakla mükellef tutması, Osmanlı'nın içişlerine müdahale bir yana devletin geleceği için yeni sorunların çıkacağına da işaretçisi olacaktır. Islahat hususlarının ayrıntılarını belirleyecek komisyonların kurulmasına karar verilmiş olup, bu komisyonlara ilgili bölgelerdeki yerel ahalinin iştirakleri

⁶⁰ Öztuna, **a.g.e.**, s. 54.

⁶¹ Koylu, **a.g.m.**, s. 106.

öngörülmekteydi. Ayrıca uygulama büyük devletlerin uygulamasına tevdi ediliyordu.⁶²

Buraya kadar izah ettiğimiz meseleler Makedonya Meselesi'nin geniş bir perspektifle ele alınmasından ibarettir. Ancak Makedonya Meselesi'ni daha özele indirgediğimiz zaman karşımıza bölge içindeki etnik unsurların birbirleriyle olan çekişmeleri çıkmaktadır. Özellikle, en can alıcı nokta ve hatta Makedonya Meselesi'ni daha da alevlendiren unsur kiliseler arası anlaşmazlıklardır.⁶³

Balkanların Slav kökenli Ortodoks tebaanın bağlı bulunduğu Rum kilisesine karşı bir tepki içinde oldukları görülmektedir. Rum papazların ahalie yönelik kötü davranışları, 1800'den itibaren kiliselerde Rumcadan başka dillerin konuşulmasına yasak getirilmesi gibi olaylar, Slav kökenli milletleri oldukça rahatsız etmiştir. Bu konuda ilk ciddi tepki 1848 yılında Bulgarlar tarafından da dile getirilmiştir. Mustafa Reşit Paşa'ya yaptıkları müracaatta, Rumların, Ermenilerin ve Katoliklerin kendilerine ait kiliselerinin olduğuna dikkat çekerek kendilerine de aynı hakkın verilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Nitekim bu talepte haklı taraflar gören Osmanlı Devleti, Bulgarların "Papaz Evi" yapmalarına izin vermiştir. Bu müsamaha sayesinde Bulgarlar Rum Kilisesi'ne karşı faaliyetlerini hızlandırmıştır. 1856 Islahat Fermanı da bu çabaları kamçulamıştır. 1860 yılında Bulgarlar, Rum patriğini tanımadıklarını belirtmiştir. Nihayet 1870 yılında yayınlanan bir fermanla Bulgar Eksarhlığı kurulmuştur. Bu olay Makedonya Meselesi'nde adeta bir dönüm noktası teşkil etmiştir.⁶⁴ Bu gelişme ile Rum ve Bulgar mücadelesi daha da şiddetlenmiştir. Yine Makedonya'da Bulgar milli uyanışında da Bulgar Eksarhlığı'nın önemi yadsınamaz bir gerçektir.

⁶² Beydilli, **a.g.m.**, s.81.

⁶³ Şurayı Ümmet Gazetesi'nin, 1320 tarihli bir nüshasında yayınlanan "*Makedonya'daki Dini Anlaşmazlıklar*" başlıklı makalede bu konu hakkında malumat söz konusudur. Makale için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 1 Cemaziyelevvel 1320/6 Ağustos 1902, nr.: 9, s.3.

⁶⁴ Binark, **a.g.e.**, s.10,11.

2.2. Mahalli Unsurların Makedonya Meselesinde Rolü

Makedonya sorununda Balkan Devletleri'nin kullandıkları yöntemler aşağı yukarı aynı olmuştur. Tarihsel bağ, eğitim, dil-din, politika ve asayişsizlik şeklinde belirlenmiştir. Başka bir ifade ile Makedonya'da yürütülen bu yöntem aslında bütün Balkanlarda Osmanlı yönetimine karşı gerçekleştirilen ayaklanmaların aynısıdır. Bu ayaklanmaların üç boyutu vardır: Birincisi Osmanlı idaresine karşı yapılan ayaklanmalar (nitekim Makedonya'da bunu görebiliriz), ikincisi Balkan toplumlarının birbirleriyle olan mücadeleleridir ki en güzel örneğini yine Makedonya Meselesi'nde görmekteyiz. Her ne kadar yöntemleri aynı olsa da bu milletler birbirlerine karşı da sürekli mücadele etmiştir. Üçüncüsü ise yabancı devlet (Avrupalı) müdahaleleridir.⁶⁵ Yusuf Hamza yukarıda yazılanları şöyle izah etmektedir

“Osmanlı Devleti'nin “ırklar ve dinler yığılması” olan Makedonya'da Türklerden başka Türk olmayan bütün unsurlar değişik adlarla çok sayıda dernek ve siyasi partiler kurdular. Onların hemen hemen hepsi Osmanlı Devleti'nce uygulanması zor ya da imkânsız olan bazı ekonomik, sosyal ve siyasal ıslahatların yapılması ve dolaylı ya da dolaysız şekilde Makedonya'ya bölgesel özerklik ve bağımsızlık sağlamak isteğinde bulundular. Onlardan bazıları özerkliklerini, bağımsızlıklarını ve devletselliklerini ılımlı ve anayasal yollarla kazanacaklarını zannettiler. Siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için İttihat ve Terakki Cemiyetinin sempatisini kazanmak yolunu seçtiler. Fakat hepsinin art niyetleri meşrutiyet ortamında ve şartlarında başlattıkları siyasal mücadelelerinin ilk aşamasında anayasal düzenin sağlamlaştırılmasını, Osmanlı Devleti'nin istikrarını ve güçlenmesini engellemekti. Mücadelelerinin ikinci aşamasında Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine karşı 1873'ten sonra başlattıkları korkunç silahlı eylemler ve kısımlar yerine, görünürde ılımlı ve barışçı yöntemler kullanarak Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak ve çökertmekti. Mücadelelerinin son

⁶⁵ Binark, a.g.e., s.11.

aşamasında da silahlı eylemler yaparak Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve onun yerine ırkçılık ve milliyetçilik temellerine dayanan özerk bölgelerini, bağımsız devletlerini kurmak ya da komşu Balkan devletçiklerinden birine bağlanmaktı."⁶⁶

1878–1912 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin bir "barut fıçısı, yanardağ ve cehennemi" olan Makedonya bölgesi, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan arasında büyük bir mücadele sahası haline gelmiştir. Bu milletler Makedonya bölgesinde 500 yıllık Osmanlı hâkimiyetini hiçe sayarak türlü iddialarda bulunmuşlardır. Her biri "*Makedonya benimdir*" diyerek bölgeyi Osmanlı Devleti'nden ayırmak ve kendilerine bağlamak için uğraşmışlardır. Bu devletlerin, Makedonya'yı ele geçirme mücadelesi İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam etmiştir.⁶⁷

Yunanistan 1829'da bağımsızlığını kazandıktan sonra Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme çabalarına hız verdi. Ayrıca Makedonya'yı tarihi geçmişleriyle yani Makedon halkının Yunan asıllı olduğu gerekçesini ileri sürerek hem Makedonları kazanmak! hem de topraklarını ele geçirmek istiyorlardı. Büyük İskender zamanından Bizans'ın son dönemine kadar kendi yönetimlerinde bulunmuş olmasına dayanarak Makedonya'nın Yunanlılara ait olduğunu iddia ediyorlardı.⁶⁸ Bu yönüyle Ortaçağ'da barbar olarak niteledikleri Makedonları ve Büyük İskender'i sahiplenmeleri oldukça manidardır.⁶⁹ Ancak tüm bunlara rağmen Yunanistan, Makedonya bölgesinde Bulgarlar kadar etkin olamadı.

Sırp lar ise Avusturya tarafından Adriyatik denizine açılmaları engellenince, Makedonya üzerinden Ege Denizi'ne inmeyi hayal ediyordu. Bunun için XIV. yüzyılda Makedonya'yı işgal etmiş olması gibi tarihi bir olayı

⁶⁶ Yusuf Hamza, "1908–1912 Yılları arasında Makedonya'da Kurulan Ayrılıkçı Örgütler ve Osmanlı, Balkan ve Doğu Federasyonu-Konfederasyonu Kurma Fikri", **Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım**, TTK, Ankara 1994, s. 2079, 2080.

⁶⁷ Yusuf Hamza, **a.g.m.**, s.2080.

⁶⁸ İsmet Binark, **a.g.m.**, s. 4.

⁶⁹ Süleyman Kani İrtem, **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanların Kördüğümü**, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s.143.

gerekçe göstererek Makedonya'nın kendilerine ait olduğu şeklindeki tezlerini ispatlamaya çalıştılar.⁷⁰

Rumlar, Sırp,lar, hatta Ulahlar ile uğraşmak mecburiyetinde bulunan Bulgarlar ise, Makedonya'ya Bulgaristan'ın üçüncü parçası gözüyle bakıyordu.⁷¹ Bu nedenle Bulgarlar da, Yunan ve Sırp,lılar gibi aynı yola başvurmuş ve iddialarını tarihi tezlerle desteklemeye çalıştılar. Ortaçağ'da bir dönem idareleri altında tuttıkları Makedonya'yı ele geçirerek Ege Denizi'ne inmeyi tasarlıyordu. Rusya 1878'de Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne, Bulgaristan'a bağımsızlık verilmesini ve Selanik ile Khalkidiki yarımadası dışında tüm Makedonya'nın bu yeni kurulan devlete bırakılmasını kabul ettirmiştir. Bu onay, ister istemez Bulgarların "Büyük Bulgaristan" hayalinin yasal dayanağı olmuştur.⁷²

2.3.Avrupa Siyasetinde Makedonya Meselesi

Makedonya Meselesi, Avrupa nazarında daha öncede belirttiğimiz gibi esas itibari ile bir Şark Meselesi'dir. Osmanlı Devleti'nin hızlanan çöküşü sonucunda Balkanlarda politik ilişkilerin ve sınırların belirlenmesi koşulların yeniden düzenlenmesi⁷³ gibi konular Avrupa'yı yoğun bir politik süreçte sürüklemiştir. Bir yandan Berlin Antlaşması'nda alınan karar gereği Makedonya'daki ıslahatların plan ve projesi yapılıp Osmanlı'ya dayatılmaya çalışılırken bir yandan da Avrupa kendi içinde çıkar çatışması içerisindeydi. Bu durum ise Osmanlı Devleti'ne yeterli manevra sahası vermekte ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyet sürecini uzatmaktaydı. Avrupalı Devletlerin birbirinden farklı menfaatlerine değinecek olursak; İngiltere, genel olarak Balkanlardaki statükonun devamından yana gözükmüyordu. Bu tavrının en önemli nedeni ise Makedonya bölgesinde aktif olmak isteyen Rusya ve

⁷⁰ Binark, **a.g.e.**, s.4.

⁷¹ İrtəm, **a.g.e.**, s.143.

⁷² Saatçi, **a.g.m.**, s.52.

⁷³ Adanır, **a.g.e.**, s. 1.

Avusturya'ya karşı kendi menfaatlerini korumaktı. İngiltere'nin Makedonya Meselesi'ndeki bu tavrı diğer meselelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni endişelendiriyordu.⁷⁴ Osmanlı Devleti'nin bu endişesi Abdülhamit döneminde İbrahim Hamdi Bey tarafından hazırlanan "Layiha"ya şu şekilde yansımıştır:

"İNGİLTERE HÜKÜMETİ'NİN DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMÂNİYE'NİN BAŞLUCA DÜŞMANI OLDUĞU VE MAKEDONYA MESELE-İ MÜHİMME-İ SİYÂSİYESİNİN SEBEB-İ ZUHÛRU:

Devlet-i Aliyye-i Osmâniye ile yalnız sûret-i zâhirede münâsebât-ı dostânede bulunan ve Mısırlılar, Hindli'ler, Sudani'ler gibi daimi surette İslamlar aleyhinde ittihaz ve takip etmiş olduğu meslek-i siyasiyeden dolayı güya İslamiyet lehinde bulunduğunu gösteren İngiltere Devleti şu son 20-25 sene zarfında devlet-i Aliye-i Osmâniye'nin birinci derecede düşmanı makamına geçmiştir. Zira müddet-i mezbure İngilizlerin Devlet-i Aliye-i Osmâniye aleyhinde ittihaz etmiş oldukları meslek-i siyasiye-i mazarra yüzünden olarak Devlet-i Aliyye'nin düçar olmuş olduğu zarar ve ziyan derece-i gayede azim ve ehemmiyetlidir. Devletler yekdiğerleriyle harb ederler mağlup olan taraf şerait-i muahede iktizasınca zarar ve ziyan ve hasarat-ı külliyeye giriftar olur; herhangi bir devletin malik olduğu kıta'âtından, arazisinden, müstemlekatından veya sairesinden ahar bir hükümete terki; bunların diğer bir devlet tarafından zabt ve işgali; ahval-i dahiliyye-i kesîresinden azim tebeddülâtın vukua gelmesi ve hasıl vakti sulhta her bir nokta-i nazardan gaib etmesi ancak o devletin vereceği bir harpteki mağlubiyetinin neticesi olarak vukua gelen şeylerden ibaret bulunduğu tek şek ve şüpheden azadedir. Hâlbuki Devlet-i Aliye-i Osmâniye'nin İngilizlerle bir harp etmediği halde daimi surette onlardan zarar görmektedir ki bu husus İngilizlerin Devlet-i Aliye-i Osmâniye'nin birinci düşmanı olduğuna bir delil-i azimdir. İngilizlerin daimi surette Devlet-i Aliye-i Osmâniye aleyhinde ittihaz etmiş oldukları meslek-i politika-i hasmane neticesi olarak devlet-i

⁷⁴Beydilli, a.g.m., s 82,83.

*müşarünileyhanın az zamanda fakat külliyyetlü miktarda gaib ettiği kıta'ât ile düçar olmuş olduğu ahval-i müşkile dâhiliye-i siyasiye ve zarar ve ziyan: Kıbrıs Adası'nın elden gitmesi, Mısır mesele-i mühime-i siyasiyesi, Yemen'deki Arapların iğtişaat-ı muhtelifesi, Ermeni vukuat ve iğtişaat-ı mükerreresi, Girid mesele-i mühimmesi, Devlet-i Aliye-i Osmâniye- Yunanistan muharebesinin zuhuruna sebep Makedonya mesele-i mühime-i müşkile-i azimesinin zuhuruna sebep.*⁷⁵

Devleti Aliyye-i Osmâniye Ruslarla vermiş olduğu seferde onlardan bu kadar zarara uğramamıştır. Makedonya mesele-i mühime-i siyasiyesinde dahi İngilizlerin ittihaz etmiş oldukları meslek-i siyasiye katiye: içerüden içerüye İngilizlerin parmakları vardır... Öteden berû İngilizler vücuda getirdikleri mesail-i şarkiye ile Avrupalılarla Rusları derece-i gayede işgal edip bir cihette maksadına nail olduktan maada diğer cihetten dahi mesail-i mezburenin hall u faslı neticesi olarak semere-i külliye iktitafına ve istifade-i cimsiye istihsaline muvaffak olmaktadırlar. Mısır, Girid gibi binaenaleyh İngilizlerin meslek-i politikaları bir taşla iki kuş vurmak kabilindedir.

Bi'l-cümle mesail-i şarkiyeden suret-i katiyede müstefid olan İngilizler bir Makedonya Meselesinin zuhuruna çeşm-i cihar ile intizar eylemekte ve Makedonya'da dahi iğtişaatın meydana gelmesine hafiyen yardım eylemektedirler. Balkan hükümeti sagiresi meydanında en ziyade... terakkiye harisi ve meyyal ve günden güne harikulade bir surette terakki etmekte bulunana Bulgarların beslemekte oldukları niyyat-ı cengcuyaneyi, hissiyat ve vatanperveraneyi, efkar-i tecavüzkaraneyi, tevsî'i memalik arzusunu, Makedonya'da Devlet-i Aliye-i Osmâniye dahilinde meskun Bulgar millet ve anasırının himaye tahlislerin hususuna ve Sırpıların dahi Bulgarlara nazaran hemen aynı fikir ve niyette bulunmalarını ve Makedonya kıtası dahilinde mevcut milel-i muhtelifenin ahvalini nazar-ı mütalaaya alan İngilizler bu nevi

⁷⁵Tevfik Temelkuran, "Makedonya Meselesine Dair Bir "Layihâ"", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (I), İstanbul Edebiyat Basımevi, Ayrı Basım, İstanbul 1972, s.153.

*iğtişâşatın vukua gelmesindeki suhûleti ve andan edilecek istifadeyi göstermektedirler.*⁷⁶

*İngilizler Makedonya'da bir ihtilal çıkarmak fikir ve maksadıyla Bulgarlara Girit misal olarak irae edip Girit'teki ahali-i Hristiyanenin icra ettikleri ihtilalat ve mukavematın neticesi olarak istiklaliyetleri ilan olduğu gibi Makedonya'da bulunan Bulgarların aynı suretle vucuda getirecekleri iğtişâşat sayesinde anların dahi Devlet-i Aliye-i Osmâniye'nin taht-ı idaresinden çıkarılarak ahal bir Hristiyan Governör'ün emr-i idaresi altına tefviz ile istiklaliyet ve serbistiyelerinin ilan olunabilmesi fikir ve ihtimalatı Bulgarların zihinlerine ilka olunmuş ve zaten tecavüz ve tevzi'i memalik etmek arzu ve fikrinde bulunan Bulgarların şu vecihle dahi ekmeklerine tereyağı sürülmüş demek olur.*⁷⁷

İngiltere'nin Rusya'ya karşı Balkanlarda stratejik öneme haiz Makedonya bölgesini kendi lehinde politikalar üretip ve kendi kontrolünde olabilmesi için uğraştığını göstermesi açısından oldukça dikkat çeken bu layiha; Osmanlı'nın içine düştüğü durumu gösterdiği gibi devrin ulemasının olaylara ne kadar vakıf olduğunu ve buna rağmen pek de bir şey yapılamamış olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.

Kırım Harbi'nden ve Berlin Antlaşması'ndan sonra Rusya, Osmanlı ülkesinin en kıymetli lokmasını tek başına yutmayacağını (Avrupalı diğer güçlerin buna asla izin vermeyeceğini) anladıktan sonra siyaset ibresini Osmanlı idaresindeki Hristiyan kavimlerin kurtarılması yoluna tevcih suretiyle Osmanlı Devleti'ni içeriden yıkmak programını takibe başlamıştır.⁷⁸ Bu maksatla harekete geçen Rusya, Balkanlarda olduğu gibi Makedonya bölgesinde de "Ortodoksluk" kozunu kullanmaya çalışmıştır.⁷⁹ Buradan kastımız hiç şüphesiz "Panslavizm" politikasıdır. Makedonya bölgesindeki Slav ve Ortodoks nüfusu, Rusya için önemli bir avantaj teşkil ediyordu.

⁷⁶ Tevfik Temelkuran, a.g.m., s.154,155

⁷⁷ Tevfik Temelkuran, a.g.m., s. 155.

⁷⁸ İrtem, a.g.e., s.139.

⁷⁹ Binark, a.g.e., s.11.

Panslavizm, Rusya'nın önderliği altında, bütün Slav kavimlerinin (Ortodoks olanlar) siyasal danışmanlığını sağlamaya yönelik bir harekettir.⁸⁰

Ruslara göre Osmanlı idaresindeki Slavlar harekete geçmeli ve hepsi hürriyetlerine kavuşmalıydı. Bu uğurda Müslümanların ölmesi gerekiyorsa ölebilirlerdi. Ölenler eğer Müslüman ise zaten Rusya için sorun arz etmezdi. Lakin Ortodoks bir Slav'ın burnu dahi kanamamalıydı.⁸¹ Burada ilginç olan nokta, Rusya'nın, Lehistan'da Slav olduklarına hiç ehemmiyet gösterilmeden Lehlilerin de köklerini kazınmaya çalışmasıdır. Zira 1863–64 İhtilali'nde binlerce Lehliyi her türlü işkenceye maruz bırakan, 1000 kadar Lehliyi idam eden ve 70.000 kadarını da Sibiryaya nakleden Rusya, birden bire Balkanlardaki Slav ahalinin koruyucu meleği oluveriyordu.⁸² Bu meselenin bir milliyet bilincinden de öte “devletin kutsal çıkarlarının” her şeyden hatta kendi ırkından bile üstün olduğu anlayışının bir tezahürü olsa gerek. Bu paradoks devletin kutsallaştırılması sonucu bireyin değersizleştirilmesi anlayışının asırlardan beri süregelen kalıplaşmış değer yargılarının somut bir örneğidir.

Avusturya da Makedonya Meselesi'nde diğer iki devlet gibi etkin olmaya çalışıyordu. Avusturya'nın, Makedonya'nın batı yarısını (Selanik'i) işgale hazırlandığını dönem içinde sürdürdüğü politikadan anlayabilmekteyiz. Ancak bu politikanın gerçekleşebilecek bir yanı yoktu. Çünkü Avrupalı güçler buna asla izin vermezdi. Ayrıca işgal edebilecek bir askeri gücü de yoktu. Makedonya bölgesi Avusturya için açık pazar halindeydi; Avusturyaya büyük ekonomik kazanç sağlıyordu.⁸³ Bunun için Makedonya Meselesi'nden uzak durmuyor ve özellikle Rusya'nın Slav birliğini kurmaya çalışmasını engellemeye çalışıyordu. Fransa ve İtalya ise, bu dönemde Makedonya Meselesi ile çok aktif ilgilenememiştir. Ancak onlar da genel olarak bölgedeki mevcut durumun korunmasından yana olmuşlardır.⁸⁴

⁸⁰ Fahir Armaoğlu, *XIX. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara 1997, s. 489, 492.

⁸¹ İrttem, *a.g.e.*, 157.

⁸² İrttem, *a.g.e.*, s. 156, 157.

⁸³ Saatçi, *a.g.e.*, s. 59.

⁸⁴ Binark, *a.g.e.*, s. 11.

Almanya, Makedonya Meselesi'nde daima Osmanlı Devleti'nin tarafını tutmuştur. Makedonya hakkındaki diğer Avrupa Devletleri'nin tutumlarını eleştirerek, takip ettikleri yolu, kötü bir sonun ve çıkacak kanlı olayların sebebi olarak görmüştür. Makedonya için padişaha yapılacak ıslahat teklifini; Almanya Dışişleri Bakanı Petersburg'daki büyük elçiye bildirirken şöyle der: *"Ben daha ziyade sanırım ki Makedonyalılar, evvelce Giritliler için yapıldığı gibi büyük devletlerin Makedonya işlerini ele aldıklarını anlayınca infilak daha muhakkak surette vukû bulur."*⁸⁵

2.4. Makedonya Meselesi'nde Islahatlar

Makedonya'nın mahalli unsurları, Osmanlıya karşı bağımsızlık mücadelesine kalkışmalarına rağmen kendi aralarında da büyük problem yaşıyorlardı. Hatta Sırp ve Rumlar kimi zaman Bulgar hareketine karşılık Osmanlı Devleti'ne yardımcı oluyordu. Bulgarlar, Makedonya'nın bütünlüğünden yanayken Rum ve Sırp ise daha çok ayrışmasından yana bir politika izlemekteydi. Mahalli unsurların kendi aralarındaki bu mücadele, dış güçlerin de müdahalesiyle karışınca Makedonya Meselesi içinden çıkılmaz bir hal alıyordu.⁸⁶

Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması'ndan sonra daha da karışan Makedonya'ya dair birtakım önlemler almaya çalışmıştır. Babiâli Bu maksatla Makedonya'ya geniş yetkilerle donatılmış "genel müfettiş" adıyla anılan "genel vali" atamaya karara vermiştir. Nitekim Hüseyin Hilmi Paşa genel vali olarak atanmıştır. Hilmi Paşa'ya verilen talimat, *"Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimatname"* adını taşımakta ve ihata ettiği yerlerde adeta yarı özerk bir olağanüstü idare kurmayı amaçlamaktaydı. Talimatname özellikle bölgedeki asayişin temini, ekonomik hayatın iyileştirilmesi, adlî mekanizmanın ıslah ve

⁸⁵ Temelkuran, **a.g.m.**, s.159.

⁸⁶ Binark, **a.g.m.**, s.12.

maarif sahasında reformlar yapılmasını öngörmekteydi.⁸⁷ Bu reformlardan bazıları şunlardır:

- *Vali'nin nafia, ticaret, ziraat ve sanayinin inkişafına çalışması, nafia müdürlükleri ihdası,*
- *Yabancılar temastan vali mesul kalmak şartıyla "umuru ecnebiye" müdürlükleri ihdası,*
- *Jandarmada hem Müslüman, hem Hristiyanların kullanılması; komiserler dâhil poliste de öyle olması,*
- *İcap ederse valinin orduyu da kullanabilmesi,*
- *Henüz bulunmayan kasabalarda nizamiye mahkemeleri kurulması, mahkeme üyelerinin yarı yarıya Müslüman ve Hristiyanlardan seçilmesi,*
- *50 haneli her köyde okul bulundurulması,*
- *Maarif vergisinin 1/ 3'ünü vilayet, 1/3'ünün de İstanbul'da yüksek okullar için sarf edilmesi,*
- *Vilayet varidatının %5'inin nafia işlerinde kullanılması,*
- *Vezir rütbesinde bir genel müfettiş tayini ve maiyetinde sivil - askeri memurlar bulundurması.*⁸⁸

Makedonya'ya Müslüman bir valinin atanması ve geniş yetkilerle donatılmış olması, İngiltere gibi Avrupalı Devletleri ve Hristiyan bir vali bekleyen Bulgarları pek hoşnut etmemiştir. Ancak Makedonya'nın böyle özerk bir idareye kavuşması, "*Özerk Doğu Rumeli Vilayeti*"nin akıbetini paylaşacağı düşüncesiyle Bulgarları biraz rahatlatmıştır. Bununla birlikte Bulgarlar, Hüseyin Hilmi Paşa'ya verilen talimatname ile reformların bütün Rumeli Vilayetleri'nde tatbik edilmesini düşünen ve Osmanlı Devleti eliyle değil de, Berlin Antlaşması'nın ilgili maddelerine uygun olarak ve yalnızca Makedonya'da (Selanik, Manastır ve Kosova) tatbik edilmesini arzu eden Makedonya Bulgar Komiteleri, bu Osmanlı reform önerisini kesin olarak reddetti. Ancak bu aşamada Viyana-Petersburg kabinelerinin uzlaştırıcı yeni

⁸⁷ Beydilli, **a.g.m.**, s.86.

⁸⁸ Yusuf Hikmet Bayır, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.I, Maarif Yayınları, İstanbul, 1940 s.155,156.

bir reform programı hazırlayarak ortaya çıkmaları, Makedonya’da ıslahat⁸⁹ yapılması şansını arttırdı. Böylece 1903 yılında Osmanlı Devleti’nin düzenlediği ıslahat programından pek farkı olmayan; “*Viyana Islahat Programı*” kabul edildi. ⁹⁰ Bu programın esasları şunlardır:

“Polis ve jandarmanın Osmanlı hizmetine girecek yabancı mütehassıslarca düzeltilmesi, jandarmanın Müslüman ve Hıristiyan nispetinin her vilayetin nüfusuna göre olması, Hıristiyan köylerinde bekçilerin Hıristiyan olması, siyasal genel af ilanı, üç vilayet bütçelerinin Osmanlı bankasınca murakabesi, aşar yerine bir toprak vergisi konulması ve üç vilayet için genel müfettiş tayini.” ⁹¹

Viyana Islahat Programı tatbik edilmeye çalışıldığı sırada Makedonya’da “İlinden Ayaklanması” çıkmıştır. Bu ayaklanma ile ortalık yine karışmaya başlamış; özellikle İngiltere, Babıâli’ye müdahale etmeye çalışmış ve Makedonya için Hıristiyan bir umumi vali istemiştir. Bunun üzerine Rusya ve Avusturya arasındaki görüşmeler neticesinde “*Mürzsteg Islahat Programı*” geliştirilmiştir. Bu programın esasları ise şu şekildedir:

- “ 1. Hüseyin Hilmi Paşa’nın ıslahatın tatbikini kontrol etmek, Hıristiyan ahalinin şikâyetlerini dinlemek ve üç vilayet teftiş etmek için biri Avusturyalı öbürü Rus iki sivil memurun bulunması,*
- 2. Üç vilayette jandarma tensiki için, Osmanlı hizmetine girecek bir yabancı general havale edilmesi, bunun yanında büyük devletlerin subayları olması ve subayların da lüzum görülürse daha başka yabancı subay ve erbaş getirilmesi,*
- 3. Asayiş elde edilince muhtelif milliyetleri daha muntazam surette toplamak üzere mülki bölgelerin değiştirilmesi (bu madde paylaşma*

⁸⁹ Rusya ve Avusturya’nın, Makedonya’da ıslahat yapılması hususundaki görüşleri için bkz.: **Hilafet Gazetesi**, 17 Muharrem 1321, nr.: 89, s. 3,4. Ayrıca Avrupa’lı diğer güçlerin ıslahatlar hakkındaki görüşleri için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 15 Zilhicce 1320/14 Mart 1903, nr.: 24, s.3., **Şurayı Ümmet**, 1 Zilkade 1320/29 Kanunisanı 1902, nr.: 21, s.3.

⁹⁰ Beydilli, **a.g.m.**, s. 86, 87.

⁹¹ Bayur, **a.g.e.**, s.10.

hazırlığından başka bir şey olamazdı ve 1897 tarihli Rus-Avusturya anlaşmasının ruhuna çok uygun düşmektedir.),

4. Aynı zamanda mülki ve adli dairelerin ıslahı, bu makamlara yerli Hristiyanların da tayinin mahalli muhtariyetlerin teşviki,

5. Karışıklıkların arasında işlenmiş siyasal ve saire cürümleri incelemek için yarı yarıya Müslüman ve Hristiyan'dan mürekkep komisyonlar teşkili ve bunların çalışmalarına Rus ve Avusturya konsolos veya konsolosane memurlarının da iştiraki,

6. -7. Zarar görmüş Hristiyanlar lehine bir sürü mali tedbirlerin alınması,

8. Viyana ıslahat programının tatbiki,

9. İlavelerin (rediflerin) terhisi ve başıbozukların katiyen kullanılmaması.⁹²

Osmanlı Devleti, egemenlik haklarının zedelendiği gerekçesiyle başlangıçta bu reform paketini kabul etmek istemedi. Ancak büyük devletlerin baskısı neticesinde Osmanlı Devleti bu reformu kabul etmek zorunda kaldı. Böylece Makedonya'da reform dönemi başlamış oldu.⁹³

⁹² Bayur, a.g.e., s. 11.

⁹³ İslam Ansiklopedisi, s. 441.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKEDONYA'DA ZUHUR EDEN BULGAR ÇETELERİNİN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

3.1. Bulgar Milli Uyanışı

XVIII. yüzyılın sonlarında dünya, “ Bulgar ” namıyla anılan bir millettten bîhaberdi. Bu tarihlerde Balkanları dolaşan âlim ve seyyahlar, Tuna Nehri ile Ege Denizi arasında yalnız Türklerden ve Rumlardan bahsediyordu. Fakat XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bütün Avrupa, Bulgarları Balkanların en kalabalık milletlerinden biri olarak tanıyacak, siyaset âleminde gittikçe yükselen bir tonda Bulgar halklarının haklarından bahsedecek ve nihayet 1878 yılında Berlin Antlaşması'yla Bulgar millete müstakil siyasi bir varlık tanınacaktı.⁹⁴

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Bulgar milliyetçiliğinin yavaş yavaş ortaya çıktığını görebilmekteyiz. Bulgar milliyetçiliğinin uyanışa geçmesi Osmanlı Devleti tarihi içinde bir dönüm noktasıdır. Zira milliyetçi Bulgarlar Osmanlı himayesinden kurtulup Ayastefanos Antlaşması'nda vaat edilen Büyük Bulgaristan Prensiği'ni kurma hayali ile yoğun bir faaliyete geçmiştir.

Berlin'den sonra kısa vadede Şarkî Rumeli Vilayeti'ni ele geçirmek uzak hedefte de Makedonya'yı ilhak etmek temel politikaları olmuştur. Bulgaristan'ın dışişleri bakanı K. Stoilov, 1882'de Bulgar Prensi Battenberg'e yazdığı bir mektupta, ulusal bakış açısından Makedonya'nın diğer tüm bölgelerinden daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden K.Stoilov, Makedonya'daki tüm Bulgarlar'ın Bulgaristan'a aidiyet duygusunu geliştirmesinin sağlanması gerektiğini ileri sürüyordu. “*Her Makedonyalı Bulgar genç veya yaşlı, Bulgar kanı taşıdığını bilmek zorundadır.*” diyen

⁹⁴ Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992, s.17.

K.Stoilov bunu başarmak için, Makedonya'dan düzenli bir şekilde haberler iletiyor ve prenslik yönteminin bir emrini tüm Makedonya'da ve Arnavutluk'ta hızla ve başarıyla uygulayacak bir teşkilatın kurulmasını öneriyordu.⁹⁵ Bu maksatla Makedonya'da örgütler, komitalar, dernekler, topluluklar ve en nihayetinde silahlı eylemciler diye de tabir edeceğimiz Bulgar Çeteleri oluşmuştur. Bu yapılanmanın perde arkasında da Bulgarların milliyetçilik uyanışı, yani "Rönesans" yaşamaları olmuştur. Bu gelişmelerin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepleri ana hatlarıyla üç başlıkta toplayabiliriz:

Birinci sebep, Fener Patrikhanesi'nin Bulgarları kendi kültür potası içerisinde eritmeye çalışmasıdır. XVIII. yüzyılda Balkanlarda Türk yönetiminin ağırlığını hissettirememesi, Rum Papazlarının suistimaline neden olmuştur. Sosyal dokuda önemli bir misyona sahip olan Rum Papazlar, yalnız Bulgarları değil, diğer Balkan unsurlarını da asimile etmeye çalışmışlardır. Patrikhanenin diğer bir politikası da Bizans Devleti'ni yeniden ihya etmektir. Bunu başarabilmek için, Bulgar, Sırp, Karadağlı, Ulah ve diğer Balkan halklarının Rumlaşması gerekiyordu.⁹⁶ Rum Patrikhanesi'nin bu politikası Balkan unsurlarının ve özellikle Bulgarların şiddetli tepkisine neden olmuştur. Hatta Rumların bu tavrı kaybolmaya yüz tutmuş Bulgar milletinin "Yeniden Doğuşuna", kültürüne ve tarihine sahip çıkmasını sağlayacaktır.

İkinci sebep, Bulgarların ekonomik bakımdan belirli bir düzeye gelmiş olmaları yani zengin burjuva sınıfının oluşmasıdır.⁹⁷ Değişen şartlarla beraber Balkan ticaretinde önemli bir statüye sahip olan Bulgar tüccarları, Rum tüccarlarına rakip olmuş ve bu sayede Rumlara karşı milli benliklerini de bir bakıma koruyabilmişlerdir. Tüccarlar, Bulgarların ekonomik bakımdan belirli bir düzeye gelmiş olmalarında ve zengin burjuva sınıfının dünya ile kurduğu etkileşim sayesinde Bulgar tarihinde önemli bir yer teşkil ederler. Bulgar burjuvazisi, unutulmuş " Bulgar " ismini ve kimliğini adeta yeniden ihya etmiştir.

⁹⁵ Adanır, **a.g.e.**, s. 108, 109.

⁹⁶ Aydın, **a.g.e.**, s.17.

⁹⁷ Aydın, **a.g.e.**, s.18.

Üçüncü sebep ise Türk yönetimi altında yaşamının artık çekiciliğini kaybetmiş olmasıdır.⁹⁸ Balkanlar'daki Osmanlı barışının ve uzun süren barış ortamının bu yüzyıldan sonra tam tersine seyir takip etmesinin en önemli nedenleri hiç şüphesiz Balkan uluslarının artık Osmanlı yönetiminden hoşnut olmamasına ve bir sosyal devlet olarak Osmanlı'nın milletini tatmin edememesine bağlayabiliriz. Çünkü bu yüzyıldan itibaren hem Osmanlı ekonomisinin hem sosyal hayatının hem de siyasi gücünün artık hiçbir albenisi kalmamıştı. Zaten bir devletin, devlet olabilmesi için bu üç unsurun çok güçlü olması ve çağdaşı devletlere karşı üstün olabilmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir şart sağlanabilirse içinde farklı unsurları barındıran bir devlet, uzun soluklu olabilirdi.

Bu üç ana sebebe ek olarak Bulgar okullarının ve Bulgar basınının faaliyetlerini zikretmemiz gerekmektedir. Bulgar okullarında işlenen “milliyetçi” argümana endeksli dersler, Bulgar gençlerinin “otoriteye itaat” ile “özgürlük-hürriyet” arasındaki kavramlardan ikincisinin cazibesine kapılmalarını sağladı. Milliyetçi basın, bu bilinci daha da güçlendirerek kitlelere ulaştırmada aktif rol aldı. Böylece genci yaşlısı herkes üzerinde bu yeni Avrupalı akımın tesirleri görülmeye başlandı.

3.2. Fener-Rum Patrikhanesi'nin Bulgarları Rumlaştırma Politikası

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti için milliyetçilik yüzyılıdır. Nitekim bu yüzyılda Osmanlı coğrafyası, Rum, Sırp, Bulgar ve diğer milletlerin isyanlarına sahne olmuştur. Nihayetinde, önce Yunanistan sonra Sırbistan bağımsızlıklarını kazanmıştır. Rumların ve Sırpların Osmanlı'dan ayrılışı Bulgarlara örnek teşkil etmiş ve Bulgarların başkaldırısına neden olmuştur. Bulgarlar, Rusların da tahrikleriyle isyanlarını daha sistematik hale getirmeye başlamışlardır.

⁹⁸ Aydın, a.g.e., s. 19.

Bulgarlar, yeniden milli benliklerini bulmak ve milli varlıklarını kabul ettirmek için her sahada çetin mücadeleler yapmaya başlamışlardır. Bulgarlar, XVIII. yüzyılın sonlarında varlıklarını temelinden tehdit eden büyük bir tehlike ile karşı kaşıya kalmışlardı. Bu tehlike: Rumlardı. Rumlar, onların bütün tarihi ananelerini, hatta konuştukları dili ortadan kaldırmak suretiyle, Bulgarları, Rumlaştırmak gayretinde idiler.⁹⁹ Bu nedenle Fener-Rum Patrikhanesi, Bulgarların milli uyanışından rahatsızlık duymuştur. Patrikhane nazarında, Bulgarlar, ayrı bir millet olamazdı. Patrikhaneye göre: *“Bulgarlar, İmparatorluk payitahtında bulunan büyük ruhani reisin Ortodoks camiasında en yüksek dereceyi işgal eden Rumlarla kaynaşmalı.”*¹⁰⁰ idi.

Bulgaristan’da bütün önemli dini makamlar Rumların elinde idi. Patriklik, 1767 yılında Bulgarlara ait Ohrida Başpiskoposluğu’nu kaldırdı. İstanbul Patriği, 1880’de Bulgar Kilise Mekteplerinin kapatılmasını, kiliselerde yalnız Yunanca yazılmış din kitaplarının okutulmasını emrediyordu. Eski Bulgar edebiyatının kalıntıları her yerde dini bir gayretle imha ediliyordu. Bulgar dilinde ayin yapmak vaizlerde bulunmak kesinlikle yasaktır. Hal böyle olunca Yunan mekteplerinde yetişmiş Bulgarlar, kendilerini Bulgar saymaktan utanıyordu. Bulgar kelimesi “tahsilsiz, kaba köylü” manasına geliyordu. Artık Bulgarlık tamamıyla Rumların boyunduruğu altına girmiş bulunmaktaydı.¹⁰¹

Unutulmuş Bulgar kimliğinin yeniden ihyasını Paisiy Hilendarski adlı bir Bulgar papazı başlattı. Paisiy, Aynarozda Kilindar Manastırı’nda Bulgarların eskiden Rumeli’de kurdukları devlete ait bazı vesikalar bulur. Geçmişe dair bilgileri öğrenince şimdiki hallerinden derin bir teessür duyar. Hemen harekete geçerek 1762 yılında *“Bulgar Milletinin, çarlarının, azizlerinin tarihçesi”*ni yazar, ilmi kıymeti olmayan Bulgarca basılan kitap, papazın Rumlardan duyduğu nefreti göstermekle kalmaz mazisi şerefli milliyetlerinden utanmamaları lazım geleceğini vatanperverane bir hırs ile Bulgarlara anlatır.¹⁰² Bu kitabın önsözünde şöyle denilmektedir:

⁹⁹ İncalcık, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁰ İrtem, a.g.e., s.79.

¹⁰¹ İncalcık, a.g.e., s.19.

¹⁰² İrtem, a.g.e., s.81.

“ Bulgar, kendi dilini ve soyunu öğren. Ülkeni sev, milletin geçmişini öğrenmeye çalış. Bir zamanlar senin de çarların, patriklerin ve azizlerin vardı. Diğer milletler kendi tarihlerini biliyor ve öğreniyorlar. Onlar kendi tarihlerini pek sevdikleri, anadillerinde yazıp okuyorlar. Yunanlılar, Sırp'lar bizi hakir görüp, bizimle eğleniyorlar; bizi çarsız, patriksiz, azizsiz ve tarihsiz sayıyorlar. İşte ben bunun için bu tarihi yazmaya uğraştım. Ta ki her bir Bulgar, bizim milletimizin de şanlı, hatta hepsinden daha şanlı geçmişi olduğunu, büyük çarlar ve patriklerimizin var olduğunu öğrensın. Bizim çarlarımız, bir zamanlar Bizans İmparatorları'ndan vergi almışlar; bizim patriklerimiz ise başka milletlere yazı ve kitap vermişler.

Ben öyle şaşkın Bulgarlar tanırım ki, kendi soylarını bilmezler ve tanımazlar. Ancak Rumca okuyup yazarlar ve kendilerine Bulgar denmesinden utanırlar. Acaba niçin? Ey akılsız, sana Bulgar denmesinden niçin utanıyorsun? Niçin Bulgar gibi düşünüp Bulgar gibi yaşamıyorsun? Diyorsun ki, Rumlar daha okumuş, daha nazik, Bulgarlar ise kaba cahil; güzel söz söylemiyorlar. Bunun için, Rum olmak daha iyi. İyi bil ki, Rumlardan daha nazik, daha bilgili milletlerde vardır. Rumlar milliyetlerini ve dillerini bırakıyorlar mı? Allah fakirleri, mazlum çobanları, sabancı Bulgarları daha çok sever. İşte ben böyle Bulgarlığı, Bulgar dilini hakir gören, yabancı dillere, yabancı adetlere meyleden Bulgarları gördüm de bu kitabı yazdım ve herkesi bu kitabı okumaya, Bulgar milletin geçmişini öğrenmeye davet ediyorum.”¹⁰³

Paisiy yolundan giden ve Romanya'da oturan Bulgar Papazı Sofrani, 1806'da ilk Bulgar kitabını bastı, onun da tek gayesi; Paisiy gibi Bulgarlara milli şuuru kazandırmaktı. Sofrani'den sonra 1825 yılında Bulgar alfabesi basıldı. Rilski isminde bir Bulgar papazı Bulgar gramerine dair bir kitap yazdı ve 1835'te Bulgarlara ilk yeni usul mektebini açtı. Bu mektepler 15 yılda elliye geçti. Bu gayretler neticesinde Bulgarlar büyük bir uyanışa geçmişti milli kimliklerini korumayı başaran Bulgarlar için Fener-Rum Patrikliği'nden ayrı milli bir kilise teşekkül edilmeliydi. Bulgar dini teşkilatının kurulması

¹⁰³ Aydın, a.g.e., s.20,21.

elzemdi.¹⁰⁴ Nitekim Bulgar milli uyanışı ile beraber gelişen süreçte 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı kurulacaktır.

3.3. Bulgar Eksarhlığı'nın Kurulması

Makedonya'nın dini yapısı etnik yapısına göre daha az karmaşıktır. Üç ilahi dinden birine mensup milletlerin yaşadığı Makedonya için asıl sorun Yahudiler ve Müslümanlar arasında değildi. Asıl sorun, Hristiyan Ortodoks mezhebine bağlı unsurların arasındaki çatışmalardan kaynaklanmıştır. Makedonya sorununun arka planında da bu ayrıntıları görebilmekteyiz. En önemli sorun özellikle Rumlar ve Bulgarlar arasında yaşanan patrikhane krizidir. Binaenaleyh, Ortodoks Bulgarların yine Ortodoks olan Rum kilisesinden ayrılarak kendilerine ait kiliseyi, Eksarhane'yi, kurmak istemeleriyle başlamıştır.¹⁰⁵

Islahat Fermanı'nın 1856 da ilanı, Bulgar kilise tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu fermanda, Gülhane Hatt-ı Şerifi tarafından verilen din, dil ve ırk farkı gözetmeksizin padişahın tüm kullarının eşit olduğuna dair söz, törenle tekrar vurgulanmıştır. Bu sözün yinelenmesi ve hukuki güvence altına alınması Bulgarların çıkarına olmuştur. Bulgar burjuvazisi, 1856 yılında "6.400.000 Bulgar" adına bir dilekçe şeklinde düşüncelerini padişaha takdim etmiştir ki bu istekler şunlardır:

- a) *Bulgar halkı kendi kilise yöneticisini seçme hakkına sahip olmalıdır.*
- b) *Bulgarların ikinci, sivil yöneticisi Bulgar görevlileri atama yetkisine sahip olmalı ve bu görevliler padişah tarafından onaylanmalıdır.*
- c) *Bulgarca, yerel makamların resmi dili olmalıdır.*
- d) *Bulgaristan'daki Bulgar ve Türk ahalisi için ayrı idari ve yasama organları oluşturulmalıdır.*
- e) *Bu iki milletin her birinin özel kolluk kuvvetleri olmalıdır.*

¹⁰⁴ İrtem, a.g.e., s.82.

¹⁰⁵ İnbaşı, a.g.m., s.27.

f) *Bulgarlar askere alınmalıdır ama birlikleri ayrı olmalı ve Bulgar komutanları tarafından kumanda edilmelidir.* Bu isteklerin o zaman gerçekleşme şansı hemen hemen yok gibiydi.¹⁰⁶ Ancak Bulgar milli direnişçileri bunu gerçekleştirme gayretini hiç yitirmeyeceklerdir.

Bulgarların kendilerine ait kilise kurma yönündeki kararlılıkları ve faaliyetleri Bulgar-Rum Kiliseleri arasındaki mücadeleyi daha da sertleştiriyordu. Bulgarlar artık Patrikhane tarafından atanan ruhani liderleri kabul etmiyor ve gerektiğinde kovuyorlardı. 1860'da Bulgarlar ve Rumlar arasında yaşanan kilise krizi yeni bir boyut kazandı. Bulgarlar kararlarında ne kadar istekli olduklarını Rum Patrikliğine göstermek için taktik olarak Katoliklik mezhebine geçme faaliyeti başlattılar. Bu faaliyetler, Rusya'yı tedirgin etmekteydi; ancak Katoliklerin hamisi Fransa'nın ise tam desteğini sağlamaktaydı.

Nihayet Bulgarların propaganda çalışmaları kısa zamanda görüldü. Selanik'in kuzeyinde küçük bir kent olan Kukuş ahalisi, Temmuz 1859 tarihinde, papaya bir dilekçe gönderdi. Bu dilekçede Kukuş ahalisi, Katolik kilisesine geçmeye hazır olduklarını bildiriyorlardı. Karşılık olarak da bazı şartlar ileri sürmüşlerdir:

- a) *Slavca ibadet dili olmalıdır.*
- b) *Cemaat başpiskoposunu kendi seçmelidir.*
- c) *Başpiskopos ve papazların hepsi Bulgar olmalıdır.*
- d) *Eğitim Bulgarca yapılmalıdır.*

Bu propaganda Kukuş dışında Makedonya'da özellikle Vodena (Edessa), Yenice Vardar (Giannitsa), Selanik ve Doyran kentlerinde başarılı oldu. 1860 yılında da İstanbul'da Roma-Bulgar birliği gerçekleştirildi. Papa, Yosef Sokolski adlı birini birleşik Bulgarların başpiskoposu olarak atadı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Adanır, **a.g.e.**, s.69, 70.

¹⁰⁷ Adanır, **a.g.e.**, s.72.

Rusya bu duruma hemen müdahale ederek Patrikhaneyi ikna etme yollarını aradı ve Bulgarların Patrikle ilişkilerini düzenleyecek bazı ilkeler saptadı. Bu ilkelerin en önemlileri şöyleydi:

1. *Bütün Bulgar piskoposluk bölgelerinde Bulgar din adamları seçilecektir.*
2. *Bir Bulgar piskoposluğu boşaldığında, patriklik Bulgarların adayını dostça dikkate alacak,*
3. *Bulgaristan'ın bütün okullarında dersler Bulgar dilinde yapılacak,*
4. *Bulgar metropolitlerinin ve piskoposlarının gelirleri belirlenecektir.*
5. *Bulgar piskoposlarında ibadet, Bulgar dilinde yapılacaktır.¹⁰⁸*

Ancak Bulgarlar bu ilkelerden tatmin olmamış ve kendi isteklerini 1861 yılında dile getirmişlerdir.

1. *Bulgar halkı, nüfusuna uygun bir şekilde patriğin seçimine katılma hakkına sahip olmalıdır.*
2. *Kutsal sinod üyeleri yarı yarıya Yunanlılar ve Bulgarlardan oluşmalıdır.*
3. *Kutsal sinodun Bulgar üyeleri, bu amaçla seçilmiş kilise ve kilise dışından üyelerle bir karma komisyon oluşturmalıdır. Bu komisyon, Bulgar halkının dünyevi meselelerini düzenlemelidir.*
4. *Karışık piskoposluk bölgelerinde piskopos, halkın çoğunluğunu teşkil eden millet tarafından seçilmelidir. Bu karşılıklı öneriler neticesinde Bulgar-Rum Kilise Meselesi'nin çözümü konusunda 10 yıl süren görüşmeler dönemi başlamıştır.¹⁰⁹*

Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Trakya ve Makedonya'daki politik durumu dikkate alarak Bulgar-Rum kilise meselesinde inisiyatif kullanarak 1868 yılında patrikliği yeni taslaklarla karşı karşıya getirdi. Bu taslaklar esas itibari ile şu maddeleri içermekteydi:

1. *Bulgarlar tüm imparatorlukta, kendi din adamlarını seçme ve işe alma hakkına sahiptirler.*

¹⁰⁸ Adanır, a.g.e., s.73

¹⁰⁹ Adanır, a.g.e., s.73.

2. *Çoğunluğu oluşturdıklarında, karışık nüfuslu piskoposluk bölgelerinde Bulgar piskoposu belirlerler.*
3. *İstanbul'da Bulgarların bir kilise başı olmalıdır. Bu kişi bir sinod'un yardımıyla Bulgar kilisesinin ruhani idaresi ile ilgilenmelidir.* ¹¹⁰

Osmanlı Devleti'nin bu inisiyatifi kullanması Bulgarlar arasında büyük bir sevinç gösterisine sebep oldu. Patriklik ise kilise meselesinin çözümünü evrensel bir sinoda devretti. Kısa bir süre sonra Sadrazam, 12 Mart 1870 tarihinde "Bulgar Eksarhlığı"nın kuruluşunu açıklayan bir ferman yayımladı. Bu önemli belge, içeriği aşağıda özetle verilen 12 maddeden oluşuyordu:

1. *"Bulgar Eksarhiyası" unvanıyla belirtilen bir "idare-i mahsusa-i ruhaniye" oluşturulmuştur, bu dairenin "mezheb-i ruhaniye" ile ilgili işlerin idaresi tamamen Eksarhlık'a bırakılmıştır.*
2. *Bu dairenin en yüksek rütbeli metropoliti, Eksarh unvanına haizdir, yanında daima bir Bulgar sinodu bulunacaktır.*
3. *Ortodoks Kilisesinin kurallarına uygun bir nizamname hazırlanacak, bu nizamnameye göre kilisesini iç örgütlenmesi yapılacak, metropolitlerin ve Eksarhın seçimi patrik tarafından müdahale edilmemesi sağlanacaktır. Eksarhın seçiminden sonra patrik hemen tasdikname verecektir.*
4. *Eksarh padişahın beratı ile atanacak, ayinde kilise kurallarına uygun bir şekilde patriğin adını zikredecektir.*
5. *Eksarh, Osmanlı hükümetine ve yerel makamlara doğrudan başvurma iznine sahiptir. Emrinde metropolitlerin ve piskoposların atanma beratları, yalnızca onun isteğiyle çıkarılacaktır.*
- 6-7-8. *maddelerde patrikhane ile kilise arasındaki tamamen kiliseye özgü ilişkiler düzenleniyordu.*
9. *Fener'deki "Bulgar Kilisesi" ve "Papazhanesi" Eksarhlığa bağlı olacaktır.*
10. *Bu maddede Bulgar Eksarhlığı mıntikasını oluşturan metropolitler sıralanıyordu.*

¹¹⁰ Adanır, a.g.e., s.75.

11-12. *Bulgaristan'daki manastırların usulü "cari ve meri" tutulacaktır.*¹¹¹

XIX. yüzyıl sonunda kurulan ve Bulgar ulusal hareketine güç katan Eksarhane yine Ortodoks kurallarına göre kendi içinde yapılandı. Bu kilisenin başına getirilen Bulgar dini yetkilisi Eksarhın, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da kalması kararlaştırıldı. Böylece kurulan yeni kilisenin de bağımsız değil yine Osmanlı Devleti kontrolü ve yetki alanında olduğu vurgulandı.¹¹²

Bulgar Eksarhlığı'nın Makedonya üzerindeki faaliyetlerine baktığımızda karşımızda yine Bulgar-Yunan çatışmasını görmekteyiz. Makedonya bölgesi bu çatışma ile iki kilise arasında paylaşım mücadelesine sahne olmuştur. Edirne, Selanik, Kosova ve Manastır Vilayetleri de Bulgar kilisesinin yetki alanına girdi. Makedonya bölgesindeki Bulgar Eksarhanesi'nin yetkisi dini alandan daha çok bölgedeki Bulgarların kimliklerini belirginleştirmeye bu amaçla çeşitli ayaklanmaların yaşanmasında kullanıldı.¹¹³ Bulgar kiliselerinin Makedonya'daki çete faaliyetlerinde de aktif rol aldığını bilâhare ortaya koymaya çalışacağız.

3.4. Bulgar Tüccarları ve Yeniden Doğuş

Bulgarlar milli uyanışı, yeni Bulgar maarif ve edebiyatının kuruluşu ile beraber kuvvetlenmesi tüccarların -Bulgar burjuvazisinin- sayesinde gerçekleşmiştir.¹¹⁴ Değişen şartlarla beraber Balkan ticaretinde önemli bir statüye sahip olan Bulgar tüccarları, Rum tüccarlarına rakip olmuş ve bu sayede Rumlara karşı milli benliklerini de bir bakıma koruyabilmişledir. Bulgarların ekonomik bakımdan belirli bir düzeye gelmiş olmaları ve zengin burjuva sınıfının dünya ile kurduğu etkileşim, Bulgar tarihinde önemli bir yer teşkil eder. Bulgar burjuvazisi unutulmuş Bulgar ismini ve kimliğini adeta yeniden ihya etmiştir.

¹¹¹ Adanır, **a.g.e.**, s.76, 77.

¹¹² Saatçi, "*II. Meşrutiyet...*", s.117.

¹¹³ Saatçi, "*II. Meşrutiyet...*", s. 117.

¹¹⁴ İnalçık, **a.g.e.**, 21.

Bulgar burjuvazisinin gelişmesi ilk etapta küçük sanayisinin gelişmesi ile olmuştur. Basit tüketim mallarının üretimi hızla artarken, üretici ve işçi kesimi gittikçe zenginleşti. Toprak sahibi olmaktan yoksun olan Bulgarlar, “ortakçı” şeklinde tarım yerlerinde hak sahibi olmaya başladılar.¹¹⁵ Sanayi ve ticaretle uğraşan sayının artması (ekonominin gelişmesi) Bulgar kentlerinin nüfus bakımından artmasına ve hızlı bir nüfus akışına neden olmuştur.¹¹⁶

Ekonomik yaşamın canlanmasına, uluslararası politikaya da bir anlamda yön ve fırsat vermiştir. Örneğin “*Balta Limanı Ticaret Antlaşması*” (Osmanlı-İngiliz ticaret antlaşması) Bulgar tüccarlarına büyük bir yarar sağlamıştır.¹¹⁷

Ülke içindeki bu gelişmeler Bulgarları uluslararası ticarete yönlendirdi. Birçok Bulgar iş adamı, dış dünyaya açılma fırsatı edindi. Bu durum ister istemez Bulgar milli şuurunda büyük değişikliklerin olmasına neden olacaktır¹¹⁸. Sanayinin gelişmesi ve tüccarların aktif olması ülke içinde esnaf birliklerinin (lonca teşkilatı) kurulmasını sağlamıştır. Bu esnaf birlikleri başlangıçta mali-idari özelliklerinde çalışma yapan resmi kurumlar iken XIX. yüzyılda sosyal-politik özellikli kurumlar olmaya başlamışlardır.¹¹⁹

Bütün bu yaşananlardan sonra Bulgaristan’daki, sosyal ve ekonomik yaşantı değişmiştir. Dış dünya ile ilişkileri olan bir burjuvazi sayesinde Bulgar milleti tekrar bir millet olma şuuruna kavuşmuş ve bu sayede milli bağımsızlık mücadelesine giren Bulgarlar, büyük bir değişikliğe imza atmıştır.

¹¹⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.18.

¹¹⁶ Adanır, **a.g.e.**, s.63.

¹¹⁷ Balta Limanı ticaret anlaşmasından sonra Bulgar ekonomisindeki canlanmaya şu örneği verebiliriz: Bulgarların Tuna ve Karadeniz limanlarından yaptığı tahıl ihracı 1839’ da 14.500’ dan 1848 yılında 110. 110.000 tona çıkmıştır. bkz.: Adanır, **a.g.e.**, s.64, 65.

¹¹⁸ Aydın, **a.g.e.**, s.18.

¹¹⁹ Adanır, **a.g.e.**, s.63.

3.5. Osmanlı Yönetimine Duyulan Hoşnutsuzlukların Nedeni

Balkanlar'daki Osmanlı barışının ve uzun süren barış ortamının XVIII. yüzyıldan itibaren tam tersine seyir takip etmesinin en önemli nedenleri hiç şüphesiz Balkan uluslarının artık Osmanlı yönetiminden hoşnut olmaması idi.

Osmanlı idaresinin iyi işlediği, zirai-iktisadi refahın hâkim olduğu devirlerde XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar yalnız Bulgarlar arasında değil; bütün Balkan yarımadasındaki diğer etnik unsurlar arasında bir isyan görülmemiştir. Bulgarlar arasında 1595 ve 1688'de iki defa karışıklık görölse de bunlar çok ciddi olmamıştır. XVIII. yüzyılda da diğer unsurlarda bir infial görülürken Bulgarlarda yine ciddi bir ayaklanma olmamıştır. Hatta Osmanlı Devleti'ne en son isyan eden gayrimüslimler arasında dahi gösterilebilir. Bunun nedenlerinden biri, hiç şüphesiz Bulgaristan'ın İstanbul'a yakınlığı ve dolayısı ile merkezi otoritenin daha güçlü olması idi. Ayrıca Müslüman ahalinin de ekseriyette olması Bulgarların isyana geçişlerini geciktirmiştir. Yine Bulgarların bu yüzyılda henüz milli uyanışa geçmemiş olmaları da onların isyanını geciktiren bir diğer unsurdur. Ancak XIX. yüzyılda bütün dengeler değişmiştir. Çünkü Bulgarların da milli uyanışa geçmesi onları bir ihtilal sürecine sokmuştur.¹²⁰

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı ekonomisi, sosyal hayatı ve siyasi gücü eskisi gibi değildi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin temel yapı taşları tamamen sarsılmış veya ortadan kalkmış durumdaydı. Bu üç temel dayanağı "mîrî" toprak düzeni, "devşirme" sistemi ve "millet" anlayışı idi.¹²¹ Osmanlı Devleti'nin olmazsa olmazlarından bu üç temel unsur sarsılınca devletin otoritesi de sarsılmıştır. Üstelik XIX. yüzyılda devletin kurtuluşuna çare olacak bir takım çözümler yani ıslahatlar da işe yaramamıştır. Sonuçta Osmanlı bünyesinde bulunan milletlerin, sadece Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilikten etkilenecek isyan ettiğini söylemek bu alandaki diğer etkenleri göz ardı etmek manasına gelir. İşte böyle bir süreçten geçen ve değişen

¹²⁰ İnalcık, **a.g.e.**, s.24-26.

¹²¹ Sacit Kutlu, **Milliyetçilik Ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İBÜY, İstanbul 2007, s.4.

dünya şartları ile birlikte canlanan Bulgar ekonomisinin yani Bulgar burjuvazisinin, yeni bir siyasi oluşumu araması ve milli uyanışa geçmesini de buna bağlayabiliriz.

3.6. Bulgar Okulları ve Basınının Bulgar Milli Uyanışındaki Etkisi

Bulgaristan'da eğitim kurumları daha çok dini bilgilerin öğrenildiği kilise ve manastıra bağlı okullardan meydana geliyordu. Bu okulların sayısı ise 48'i geçmiyordu. Fener-Rum Patrikhanesi'nin kontrolünde olan bu okullarda, eğitim çoğunlukla Rumca verilmekteydi. Fener-Rum Patrikhanesi'nin "elenizim" siyasetin gereği Rumlar, 1800 yılında Bulgar kilise okullarının kapatılmasını istedi; ayrıca Rumca din kitaplarının okutulmasını kararlaştırdılar. Ancak Bulgarlar bu tarihlerde milli uyanışa geçmiş bulundukları için Patrikhaneden gelen kurallara riayet etmekten oldukça uzaklaşmıştı.¹²² Bulgar din adamlarının Bulgar halkının uyanışa geçmesi için başlattığı çalışmalar meyvesini vermiş ve artık Bulgar burjuvazisi uyanışa geçmiştir. Bu uyanış Bulgar tarihi için adeta bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

XIX. yüzyıl başlarından itibaren ticaret yolu ve zengin kültürlü bir Bulgar kolonisi teşekkül etmiştir. Burjuvazi üzerinde kuvvetli bir Bulgar şuurunun uyanması süreci başlamıştır. Özellikle bazı Bulgar burjuvazisi Bulgarların geçmişine ve diline sahip çıkmasının yegâne yolunun eğitim üzerinden olacağı kanaatine varmışlardır. Bu burjuvazi içerisinde Moskova'ya yerleşmiş, Gabrovalı bir Bulgar tacirinin oğlu V.E. Aprilov (1789–1847) milletini uyandırmak için Avrupalı bir mektep açmaya karar vermiştir. Aprilov bunun için lazım gelen parayı diğer tacirlerle birleşerek temin ettikten sonra Gabrova'da 1835 yılında ilk Avrupalı tarzdaki mektebi açtı.¹²³ Kısa

¹²² Aydın, a.g.e., s. 23.

¹²³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, 30. Baskı, İstanbul 2010, s.97

sürede bu tarzda eğitim veren okullar çoğaldı. 1835 yılında köy okulları da dâhil 205 okul oluşturulurken 1877 yılında okul sayısı 1.504'e yükselmiştir.¹²⁴

Bulgaristan'da açılan okulların sayısındaki artış dikkate değer olmakla beraber henüz yeterli değildi. Özellikle üniversite düzeyinde eğitim veren okullar yeterli değildi. Bulgaristan'da öğrenimini tamamlayan öğrencilere yurt dışında yüksek öğrenim görme imkânı sağlanıyordu. Bulgar zenginleri tarafından burslu okutulan bu gençler Rusya başta olmak üzere Fransa, Avusturya ve Almanya'da eğitim görüyorlardı.¹²⁵ Özellikle Rusya'da yetişen Bulgar öğrenciler ülkelerine döndüklerinde Bulgar İhtilali için çalışmışlardır. Çünkü Rusya'daki üniversitelerde adeta Bulgar misyonerleri yetiştiriliyordu. Bulgaristan'dan Bulgar milliyetçisi olarak giden Bulgar öğrenciler, Rusya'da döndükten sonra "panslavist" olarak dönüyorlardı.¹²⁶ Rusya'da yetişmiş Bulgarlar büyük Bulgaristan'ı kurma hayalini gerçekleştirmek için var güçleri ile çalışmışlardır. Kimileri komite üyesi olup eline silahı alarak bu faaliyetini sürdürmüş, kimileri öğretmenlik yaparak kimileri ticaret, çiftçilik gibi alanlarda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Bulgar milli uyanışında kilise ve okulların faaliyetlerinin yanında Bulgar basınının gelişmesi oldukça önemlidir. Bulgar Rönesans'ı, Bulgar kilisesinin çabaları, Bulgar Tüccarlarını dışarıya açılıp kültürel uyanışa geçmesi, Bulgar okullarının modernleşmesi ve tabii ki Rusların tahrikleri neticesinde gerçekleşmiştir. Tüm bunların yanında Bulgar Rönesans'ı Bulgar basını ile pekiştirilerek sağlam zemine oturtulmaya çalışılmıştır. İlerleyen bölümlerde de özellikle Makedonya'nın Bulgaristan'a katılması için komitelerin faaliyetlerinde Bulgar basınının önemine tekrar dikkat çekeceğiz. Bu

¹²⁴ Rumeli Gazetesi'nin bir nüshasında yayınlanan "Bulgaristan Maarifi" başlıklı makalede, 1900'lerin başında Bulgar okur-yazar oranının, yüzde 35 arttığı, buna karşılık, komşusu Sırbistan'da ise okur-yazar oranındaki artışın yüzde 10 olduğu saptanmıştır. Ayrıca başka bir istatistiğe göre de 100 haneli bir Bulgar köyünde liseye giden talebe sayısının 9-10 olduğu, buna karşılık, bir Avrupa Devleti olan İtalya'nın bile 100 haneli bir köyünde, lise türünde okula giden öğrenci sayısının sadece 4-5 olduğu saptanmıştır. Buradan hareketle Bulgarların eğitime verdiği önemi kavrayabilmekteyiz. Makale için bkz.: **Rumeli Gaztesi**, 21 safer 1324/1906, nr.: 18, s.4.

¹²⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.24, 25.

¹²⁶ Aydın, **a.g.e.**, s. 26.

bölümde genel olarak Bulgar basının gelişiminden bahsetmek konu bütünlüğü için gereklidir.

Osmanlı Devleti içinde var olan unsurların tarihi içinde Bulgar basının geciken fakat ilginç bir gelişimi vardır. Bu ilginçlik hiç şüphesiz, bu basının Bulgar nüfusunun yaygın olduğu topraklar dışında ve Osmanlı Devleti'nin büyük şehirlerinde gelişim göstermesidir. Bulgar basının ilk olarak basit hikâye kitapları ile başlamıştır. Bulgar tarihi coğrafyası ve edebiyatına dair kitapların basılması hemen arkasından gerçekleşmiştir. Bu kitaplar Bulgar mektepleri tarafından büyük bir şevkle karşılanıyordu. 1838 yılında İzmir, İstanbul ve Selanik'te matbaalar açıldı. Matbaaların hemen arkasından Bulgar basının ilk gazetesi İzmir'de zuhur etmiştir.¹²⁷ Sonra Avrupa'da ve İstanbul'da boy göstermiştir. Bulgar basının tek hedefi bağımsız Bulgaristan'ın kurulması için üzerlerine düşeni yapmaktır. Bulgar basını, tarihi olarak önemli bir görevi yerine getirmiştir. Bu görev hiç şüphesiz Bulgar milli uyanış faaliyetlerini destekler nitelikteydi. Bunlar: "Bulgar dilini sevdirmek, Bulgar coğrafyasını öğretmek ve Bulgar edebi dilini hayata mal etmektir."

1842 yılında "*Liuboslovie*" adlı ilk Bulgar gazetesi İzmir'de Konstantin Fotinov tarafından çıkarıldı. Bu gazete de felsefe, tarih, coğrafya ve edebiyat ile ilgili konular yayınlanıyordu. Gazetenin temel politikası Bulgar unsuruna dilini ve tarihini öğretmektir. Gazetenin ilk nüshasında bu ana fikir şöyle ifade edilmekteydi: "*Bütün uyanan milletler bilgiyle ve bilimle insanlığın tarihinde yerini alırlar. Bizim Bulgar kardeşlerimiz neyi bilmeli veya neyi öğrenmelidirler? Memleketlerini tanımak için coğrafya bilmeli veya öğrenmelidirler. Lisanlarını tanımak için gramer öğrenmelidirler. Parlak geçmişlerini ve ümit vadeden geleceklerini tanımak için de tarih bilmelidirler.*"¹²⁸

1844'te İvan Bogorov tarafından Almanya'nın Leipzig şehrinde "*Bulgar Kartalı*" adlı bir gazete yayınlandı.¹²⁹ Bu gazetenin sloganı ise

¹²⁷ İncalcık, a.g.e., s.23.

¹²⁸ İlber Ortaylı, "*Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar*", AÜDTC Fakültesi, Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C.15, S. 26, 1991 Ankara, s. 253, 254.

¹²⁹ Aydın, a.g.e., s. 27.

“yurttaşlık ve hür idare” idi.¹³⁰ Bu tarihten sonra Bulgar basınında hızlı bir süreç başladı. Kısa sürede gazete ve dergilerin sayısı hızla arttı. Osmanlı haricindeki bu gelişimlerle beraber Bulgarların imparatorluk içinde de gazete çıkarmak için başvurduklarını görüyoruz. Bab-ı âli, zararlı yayın yapmayacağı ve devletin menfaatine olacağı temennisi ile gerekli izni 17 Aralık 1847 tarihinde verdi.¹³¹ 1856 yılından sonra Bulgar basını içeride de hızlı bir gelişme gösterdi. 1856–1876 yılları arasında Bulgarlara ait, yayımlanan gazete ve dergi sayısı 95’e çıkmıştı. Bunların 32’si Osmanlı sınırları içinde 63’ü de dışarıda yayınladılar. Bunların çoğu çok uzun soluklu olmadıysa da 1876 yılında hala ayakta kalabilen 23 kadar gazete ve dergi bulunmaktaydı. Yayımlanan Bulgar gazete-dergilerinden bazılarının Türkçe adları şöyledir:¹³² Baba Toprağı, Bağımsızlık, Bayrak, Bilgi, Bulgar Göçmenlerine Sesleniş, Bulgar Günlüğü, Bulgar Kartalı, Bulgar Mektupları, Bulgaristan, Danışman, Gelecek, İstanbul Gazetesi, Makedonya, Milliyet, Öğrenme Aşkı, Özgürlük, Tuna Kuğusu, Yasa, Yüzyıl.

¹³⁰ Ortaylı, **a.g.m.**, s.255.

¹³¹ Aydın, **a.g.e.**, s.27- 28.

¹³² Aydın, **a.g.e.**, s. 28-29.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKEDONYA'DA ZUHUR EDEN ÇETELERİN YAPILANMASI

4.1. Makedonya'daki Bulgar Komiteleri

1878 yılı Bulgar milliyetçileri için bir dönüm noktasıdır. Malum olduğu üzere Ayastefanos Antlaşması ile Bulgarlara vaat edilen büyük Bulgaristan prensliği hayalinin Berlin Antlaşması ile Bulgarların elinden alınması onları yeni bir sürece sürüklemiştir. Bu süreç tabi ki Bulgarların mücadelelerini yeni bir boyuta taşımalarını sağlayacaktır. Bu mücadele tarzı daha çok komiteler örgütlenmeler ve çete faaliyetleri ile şekillenmiştir.¹³³ “Bulgarlar, Makedonya’da azim bir ihtilal vukua getirmek maksadıyla gerek Bulgaristan’da Sofya’da (Makedonya Bulgar Komitesi) gerekse Şark-i Rumeli’de ve bizzat Makedonya dâhilinde birtakım dâhili ihtilal komiteleri teşkil eylemişlerdir.”¹³⁴

Makedonya’da kurulan Bulgar komitelerinin teşkilatlanmasında ilk zamanlarda büyük eksiklikler vardır. Her şeyden önce çeteler arasında bir disiplin söz konusu değildi. Bu nedenle komite ve çetelerin ilk sekiz yıllık faaliyetleri genel itibariyle Makedonya bölgesinde asayiş bozan eşkıyalık tarzındaki çete faaliyetleri tarzındaydı. Bunun en büyük sebebi birlik beraberlik ve müşterek bir faaliyet programlarının olmamasıydı. Birlikte hareket etmeleri için henüz uygun şartlar olgunlaşmamıştır. Birlikte hareket edememelerinin en baş nedeni; hiç şüphesiz Bulgar Eksarhlığı’nın henüz tüm Bulgar halkı tarafından kabullenilmemesiydi. Bulgar halkının büyük bir kısmı hala Rum kiliselerine olan bağlılıklarını sürdürüyordu. Bunun yanında okulların ve öğretmenlerin bir kısmı Bulgar Milli Kilisesi’ne bağlı iken, bir

¹³³ Adanır, **a.g.e.**, s.108.

¹³⁴ Temelkuran, **a.g.m.**, s.155.

kısmı da Rum Kilisesine bağlıydı.¹³⁵ Bunun için canla başla uğraşan Bulgar milliyetçileri önce bu milli birlik ve beraberliği sağlama faaliyetlerine yoğunluk vermiştir.

Adanır; Makedonya’da kurulan komitelerin teşkilatlanmasını Bulgar milliyetçiliğinin uyanmasına ve komitenin yani Makedonya’da Bulgar halk ayaklanmasının hazırlık aşamasına bağlı olarak iki evrede incelemiştir. *“1880 Bulgar milliyetçiliğinde iki akım ayırıt edilir; devrimci akım ve evrimci akım. Devrimci akımın temsilcileri Ayastefanos Antlaşması’nın tanımladığı bütünleşmiş Bulgaristan’ın yalnızca silahlı ayaklanma yolu ile gerçekleştirebileceğine inanıyordu. Kısa vadeli hedef olarak Doğu Rumeli’nin anavatanla birleşmesine çalıştılar. Daha uzun vadeli bir çalışma olan Makedonya’da bir halk ayaklanmasının hazırlanması, Doğu Rumeli’deki gelişmeleri koordinasyonundan sonra hızlandırılacaktı. Uzun vadeli görevin yerine getirilmesine burada özellikle önem verildi. Bulgar milliyetçiliğinin ikinci akımı evrimci milliyetçilik Bulgar kilisesi tarafından temsil ediliyordu. Bu ikinci akım, özellikle kiliseye bağlı burjuva kesiminde, ruhban sınıfının üst tabakasında, kilise ve okul cemiyetlerinin yönetim kurullarında taraftar bulmaktaydı. Bu toplumsal gruplar için bağımsızlık mücadelesinin ağırlık noktası, kilise ve okul alanındaydı.”*¹³⁶

Makedonya’da ilk örgütlenmeleri Berlin Antlaşması’ndan kısa bir süre sonra görebilmekteyiz. 1984 yılında Makedonya’da ulusal amaçlı kurulmuş örgütlerden biri Kiril Metodis topluluğuydu. Topluluk kültürel amaçlı kurulmuş olsa da perde arkasında Makedonya’daki Slavları eğitip onları Bulgar çıkarlarını korumaya sevk edecek fikirler aşıliyordu. 1891 yılında kurulan “Genç Makedonya Edebiyat Topluluğu” da bir diğer örgütlenmeydi.¹³⁷ Bunlar uzun soluklu olmasalar da daha sonra kurulacak örgütlerin zemininin oluşması bakımından önemli görev ifa etmişlerdir.

¹³⁵ Mufassal Osmanlı Tarihi, (Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır) C. VI, Güven Yayınevi, İstanbul 1972, s. 3390

¹³⁶ Adanır, a.g.e., s.108, 109, 110

¹³⁷ Saatçi, “II. Meşrutiyet...”, s. 118

Bulgarlar bir yandan bölgede huzursuzluklar çıkararak Makedonya’da asayişin bozulmasını sağlarken; diğer yandan da Avrupa’nın müdahalesi için türlü türlü oyunlar oynuyordu. Tıpkı diğer gayr-i müslim ahali gibi onlarda Osmanlı Devleti’nin, Hristiyanları katlettiği propagandasını yapıyordu. Makedonya’da yaşayan birçok Bulgar, Bulgaristan’da gördüğü tahrik ve teşviklerle sözde Türk zulmünden Şarkî Rumeli’ye ve Bulgaristan’a iltica ediyordu.¹³⁸

1885 yılından itibaren Şarkî Rumeli’de Makedonya’dan kaçan mültecilere yardım etmek için bir takım hayır cemiyetleri tesis edilmiştir. Bu hayır cemiyetleri kısa sürede esas niyetlerini açığa çıkararak birer siyasi propaganda cemiyetleri haline geldiler. Bahse konu hayır cemiyetleri, bir yandan Makedonya’daki Bulgarlara ianeler gönderiyor; bir yandan da papaz mektepleri açmak suretiyle muallimler tarafından Bulgar köylülerine siyasi fikirler yani Bulgar hürriyeti, Bulgar bağımsızlığı gibi fikirleri aşılama çalışıyordu.¹³⁹

Gerek Kültürel amaçla yardım severler tarafından kurulan gerekse siyasi amaçla kurulan bu cemiyetler, Osmanlı arşiv vesikalarında “*Bulgar Fesat Komitesi*” olarak adlandırılmaktadır. Mahir Aydın bu fesat komitelerini şu şekilde tespit etmiştir.¹⁴⁰

- a) Bulgar-Makedon Merkez Komitesi (1879)
- b) Makedonya Komitesi (1887, Köprülü, Gevgili, Bulgaristan)
- c) Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887 Hasköy)
- d) Merkezi Edirne-Makedonya Komitesi (1890 Sofya)
- e) Makedonya Talebe Teşkilatı (1892 Sofya)
- f) Makedonya Politik Cemiyeti (1895 Varna)
- g) Genç Makedonya Cemiyeti (1896 Sofya)
- h) Makedonya Bulgar Komitesi (1902)

¹³⁸ İrtem, a.g.e., s. 160

¹³⁹ İrtem, a.g.e., s. 161.

¹⁴⁰ Mahir Aydın, “*Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri*”, O.A., Ayrı Basım, İstanbul 1989, s.209, 210.

Mahir Aydın'ın tespiti haricinde Makedonya'da ismini tespit edemediğimiz ya da sonradan ismini değiştiren birçok komite vardır. Örneğin Makedonya'da oldukça etkin olan "Bulgar Makedonya-Edirne Devrimci Komitesi", 1092 yılında "Gizli Makedonya-Edirne Devrimci Örgütü" olarak değiştirilmiştir. Ancak Gizli Makedonya-Edirne Devrimci Örgütü günlük hayatta "Makedonya İç Örgüt" olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmanın en önemli sebebi de çağdaşı olan diğer bir örgütten yani Yüksek Makedonya Komitesi'nden farklılık arz etmesindendir.¹⁴¹

Bulgarlar, Makedonya'daki faaliyetlerini, kurdukları bu komiteler vasıtasıyla ve birer "çete hareketi" şeklinde yürütmüşlerdir. Bu komitelerin ortak maksatları ise, Makedonya'da katliam yapmak, Konsolos kaçırmak veya resmi binaları kundaklamak suretiyle karışıklıklar çıkararak, Osmanlı idaresinin aczini ispatladıktan sonra, Avrupa Devletleri'nin müdahalesi ile bu bölgeyi Bulgaristan'ın ilhakına sunmak olmuştur.¹⁴²

Makedonya'da oldukça etkin olan bu iki örgütten Makedonya İç Devrim Örgütü, Selanik'te 1893 yılında kurulmuştur. Yüksek Makedonya Komitesi de 1895 yılında Sofya'da kurulmuştur. Bu iki örgütün kuruluş amacı ve faaliyetleri birbiri ile benzerlik gösterse de ayrıldıkları noktalar mevcuttur: Sofya merkezli Yüksek Makedonya Komitesi Makedonya'nın Bulgaristan ile birleşmesini arzuluyordu. Selanik Merkezli Makedonya İç Devrim Komitesi ise Makedonya'nın Bulgaristan ile birleşmesinden yana değildi, temel sloganları "Makedonya Makedonyalılarındır" şeklindeydi.¹⁴³ Aralarındaki bu ihtilaf kısa sürede aynı amaçla kurulmuş komitelerin ayrılmasına neden olmuştur. Böylece bütün çeteler, Santralistler ve Varhivistler şeklinde ikiye ayrılarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Adanır, **a.g.e.**, s.119, 121.

¹⁴² Aydın, **a.g.m.**, s.209.

¹⁴³ Saatçi, "*II. Meşrutiyet...*", s.118.

¹⁴⁴ Aydın, **a.g.m.**, s.210.

4.1.1. Santralistler (Makedonya İç Devrim Örgütü)

Bulgar komitecilerinden Sandanski'nin başkanlığında kurulan bu komitenin maksadı "Makedonya Makedonyalılarıdır" parolası ile hareket etmek, hiçbir taraftan yardım almaksızın, din ve milliyet ayrımı yapmadan, sadece Makedonyalıların gayreti ile bağımsız bir Makedonya Devleti tesis etmek olmuştur. 23 Kasım 1893 tarihinde kurulan bu komitenin kurucuları, Sandanski, Sarafof, Garavanof, Delçef, Baniçe, Arnavudef, Gorgi, Nikolaf, Todorof ve arkadaşlarından meydana gelmiştir. Ancak bu grubun takip ettiği siyaset dönemin konjonktürü bakımından değerlendirildiğinde fazla iyimser bir tablo sergilemektedir. Çünkü nüfus bakımından adeta bir mozaik eserini andıran Makedonya'da birçok devletin menfaati olan hatta ilhaka hazır ve nazır birçok devlet varken Makedonya'nın istiklalini elde etmeye çalışması esasında pek de mümkün gözükmemektedir.¹⁴⁵

4.1.2. Varhovistler: (Makedonya Yüksek Komitesi)

Bulgar komitecilerinden Mihalovski'nin başkanlığında kurulan bu komite ise, "Makedonya Bulgarlarıdır" parolası ile hareket etmiş ve maksatlarını da, Makedonya'nın Bulgaristan tarafından ilhakı şeklinde belirlemiştir. Bu komite, 1895 senesinde martında Sofya'da kurulmuş ve kurucuları arasında da Mihalovski, Sonçef, Sugarof, Kanazirof, Sava, Apostol, Dosho, Yovan Aleksi, Duka, Lazar, Andon ve arkadaşları yer almıştır. Daimi surette Bulgaristan'dan yakın destek ve himaye gören yoğun bir faaliyet içerisinde bulunmuşlar ve bu maksatla, Osmanlı zabıta kuvvetleri ile silahlı müsademelere giriştikleri gibi, bazen de Santralistlerle karşı karşıya gelmişlerdir.¹⁴⁶

Başka bir ifade ile Makedonya Yüksek Komitesi'nin ana hedefi, Makedonya için siyasi özerklik sağlamaktır. Bu her şeyden önce Avrupa'da ve Bulgaristan'da kamuoyunun etkilenmesi yoluyla gerçekleştirilmeliydi. Bunu

¹⁴⁵ Aydın, a.g.m., s.211.

¹⁴⁶ Aydın, a.g.m., s. 211.

için şu önlemlerin uygun olduğu düşünöldü: Basın kampanyalarının düzenlemesi diğör Balkan ölkelerinde özerklik için faaliyetleri propaganda yapılması; siyasi gösteriler yapılması, Bulgar meclis seçimlerinde Komitenin davası kendi davası gibi gören adayların desteklenmesi, Avrupa saraylarına ve meclislerine heyetler göndermek vb. propaganda kampanyaları sürdürmektir.¹⁴⁷

Bulgar kralı “Ferdinand” ikiye bölünen komiteyi birleştirmek için çok çaba harcadı. Bunun için Santralist parti liderlerinden Sarafof’u ikna etmeyi başarmıştır. Ancak diğör liderlerden Maniçe, Sofya’da Sarafof’u ve onu destekleyen Garvanof’u öldürerek kaçmıştır. Dolayısıyla Kral Ferdinand’ın faaliyetleri sonuç vermemiş ve aralarındaki ihtilaf daha da büyümüştür.¹⁴⁸

4.2. Bulgar Komite ve Çetelerinin Teşkilatlanma Şekli

Makedonya’da kurulan her komite, cemiyet, dernek ve çetelerin kendi iç tüzükleri söz konusu olmuştur. Yapılanmaları genellikle birbirine benzerken komiteler ve çeteler bir bütün şeklinde yapılanmıştır. Köy çeteleri, kaza komitelerine bağılı iken, kaza komiteleri, sancak komitelerine riayet etmekteydi. Bunların hepsinin en üstündeki makam ise merkez komite idi.

Makedonya’da kurulan Komiteler ulusal taban bulabilmiş olan farklı dernek topluluk komita veya çete şeklinde yapılanıyordu. Dernek veya topluluklar olayların propaganda ve söylem kısmında yer alıp kültürel faaliyetlere ağırlık veriyordu. Yani milliyet duygusu aşılıyordu. Makedonya’daki mücadelelerin eylem aşaması ise komite ve çeteler tarafından yürütölüyordu. Bunlar daha çok eylem planlayıcısıyken; komite ve çeteler işi eyleme dökme faaliyetini yürütüyorlardı. Komite üyeleri, daha az

¹⁴⁷ Adanır, **a.g.e.**, s. 123, 124.

¹⁴⁸ Uzer, **a.g.e.**, s. 118.

sayıda ve aydın sınıfından oluşurken çeteler daha çok sayıda kişiden teşekkül etmiştir.¹⁴⁹

Selanik'te teşkilatlanan merkez İç Derim Örgütü, etrafında toplanan tüm çeteleri yönetiyordu. Çetelerin harekât planı buradan yapılıyor ve emriler de buradan veriliyordu. Komiteye üye olmak isteyen her kişi bir kama bulunan bir İncil üzerine komitenin ya hürriyet ya ölüm düsturuna sadık kalacağına, sırlarını ifşa etmeyeceğine, ihanet ederse önündeki silahlar ile cezasına razı olacağına yemin ediyordu.¹⁵⁰

1896 tarihinde Delçef tarafından Makedonya İç Devrim Örgütünün tüzüğü hazırlanmıştır. Bu tüzüğün 5. maddesine bakıldığında örgütün iç yapılanmasına dair bilgiler öğrenilebilmektedir. Örgüt, kendi içinde sancak, kaza ve köy komitelerine bölünmüştür. Selanik'teki merkez komitesi yani Makedonya İç Devrim Örgütü en yüksek karar organıydı. Sancak komitelerin sayısı ve yetki alanları merkez komitesi tarafından belirlenirken kaza komitelerinin yetki alanları ve sayısı sancak komiteleri tarafından belirleniyordu. Köy komitelerinin yetki alanları ve sayısını da kaza komiteleri belirlemekteydi. Birimlere ayrılmış komitelerinin yöneticileri de merkez komitesi tarafından atanmaktaydı. Tüzüğün 10. maddesine göre her komitenin gizli polis teşkilatı vardı. Gizli polisin görevleri devrimci davaya zarar vermiş kişilere verilen cezaları uygulamaktı. Birçok konuda suçlar ölümle cezalandırılırdı.¹⁵¹

Komitenin gizli mahkemeleri dahi vardı. Buralarda genellikle çete içindeki kişilerin suçları muhakeme edilirdi. Çete içinde ihanet edenler genellikle ölümle cezalandırılırlardı. Ayrıca başkalarında ibret olsun diye kişilerin meskenleri yakılırdı.¹⁵² Böylece Bulgar ahali içine bir korku verilerek taraf toplanmaya çalışılırdı.

Piyade yüzbaşlarından Selanikli Şemsettin tarafından 1908 yılında kaleme alınan "*Makedonya, Tarihçe-i Devr-i İnkilâb*" adlı eserde merkez

¹⁴⁹ Saatçi, "*II. Meşrutiyet...*", s. 120.

¹⁵⁰ İrtem, **a.g.e.**, s.164, 165.

¹⁵¹ Adanır, **a.g.e.**, s. 129,130.

¹⁵² İrtem, **a.g.e.**, s.165.

komitenin yapılanmasına dair bölümde de yukarıdaki hususları teyit eden bilgiler yer almaktadır. Bu eser örgütün işleyişi ve faaliyetleri açısından oldukça dikkat çekici bilgiler sunmaktadır. Buna göre:

“Esas-ı Kavanin”

“Makedonya Bulgar Komitesi Esrârının Madde-i Mühimmesi

- 1-3. *Makedonya’da ve Trakya’da bulunan ve Türklerin idarelerinden tahlis için çakışmak isteyen her bir Hristiyan (mezhep) tefrik olunmayarak kabul olunur... Komiteye dâhil olan her fırka komitenin metin evamirine inkiyad ettiği gibi komite heyetine muavenette bulunacak ve kendisinde silah tedarik etmeye mecbur olacaktır.*
- 4-5. *Reislerinin emri olmaksızın komite efradından birisi başlı başına bir iş göremeyeceği gibi bir mazeret ifa edildiği zaman heyetin mücazatına çarpılacaktır. Bir daireye mensup komite efradı diğer daireye mensup komite efradına kendisini kabul etmesi muvaffak değildir.*
- 5-6. *Her bir komite dairesinde bir takım teşkil edilmiştir. (10) azadan ziyade efrad için bir onbaşı tayin kılınmış (Voyvoda) bu onbaşının emriyle ifa ve vazife olunur. Onbaşı takımının her hususuna dikkat ve hafta da vakt-i muayyende efkâr-ı ihtilaliyeyi canlandırmak için kitaplar ve sair evrak evamir hafiye ita’ kılınacaktır.* ¹⁵³

Köy Komite Heyeti

- 1- *Köy meclisi bir Reis bir sandık emini bir voyvoda ve bir müşavir ile muhaberat ve hesabâtı idare edece bir kitaptan müteşekkildir.*
- 2- *Köyde görülecek her bir dava burada icra kılındığı gibi köyden çıkacak eşkıyanın intihabı ve teşhizatı ve evamiri bu meclis tarafından ifa kılınır. Bu komite kasaba komitesiyle münasebat daima ve muhaberatta bulunur.(köy voyvodaları) kaza heyetinin azalarından bulunması sebebiyle kaza heyetlerinin para sarf ve itası hususunda muntazam bir usul dahilinde cereyan eder. Defterlerinin muamelesi yed ve uhde kalmayup heyetlerinin reisi ve azalarının mesuliyeti tahtındadır.*

¹⁵³ Selanikli Şemsettin, **Makedonya Tarihçe-i Devr-i İnkılap**, Asaduryan Matbaası, İstanbul 1324 (1906) s. 19,20.

Bu heyet ihtilal komitesinin her türlü vesait ihtilaliyesini teşkil eylediği gibi bir vaka çıkarmak hususunda çeteler teşkili kitaplar evraklar ve teçhizatı tedarik etmek bunların vezaifi dâhilindedir. Bu heyet senede bir defa icab ederse tebdil olunur ve aynı bir usul ve idarenin hafiyesi olmak üzere icar-ı vazife eyler.

Kaza Heyeti

Kaza komite heyeti köy komite heyetlerinden büyüğü olup bir reisin taht-ı idaresinde ve mükemmel bir meclis teşkil ile köy komitelerin hesabatına ve komitenin evamirini her türlü hususatını tesviye eyler. Bunla beraber her kaza dairesi bir bölük teşkil eylediğinden bölük kumandanlarıda bulunur. (köy voyvoda)ları kaza heyetinin azalarından bulunması sebebiyle kaza heyetlerinin para sarfı ve iatası husunda muntazam bir usul dahilinde cereyan eder. Defterlerinin muamelesi yedd-ü vahid kalmayup heyetletlerinin reisi ve azalarının mesuliyeti tahtındadır.

Heyet ihtilal komitesinin her türlü vesait ihtilaliyesini teşkil eylediği gibi bir vaka çıkarmak husunda çeteler teşkili , kitaplar, evraklar, ve techizatı tedarik etmek bunların vezaifi dahilindedir. Bu heyet senede bir defa icab ederse tebdil olunur ve aynı bir usul ve idarenin hafiyesi olmak üzere icrayı vazife eyler.

Liva Heyet İdareleri

Liva heyet idareleri muktedir bir reisin taht-ı idaresinde bulunduğu gibi kaza heyetinden intihab olunan bir şahs-ı Liva Heyet idare azalığını kabul eyler.

Liva Komite heyetleri muntazam bir usul idare altında ve mufassal bir talimat tahtında idare olunur ki paranın tedariki ve umum komite heyetinin efkâr-ı ve mutaalatı ve politika almanda ve devlet-i Aliye'nin bunlar hakkında ittihaz eylediği tedabiri ve tedabirin hali için lüzum

*görülecek vesaiti ve mühim bir iş görebilmek için muntazam bir heyet ihtilaliyeden ibarettir...*¹⁵⁴

Kongreler

Her sene liva heyeti tarafından diğer heyetlerden arzu olunan bir madde hakkında münasip bir mahalde bir kongre teşkil kılınur. Eğer icab ederse her zaman kongreler teşkil kılınur ve bu kongrede mesaili mühime hal ve tesviye ve ana göre heyetler vazifelerini tayin ve tetkik eyler. Dörtte üçünün rey'i olmadıkça bir yerde ihtilal zuhûr edemez.

Delegeler ve Heyet-i Murahhasa

Komitenim imaline hizmet edecek memalik-i ecnebiyyede bulunan memurlardır ki bunlar Avrupa efkâr-ı umumiyesinin komitenin lehine hizmet edecek surette çevirmek için elden gelen gayreti ifa ve teşhizat ve teslihat ve evrak-ı saire için oralardan tedarik dâhiline idhal eyler. Ve bunlarda birer heyet teşkil ederler ki bunlarında ellerinde muntazam bir evamir olup onlarla icra vazife eylerler. Hariçten dâhile gönderilecek çete rüesasını intihab ile bunları mukarrer ateşli tüfeklerle teslih edüp memâlik-i Osmâniye'ye idhal ederler. Ve merkez heyetinde yapılması lazım gelen her şeye memurdurlar.

Komitelerin Vesait Maddesi

Komite heyetleri köylerden kazalardan velhasıl Bulgar olan her mahalden ve ahaliyi incitmeyecek bir tarzda bir vergü istihsal eylerler. Bunlarda muntazaman kayıtlı olarak icra kılınur ve meblağı iade olduğundan komite sandıklarından hıfz olunur. Eğer para teklifatında muvafakat gösterilmeyecek olursa silahla tehdit olunurlar. Bu akçenin bi miktarı mahpuslara iane ve diğerleri de komitenin imali için ıslaha vesaire ahz olunur.

¹⁵⁴ Selanikli Şemsettin, a.g.e., s. 21.

Komitenin Muhabere Şifreleri

*Komitelerin şifreleri büyük rüesa yedinde bulunduğu gibi bir takım işaret hafiye ile de muhabere olunur. Komitenin mektupları yine komite adamları tarafından rüesaya tebliğ olunur. Ele geçen şifreler tebdil olunur. Komitelerin evrak-ı muhaberatı gayet muntazam ve hafif bir usul ile icra olunmaktadır. Posta hizmetleri gayet cesur ve metanetli ve mecruh adamlar tarafından icra olunur.*¹⁵⁵

Görüldüğü üzere komiteler belirli bir plan ve program dâhilinde eğitim almakta ve bu talime göre hareket etmektedirler. Her grubun ve bireyin görevleri ayrı ayrı belirtilmiş; görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyenlere en ağır cezalar uygulanmıştır. Bu yönüyle bu komite ve çetelerin işleyiş tarzının mükemmelliyeti göz önüne alınmalıdır. Binaenaleyh, bunlar başıbozuk eşkıya topluluğu olmayıp içlerinde her sınıftan insanın bulunduğu bilinçli, programlı ve organize milli bir ihtilal hareketidir. Nitekim eserdeki bilgililer adeta milli bir hükümet programı özelliği göstermektedir.

19 Şaban 1321 (1903) tarihli bir vesikada ise köy çetelerinin köylerde ve kazalarda yapacakları fesatlar hakkındaki talimatnamede de çetelerin teşkilatlanması ve adeta bir hükümet gibi davrandığına dair bilgiler kanaatimizi pekiştirmektedir. Bu belgede şu bilgiler yer almaktadır:

Köy Çete Talimatı

Birinci Bab: Teşkilat

Madde 1: Her köyde 10-7 kişiden mürekkep bir çete teşkil edilir.

Madde 2: Çeteye Voyvoda olarak en elverişli köylü tayin olunur.

Madde 3: Kaza dairesi için kaza çetesi her ne vazife ile mükellef ise köy içinde köy çetesi o vazife ile mükelleftir. (çeteler talimatına müracaat oluna).

Madde 4: Köy çetesi köyde en sebatkâr ve en ziyade iş gören komite azalarını teşekkül eder.

¹⁵⁵ Selanikli Şemsettin, a.g.e., s. 22-24.

Madde 5: Köy çetesi efradından her birine sağlam ve daima temiz tutulur tüfenk ve her türlü demir aleti (kama, bıçak, kasatura)sı veyahut rövelveri, çarıkları, kesesi olması lazımdır.

Madde 6: Çete efradı hususi işlerini terk edüp voyvodası tarafından davaya vaki olduğu halde derhal nezdinde azimet etmeğe mecburdurlar.

Madde 7 - 8: Umûmen Köy çeteleri her dakika teşkilat-ı umûmiyenin nüfuz ve menfaati muhafaza etmeye mecburdurlar. Bunlar başlarında kaza dairesi çetesi olduğu halde mezkûr kaza dairesinde hala seferide bulunan asker ad ediyorlar.

Madde 9: Kaza dairesi çetesi nasıl kaza heyet idaresinde taht-ı kumandasında bulunur ise köy çetesi de aynı şerait ile köy heyet-i idaresinde taht-ı kumandasında bulunur. Hala harpte ise köy çetesi doğrudan doğruya kaza voyvodasının taht-ı kumandasında bulunur.

Madde 10: İşbu çeteler kasabalarda dahi teşekkül eder.

İkinci Bab: İmdat

Madde 11: Kaza dairesi çetesi muhatarada bulunursa etraf köy çeteleri anın imdadına yetişmeğe mecburdurlar. Bu gibi halette yalnız köy çeteleri bütün salim köylüler (en yakında bulunan milli milis) ayaklanmalıdırlar. Bu husus gece geldiği zaman ihtilal mesaisi o kadar ilerü gitmiştir ki köylülerden birisi müsademede bulunduğu gizlenmek kabil olduğunu görünce artık karyesine avdeti hatıra bile getirmeyerek çetede kalması lazımdır.

Madde 12: Her köylü (kulübede sakin ve çoban vesaire) komiteye mensup çetenin muhatarada olduğunu gördüğü gibi her ne vesait ile olursa olsun imdat yetiştirmek için en yakında bulunan köye malumat vermeye mecburdurlar. Aksi takdirde kabahatli ad edilerek düçar meccanen ediliyor.

Madde 13: Köy çetesi efradı veyahut köy komitesine mensup olduğu halde imdat efraddan birisi kabil olduğu halde imdat yetiştirmez ise keza kabahatli ad edilerek düçar meccanen ediliyor. Bu gibi halette köy çete efradı idama muhkeme ediliyor.

Üçüncü Bab: Talimat

Madde 14: Yeniden teşkil edilen köy çetelerini saklamak ve bütün köylüleri çete efradına geçirmekte olduğu hayata hazır bulunmağa muhataraya maruz olmağa ulaştırmak için kaza dairesi ve voyvodası daima beraberinde birkaç kişi olup bir ertesi gün gezdirir. Bunları iade ettikten sonra diğer gün diğerlerini alır. (Edirne cihetinde tatbik olunur)

Madde 15: icabı halinde köylüleri imdada yetiştirmeye ulaştırmak için kaza dairesi voyvodası civar köylerinde bir ikisine bir nevi telaş haberi işa eder. Köylere postacılar gönderip çetenin muhatarada ihbar işittirir. Ertesi gece köylere giderek kabil olduğu halde imdada çıkmayanları dayak ile düçar meccanen eder.¹⁵⁶

4.3. Makedonya’da Bulgar Çetelerinin Kullandıkları Silahlar

“Ruslar ilerüde Makedonya İhtilali’ni nazarı müt’alaya alarak muhabere-i zailden (93 Harbi) sonra her nasıl ise birçok eski sistem Rus kapaklı tüfenklerini Makedonya’da tevzi’i etmişti.”¹⁵⁷ Selanikli Şemsettin’in eserinde geçen bu cümle Bulgar çetelerinin cephane ve silah tedarikinin menşei hakkındaki sorulara net bir cevap olsa gerektir. Ancak silah ve cephane temini sadece Ruslardan sağlanmıyordu; Rumlar ve Arnavutlar’dan hatta Almanlar’dan kaçak yollarla silah satın alınıyordu.

İç Devrim Örgütü’nün yapılanmaya başladıktan hemen sonra temin ettikleri silahlar Kalkandelen tüfekleriydi. Müslüman Arnavutlar tarafından Avrupa örneklerine göre üretilen ve piyasadaki silahlara göre daha uygun fiyatta satılan Kalkandelen tüfekleri çeteler tarafından revaçtaydı. Özellikle Makedonya’nın kuzeybatısında teşekkül eden çetelerde bu silahlar ağırlıklı olarak kullanılıyordu. Makedonya’nın güneybatısında ise Yunan piyadelerinin de kullandığı Fransız yapımı “Gras” tüfekleri tercih ediliyordu. Örgütün seçkin

¹⁵⁶ BOA, Teftişat-ı Rumeli Umûmî Evrakı, nr: 3/300.

¹⁵⁷ Şemsettin, a.g.e., s.11.

kişileri ise Avusturya yapımı Mannlicher tüfeklerini kullanıyordu. Ancak bu silah pahalı olduğu için az miktarda genelde her çetede bulunmaktaydı. Bu silahın tamiri zor olduğu için ayrıca çabuk paslandığı için çetelerce fazla tutunamadı. Çetenin en çok aradığı, almakta da en çok zorlandığı silah ise Martini-Henry ve Alman yapımı Mauser (Mavzer) tüfekleriydi. Özellikle Mauser zamanının en iyi piyade silahı olarak kabul ediliyordu. Bu yüzden komite çevrelerinde çok aranılıyordu.¹⁵⁸

Komitenin silah temin yolları genellikle kaçakçılık üzerineydi. Kaçak iç silah pazarı ve Yunanistan'dan kaçak olarak getirilen silahlar komitelerin vazgeçilmeziydi.¹⁵⁹

4.4. Makedonya'da Bulgar Çetelerinin Komiteye Para Sağlama Faaliyetleri

Çetelerin teşkilatlanmasından hemen sonra en büyük sıkıntı bu teşkilatın tüm giderlerini sağlayacak bir finansmanın olmamasıydı. Bunu için ilk aşamada çetelerin temel amacı parasal sıkıntılarını gidermek olmuştur. Bu maksatla ilk etapta zengin Müslüman Türklerin soyulması faaliyetleri zuhur etmiştir. Ancak bu faaliyetlerde çeteler pek başarılı olamayınca başka yollar denemişlerdir. Bu yollardan biri ise ecnebi kökenli önemli kişileri kaçırmak suretiyle dağa kaldırmaktır. Karşılığında muhataplarından yüklü miktarda kurtuluş fidyesi istenmekteydi.¹⁶⁰

1896 yılında Avusturya konsolosunun oğluna ve onun bir arkadaşını çeteciler dağa kaldırmıştı. Karşılığında fidye olarak İki bin altın istenmiştir. 1899 yılında da Bulgar çetesi Selanik Vilayeti dâhilinde bir Fransız Maden Mühendisi'ni dağa kaldırmıştır. Yine karşılığında on bir lira fidye istenmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁸ Adanır, **a.g.e.**, s. 141, 142.

¹⁵⁹ İrtem, **a.g.e.**, s. 166.

¹⁶⁰ Adanır, **a.g.e.**, s.142, 143.

¹⁶¹ İrtem, **a.g.e.**, s. 163, 169.

1901 yılında Amerikalı Rahibe Miss Stone'nin, tanınmış Bulgar çete reislerinden Sandanski tarafından dağa kaldırılmıştır. Karşılığında ise on beş bin altın fidye istenmiştir. Bu fidyenin Osmanlı tarafından ödenmesi için uğraşılmışsa da Said Paşa'nın dirayeti sonucunda Osmanlı Devleti fidyeyi ödememiştir. Ancak Miss Stone'un dağa kaçırılma olayı İngiltere ve Amerika basınında büyük yankı uyandırmıştır. Amerika'da Miss Stone'un doğduğu kasabada on beş bin altın toplanmasıyla fidye bir şekilde Bulgar çetelerine ulaştırılmıştır.¹⁶² 2 Sefer 1320 (1902) tarihi bir vesikada da durum Bâbîâlîye yazılan bir telgrafta da belirtilmiştir. Telgrafta Sandanski ve arkadaşının Rahibe Miss Stone'yi de yanlarına alarak Bulgaristan'a kaçtığı ifade edilmiştir. Bu konuda Bulgaristan komiserliği ve İngiltere Sefareti bilgilendirilmiştir.¹⁶³ Olaydan sonra Berlin'de yayımlanan Vossische Zeitung Gazetesi, Bulgar ricalinden birisinin elde ettiği gizli bir raporu neşretmiştir. Bu vesikada Miss Stone vakasının, Sandanski ve arkadaşı Çernopeyef tarafından tertip edildiği yazılmıştır. "Sandanski ve Çernopeyef, Osmanlı boyunduruğu altında inlemekte olan Hristiyan kardeşlerin, ihtilal sandığına topluca varidat bulmak için Miss Stone'nin merhamet ve şefkat damarlarına basmış, onunla anlaşmışlardır. Bu suretle dağa kaldırma vakası taraflarca tertiplenen bir oyun olmuştur."¹⁶⁴ Bu bilgi oldukça dikkate şayan bir mevzudur.

Adam kaçırma olayları sonucunda elde edilen fidyeler sayesinde çeteler epey para kazanmıştır. Bu paralar çete liderleri arasında paylaşılmak üzere merkezlere gönderiliyordu. Paranın büyük kısmı ise genelde silah ve cephane satın almak için kullanılıyordu.¹⁶⁵ Köy çetelerinin temel ihtiyaçlarını tedarik etme yollarından bir diğeri ise Bulgar köylerini basıp köylülerden zorla para, gıda gibi diğer gereksinimlerini sağlamaya çalışmalarıdır. Köylülerin bazıları isteyerek bazıları de istemeyerek de olsa zorla, Bulgar çetelerine yardım etmişlerdir. Yardım etmeyenler, yine çetelerce şiddetle cezalandırılmıştır. Örneğin 1321 (1903) tarihli vesikada buna dair bilgiler yer almaktadır.¹⁶⁶

¹⁶² İrtem, **a.g.e.**, s. 169, 173.

¹⁶³ **BOA, Sadaret Bulgaristan**, nr.: 77/1

¹⁶⁴ İrtem, **a.g.e.**, s.172,173.

¹⁶⁵ Adanır, **a.g.e.**, s. 141.

¹⁶⁶ **BOA, TFR.L.UM**, nr.: 3/300

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGAR ÇETE VE KOMİTELERİNİN FAALİYETLERİ

5.1. Propaganda Faaliyetleri

Bulgar Komitecileri, maksatlarını elde edebilmek için hem Makedonya dâhilinde hem de haricinde olmak üzere, geniş bir propaganda faaliyeti içerisinde bulunmuşlardır. Komiteciler Makedonya dâhilinde yaptıkları propagandalarda bir taraftan bölge halkını Osmanlı Devleti aleyhinde tahrik ediyor, bir taraftan da bozulan asayişin ve arzulanan huzur ve refahın ancak Bulgaristan idaresi ile mümkün olabileceği fikrini aşılyordu.

Komitenin hariçteki propaganda faaliyetleri ise, Bulgaristan'da tertiplenen mitingler ve Avrupa Devletleri nezdindeki teşebbüsler şeklinde cereyan etmiştir. Avrupa Devletleri'ne yaptıkları müracaatlarında, Babıâli'nin vaat ettiği ıslahat programlarını tatbik etmediğine, Makedonya'daki huzursuzluklara Osmanlı idaresinin sebep olduğuna ve bölgedeki nüfus ekseriyetinin Bulgarlar lehinde bulunduğuna inandırmaya çalışan komiteciler, Bulgaristan dâhilinde de bu meseleyi Bulgar ahalinin zihinlerinde canlı tutmak gibi çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca gönüllü komiteciler kazanmak ve para toplamak gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu propagandalarını daha geniş bir sahaya yayabilmek için, gazeteler ve ilannameler neşretmişlerdir.¹⁶⁷ Bu hususta, Londra Balkan Komitesi Başkanı Lord Boxstone'un İngiliz gazetelerinde yayınlattığı yazılar dikkate şayandır. Lord Boxstone, durmadan Bulgaristan'da, Makedonya'da gördüklerini ve öğrendiklerini sıcağı sıcağına İngiltere'nin başındaki politikacılara duyurarak, Rumeli'de bulunan büyük devlet konsoloslarıyla, sıkı fıkı ilişki ve dostluk kurmakta, Bulgarlara, bu davranışlarıyla ümit vermekte ve Osmanlı'ya karşı düşmanlık namına ne

¹⁶⁷ Aydın, **a.g.m.**, s. 211, 212.

mümkünse yapmaktaydı.¹⁶⁸ Hatta İlinden Ayaklanması'ndan sonra Lord Boxstone ve arkadaşları dünyayı velveleye vererek, ayaklanmayı başarı ile sonuçlanmış gibi göstermeye kalkıştılar. Makedonya İhtilali'nin, gerçek mahiyeti kısa sürede gün yüzüne çıktı ve Lord Boxstone'un yanıldığı ortaya çıktı.¹⁶⁹

Bulgar komitelerinin propagandalarından bir diğer örnek ise “Genç Makedonya Cemiyeti” tarafından hem Makedonya'daki ve hem de Bulgaristan'daki Makedonyalılara hitaben “Makedonya komitesi azalarına davet” başlığı altında, 17 Ekim 1896 tarihinde bir ilanname yayımlanmıştır. Burada, “Osmanlı Devleti'ni asırlık bir düşman ve yaralı bir vahşi hayvan olarak vasıflandıran komiteciler, insanlığın selameti bakımından vücudunun ortadan kaldırılmasının gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bunun için silahlanan Ermenilerin ve Makedonyalıların kendisinden hesap sormak üzere olduğuna, çok yakında tarihte eşi görülmemiş bir mücadeleye girişeceklerine ve kendileri ile ilgilenmeyen Avrupa Devletleri'ni bu meseleye dâhil edilerek maksatlarına ulaşmalarının lüzumuna işaret ederek “vatan borcu” saydıkları bu mücadelenin, Bulgaristan tarafından destekleneceğini de belirtmektedirler.”¹⁷⁰

5.2. Bulgar Kilise ve Okullarının Bulgar Çetelerine Yardımları

Örgütlerin taban bulabilmesi, amaçlarının başarıya kavuşması için elzemdir. Bu hedefe ulaşma yöntemlerinden en önemlileri Bulgar Mektepleri ve Kiliselerinin faaliyetleri olmuştur. Yeni fikirlerle eğitmeye en uygun yaştaki ve kapasitedeki insanların, okul çağındakiler olması, okulların ulusçu hareket için değerini arttırıyordu. Kilise ise bu çağda insanların ortak bir kimlik altında

¹⁶⁸ Uzer, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁶⁹ Uzer, **a.g.e.**, s.156.

¹⁷⁰ Aydın, **a.g.m.**, s. 212.

toplanmasını sağlayan ve propaganda yapmaya elverişli yerler olması nedeniyle örgüt için vazgeçilmez olmuştur.¹⁷¹

Berlin Antlaşması ile büyük hayal kırıklığına uğrayan Bulgarlar, Büyük Bulgaristan'ı kurma hayalini gerçekleştirmek için örgütlenmeler şeklinde faaliyetlerine başladılar. Lakin Makedonya'daki Bulgar ahali Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya henüz hazır değildi. Bulgarlar Makedonya'daki Bulgarların Osmanlıya karşı ayaklanması için ilk etapta ahalinin gözünü açma yollarına başvurdular. Bunun için işe gençlerden başlandı. Bulgar Kilisesi ile Rum Kilisesinin ayrılması Bulgar Kilise Okulları için büyük fırsattı. Bulgar okullarında ve Rusya'daki okullarda yetişen ve Bulgar komitelerine mensup Bulgar öğretmenler, Makedonya'daki kilise okullarına atandı. Buralarda hocalık yapan Bulgar Komiteciler, Makedonya'daki Bulgarlara ulusçuluk fikirlerini aşılama için ellerinden gelen her türlü fedakârlığı yaptılar. Farklı kimliklere bürünerek (kimi tüccar, kimi ruhban, kimi amele, kimi çiftçi) halkın içine girmek suretiyle Makedonya ahalisini de Osmanlıya karşı kışkırtmaktan geri durmadılar. "*Surette siyah sirette komiteci*" olan bu kişiler kısa sürede büyük taraftar bulmuştur.¹⁷²

İsyancı zümrenin genişlemesinde, Bulgar kiliselerinin önemi oldukça büyüktür.¹⁷³ Bulgar kilise ve okullarının bu faaliyetlerinin yanında çetelerin cephane ve silah gibi mühimmatlarının saklandığı yerler haline geldiğini söyleyebiliriz. Bu görüşümüz, birçok arşiv vesikasındaki bilgilerden menkul olup bu belgeler kiliselerin, çetelerle işbirliğinin de ötesindeki faaliyetlerini ortaya koyma açısından dikkate değerdir. Örneğin 1323 (1905) tarihli bir vesikada Bulgar çetelerinin köy kiliselerine silah ve cephane yerleştirdiğine dair bilgiler yer almaktadır.¹⁷⁴ 1321 (1903) tarihli başka bir vesikada ise

¹⁷¹ Saatçi, **a.g.m.**, s.120

¹⁷² Şemsettin, **a.g.e.**, s. 11, 12

¹⁷³ Manastır Gazetesi'nin 1321 tarihli bir nüshasında yayınladığı bir haberde Bulgar Papazlarının ve Bulgar Mekteplerinin, Bulgar fesad komiteleri ile işbirliği içinde olduğu dile getirilmiştir. Haber için bkz.: **Manastır Gazetesi**, 9 Mart 1321/1903, s. 2. Şurayı Ümmet Gazetesi'nin "Rumeli Elden Gidiyor." başlıklı makalesinde de, Bulgar mekteplerinin, Bulgar gençlerine, Osmanlı'ya karşı, kin ve nefret besleyecek duyguları aşıladığı dile getirilmiştir. Makale için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 1 safer 1320/9 Mayıs 1902, nr.: 3, s.1.

¹⁷⁴ **BOA, A. }MTZ. (04)**, nr.: 138/37

Bulgaristan tarafından Bulgar mekteplerine görevlendirilmiş Bulgar muallimlerin Makedonya'daki Bulgar mekteplerinde talebelere su-i fikir ve harekette bulunduklarına dair bilgiler yer almaktadır. Osmanlı hükümeti su-i fikir ve harekette bulunan bu muallim ve papazların görevlerinden azledilmesi ve geldikleri yere geri gönderilmesi gerektiğine dair bir karar almıştır. Bu karar Bulgar Eksarhlığı'na da bildirmiştir.¹⁷⁵

Osmanlı Devleti, Makedonya'da kısa sürede açılan okulların sayısından ve faaliyetlerinden tedirgin olduğundan bu okullar üzerinde, bir takım denetleme ve teftiş yoluna gitmiştir. Özellikle ders müfredatlarını inceleyerek talebeleri tahrik edecek boyuttaki derslerin kaldırılması yoluna gitmiştir. Ayrıca talebeleri tahrik eden Bulgar muallim ve papazlarının da görevlerinden alınmasını istemiştir. Nitekim 1321 (1903) tarihli bir vesikada Şarkî Rumeli ve Bulgaristan'da tedrisatta bulunan mekteplerde bazı muallimlerin geldikleri yere geri gönderilme kararının alındığı ve hatta bu muallimlerin isimlerinin listelendiği görülmektedir.¹⁷⁶ Bulgar Eksarhlığı'nın gücünü fark eden Babıali'nin, Eksarhlığı yakın takibe aldığını belgeleyen arşiv vesikalarına da rastlamaktayız. Örneğin; Babıâli'nin henüz 1290 (1873) yılında tehlikeyi fark ederek, Bulgar Eksarhlığı katibinin hal ve hareketini takibe aldığı bilgisine ulaşabilmekteyiz.¹⁷⁷

Bulgar Eksarhlığı'nın bu gücü, Selanik merkezli Makedonya Devrim İç Örgütü'nün tepkisine neden olmuştur. Çünkü Bulgar kilise okullarının tüm kontrolünü ele geçiren Eksarhane, kilise okullarına Bulgar asıllı komitecileri atıyor; ancak Makedon öğretmenlerin atamasını gerçekleştirmiyordu. Burada hocalık yapan kişiler Makedon kökenli öğretmenleri küçük görüyordu. Ve maaşları da Bulgar öğretmenlere göre daha azdı. İşte bu durum ister istemez Makedonya İç Devrim Örgütü'nün tepkisine neden olmuştur. Daha önceden var olan fikir ayrılıkları daha da sertleşmiştir. İç Devrim Örgütü'nün Eksarhane nüfuzuna karşı direnişleri artmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları, nr.:108/31

¹⁷⁶ BOA, Babıali Evrak Odası, nr.: 2196/164681

¹⁷⁷ BOA, A. }MKT.MHM. nr.: 469/78

¹⁷⁸ Adanır, a.g.e., s.149.

Bulgar Eksarhlığı'na bağlı okul ve kiliseler, Bulgar ihtilal komitelerinin adeta ana kaynağını teşkil ediyordu. Bu konuda Avusturya büyükelçisi Calice bu konuda şu sözleri sarf etmiştir.¹⁷⁹

“Aslında ben, Bulgar eşkıyalığının idaresi ve örgütlenmesine ve Makedonya'daki Bulgar Komitelerine Eksarh ve temsilcilerinin etkisinin şu ana kadar kabul edilenden daha büyük olduğu görüşündeyim.”

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Bulgar Kilisesi, Makedonya'da hâsıl olan komitelerin ve çetelerin bel kemiğini oluşturmuştur. Zaten Bulgar ihtilalcilerinin Bulgar kilisesine bakış açıları dînî olmaktan ziyade millî idi.¹⁸⁰

5.3.Bulgaristan Hükümetinin Bulgar Çetelerine Yardımları

Makedonya'da birçok millet, çete faaliyetlerine girişmiştir. Bunların içinde faaliyetleri en yoğun olan çeteler (komiteler), Bulgarlar tarafından kurulmuştur. Bulgar komitecilerinin yoğun bir faaliyet içerisinde bulunmalarının muhtelif sebepleri vardır: Birinci sebep, Makedonya'daki Hristiyan ahali içerisinde nüfus bakımından ekseriyete sahip olmaları idi. İkinci sebep ise Bulgaristan hükümetinden gördükleri büyük destek ve yardımlardır.

1887'den itibaren Bulgaristan'ın en büyük hedefi hiç şüphesiz büyük Bulgaristan'ın bir parçası olduğuna inandığı bu toprakları kendi sınırları dâhiline almaktır. Bu konu Bulgarlar için adeta milli bir mesele şeklinde tezahür ediyordu.¹⁸¹

Bulgaristan hükümeti, takip ettiği Makedonya siyasetinde, oldukça etkin olmaya çalışmıştır. Bir yandan olayları çok yakından takip etmiş bir yandan da hadiselerin içerisinde bizzat bulunmuştur. Kendi topraklarında gönüllü birlikler toplayıp bunları Bulgaristan subaylarının idaresinde eğittikten

¹⁷⁹ Adanır, a.g.e., s.148,149.

¹⁸⁰ Tunalı Hilmi, **Makedonya (Mazi-Hal-İstikbal)**, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Matbaasında Basılmıştır., 1316 (1898), s. 24.

¹⁸¹ Aydın, a.g.e., s. 219.

sonra birer komiteci olarak Makedonya'ya göndermiştir. Ayrıca bu komitelerin silah ve cephane ihtiyacı da Bulgaristan tarafından karşılanmıştır. Mesela çete faaliyetlerinde kullanılmak maksadıyla, iki gece zarfında 4.000 adet “Şnayder” marka tüfeği dağıtılmış ve her bir komiteciye 50 Frank verilmiştir. Diğer taraftan da Bulgaristan'da basılan gazetelerde gerek komitecilere moral kazandırmak gerekse Osmanlı'nın acziyet içerisinde olduğunu göstermek maksadıyla çeşitli yazılar yayınlanmıştır.¹⁸²

Bulgar Eksarhlığı'nın yanında Bulgaristan hükümetinin de Bulgar ihtilal komiteleri için büyük bir kaynak teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu görüşümüzü teyit eden birçok Osmanlı arşiv vesikası bulunmaktadır. Bunlardan bir kaçına örnek verecek olursak; 1320 tarihli vesikada Osmanlı askerlerinin Bulgar çeteleri ile yaptığı müsademelerin arkasından elde edilen maktullerden ya da yaralıların içinden birçok Bulgaristan emaretine bağlı subay ve askerlerin olduğu anlaşılabilmektedir.¹⁸³ 1315 (1897) tarihli vesikada da Bulgaristan kaza ve belediyelerinin halka silah dağıttığı ve Bulgarların Makedonya'ya sevki için Rusya ile beraber teşvikatta bulunduğu dair bilgiler göze çarpmaktadır.¹⁸⁴ Yine 1313 (1895) tarihli bir vesikada ise Bulgar Hükümeti'nin Makedonya çetelerini desteklediğini ispatlayan bir belge mevcuttur.¹⁸⁵ Ayrıca 1311 (1893) tarihli arşiv vesikasında da Bulgar zabitanının halkı isyana teşvik ettikleri ve bu teşvikler neticesinde Makedonya'da vuku bulan çatışmalar hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir.¹⁸⁶

Bütün bu faaliyetlerine rağmen Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne karşı olan sadakatinden bahsederek, Makedonya'da asayişin sağlanmasına taraftar olduğunu ve bu hususta gerekli tedbirleri alacağını söylemiştir.¹⁸⁷ Görünürde Osmanlı Devleti'ne bağlı masum bir prenslik olan Bulgaristan Prenslığı, esasında Osmanlı Devleti'nin bu topraklardan uzaklaşmasını

¹⁸² Aydın, a.g.m., s. 220, 221.

¹⁸³ BOA, A. }MTZ. (04), nr.: 89/79

¹⁸⁴ BOA, A. }MTZ. (04), nr.: 54/5

¹⁸⁵ BOA, Y.. PRK.MK. nr.: 6/87

¹⁸⁶ BOA, Tahrirati Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği, nr.: 29/29

¹⁸⁷ Aydın, a.g.m., s.221.

isteyen ve bunun için de komiteciler vasıtasıyla her türlü çılgınlığı yapar bir durumdadır.

Netice itibariyle Makedonya Meselesi'nde bir "fesat yuvası" haline gelen Bulgaristan, bir taraftan teşkil ettiği komiteleri Makedonya'ya gönderirken diğer taraftan da bu komitecilere karşı tedbirler alıyormuş gibi görünmeye çalışmıştır. Yani, II. Abdülhamit'in benzetmesiyle "tavşana kaç tazıya tut" diyen bir siyaset takip etmişlerdir.¹⁸⁸

5.4. Bulgar Komitelerinin Hazırlıkları

1897 yılı Makedonya sorununda bir değişim sürecidir. Bu değişimden kastımız artık Makedonya Meselesi, çetelerin açık savaşa geçmeleri ile yeni bir boyut kazanmıştır. 1897 Yunan-Osmanlı savaşının ardından, Osmanlı Devleti'nin uzun süredir hasret kaldığı zafere ulaşması Osmanlı'da güvenin tekrar kazanılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılması beklentisinin aksine bu zafer, Avrupa'ya ve Balkan uluslarına karşı güdeceği siyasette de bir moral kazandırmıştır. İslam dünyasında kazandığı prestij de Osmanlı siyasetinde önemli bir hal almıştır. Tüm bunlara ilaveten Osmanlı'nın bu tarihlerden itibaren Almanya ile yakınlaşması uluslar arası arenada olan yalnızlığına da son vermişti.¹⁸⁹

Yukarıda izah ettiğimiz gelişmelerin yanında Osmanlı Devleti'nin 1895 yılında Makedonya'da çıkan isyan hareketlerini bastırması, yerinde aldığı önlemler ve komitecilerin tutuklanması gibi olayların arkasından Makedonya ihtilal komiteleri bu yeni durumu hesaba katmak zorunda kaldı. Çeteler bu süreçte savunma yolunu seçmiştir. Selanik'te merkez komitesi, 1898 sonbaharında kaza komitelerinin her birinin bir çete kurup hazır bulunmasını isteyen bir genelge yayınladı. 1900 sonunda Sofya'da bir çete tüzüğü

¹⁸⁸ Aydın, **a.g.m.**, s.222.

¹⁸⁹ Adanır, **a.g.e.**, s. 136.

hazırlandı. Buna göre bir çete, diğer görevlerle birlikte aşağıdaki göreve sahiptir:¹⁹⁰

“İkna veya zor yoluyla kadın, erkek, çocuk tüm köylüler hep birlikte harekete geçirilip, vilayetin başkentinde takipçi birliklerin köydeki keyfi davranışları hakkında önce konsolosluklara, sonra da valiye şikâyetle bulunacaklar”

Ayrıca zararlı ve faydasız Hristiyanlar, planlı bir şekilde öldürülmeliydi. Devrimci birliklerin daha da önemli görevleri halkı kışkırtmak ve teşkilatlanmaktı. Hedefleri, taşra halkını zorla ya da ikna yoluyla hep birlikte hareket etmeye sevk etmektir.¹⁹¹

Bulgar komitelerinin Makedonya'daki faaliyetlere girişmek için sistemli bir çalışma içerisinde olduklarını belgeleyen arşiv vesikalarına da rastlamaktayız. Örneğin, 1315 (1897) yılına ait bir vesikada Bulgar çetelerinin saldırılara hazırlandıkları ve Makedonya komitesi tarafından yeni çetelerin tertip edildiği anlaşılmaktadır.¹⁹² Bu hazırlıklar genel olarak tamamlandıktan sonra eyleme geçiş süreci başlamıştır. Bulgar komitecilerin Makedonya'daki çete faaliyetleri, Bulgaristan'daki komiteler tarafından yönlendiriliyor ve ne şekilde hareket edileceği, tertiplenen miting ve toplantılar neticesinde kararlaştırılıyordu. Buna göre, önce Bulgaristan'da gönüllü fedailer toplayan bu komiteler, bu gönüllüleri Bulgar subaylarının idaresinde eğittikten sonra, her birine birer Bulgar pasaportu vererek, dikkati çekmeyecek bir kıyafet ile üç beş kişilik gruplar halinde ve silahsız olarak Makedonya'ya göndermişlerdir.¹⁹³ *“Kimi tüccar, kimi ruhban, kimi amele, kimi de ziraat işine suhuletکار zanaatkârlar suretiyle davrandılar.”*¹⁹⁴ Daha sonra Bulgaristan'dan gizlice Makedonya'ya sevkedilen silahlar, burada komitecilere dağıtılmıştır. 13 Nisan 1894 tarihli vesikada Kosova Vilayetinden İstanbul'a çekilen telgrafnamedeki bilgileride Sofya'dan Kosova'ya geçen Kumanovalı bir

¹⁹⁰ Adanır, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁹¹ Adanır, **a.g.e.**, s.137, 138.

¹⁹² **BOA, A. İMTZ. (04)**, nr.: 50/23

¹⁹³ Aydın, **a.g.m.**, s. 213.

¹⁹⁴ Şemsettin, **a.g.e.**, s. 11, 12.

Hristiyan'ın verdiği malumata ve yapılan tahkikata göre; "tuğlacılık" yapmak bahanesiyle Manastır, Pirlepe, Ohri, Ostroga, Köprülü, Tikveş ve Gevgili kazaların ahalisinden 6000 kadar Bulgar, bu kazaların birkaç zengin tarafından Sofya'da tertiplenen bir toplantıya katılmışlardır. Bu toplantıda, komitelerin hissiyatına ve mühimmat, fakir çocuklara da para verildiği gibi, yeni komiteler meydana getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Ekserisi Manastır ve Selanik ahalisinden olan bu komiteler, maksatlarını da Rum ve Arnavut kıyafeti ile çete faaliyetlerine girişerek, konsolos ve din adamlarını dağa kaldırmak veya öldürmek suretiyle Avrupalı devletlere Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki asayişini temin edemediğini göstermek şeklinde tespit etmişlerdir. 11 Ocak 1895 tarihli bir vesikada da Makedonya Bulgar komitesi tarafından kendilerine silah verilen 160 kadar Bulgar komitecinin, amele kıyafetinde üçer beşer gruplar halinde Ohri ve civarına sevk olundukları görülebilmektedir.¹⁹⁵

Bulgar komitelerinin Makedonya'daki çete faaliyetleri içerisinde Bulgar Hafi Köy Teşkilatı, mühim bir yer işgal etmiştir. "Destnik" tabir olunan gruplardan meydana gelen bu teşkilat Bulgaristan'dan gelen ve voyvoda olarak anılan başkalarının emrinde olduğu halde birkaç Bulgar köyü arasında bir merkez meydana getirerek, komitenin silahlarını burada depolamış ve icabında haber göndermek suretiyle, çok kısa zamanda çevre köylerden istediği kadar komiteci toplayabilmiştir. Voyvoda tarafından verilen emir üzerine istenilen köyü yakıp yıkan ve katliamlarda bulunan bu komiteciler, vazifelerinin tamamladıktan sonra kısa zamanda köylerine dönerek, çift ve çubuklarının başında masum birer Bulgar köylüsü rolünü oynayabilmişlerdir. Tabir caiz ise gündüz külahlı gece silahlı olan bu teşkilat eli silah tutanları silahlandırmak, maddi durumu müsait olanlardan para almak ve diğerlerini de, postacılık ve kılavuzluk hizmetlerinde kullanmak suretiyle, Bulgar köylerinden azami şekilde istifade etmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Aydın, **a.g.m.**, s. 214, 215.

¹⁹⁶ Aydın, **a.g.m.**, s. 217.

5.5. Bulgar Çetelerinin Makedonya'daki Faaliyetleri

5.5.1 Cuma-i Bâlâ İsyanı

Şarkî Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan ile birleşmesinden sonra Makedonya'nın da anavatana katılmasını isteyen Bulgaristan, bu meseleyi ulusal bir görev olarak görüyordu. Girit'in özerklik kazanma şekli Bulgarlara, Makedonya sorununu kendi amaçlarına göre çözme umudu veren yolu göstermiştir.¹⁹⁷ Bu mesele II. Abdülhamit döneminde İbrahim Hamdi Bey tarafından düzenlenen layihada da şu şekilde geçmektedir.

*“Makedonya Bulgar komitesi tarafından Sofya'da bulunan düvel-i muhtelif memurlarına arz-u takdim kılınan muhtırada Girit Meselesi'nin suret-i halli ve Girit adasında meskûn Hıristiyanların istihsaline muvaffak olmuş oldukları istiklaliyet vesaire zikr ve dermeyan ve Girit ile Makedonya mesele-i siyasiyesi mukayese olunarak her ikisi arasında mevcut olan müşabehe-i tamme izah ve irae edilmiştir. Girit'teki Hıristiyanların muvaffakiyet-i azimelerini ve Girit meselesinin suret-i faslı hallini mükemmel bir misal olmak üzere arz ve irae eden Bulgar komiteleri kendilerinin teşebbüsünün dahi bir hüsn-i neticeye müncer olduklarını kaviyyen ümit etmektedirler”.*¹⁹⁸

Makedonya Meselesi'nin çözümünde Girit örneğini ele alan Bulgar komiteciler, ilk olarak Makedonya'da isyanlar çıkarmak için uğraştılar ancak isyanlarda tek başına yeterli değildi. İsyanların yanında Avrupa'nın desteği elzemdi. Bu bilinçle hareket eden Bulgar komiteciler, Makedonya'da büyük bir isyan hareketine başladılar. İsyan kararının alınması zaten aralarında görüş ayrılığı olan Selanik merkezli Makedonya iç devrim örgütü ile Sofya merkezli yüksek Makedonya komitelerini yine karşı karşıya getirdi. Bu görüş ayrılığı ise Makedonya'nın henüz bir büyük isyana hazır olup olmaması meselesi idi. Yani daha açık ifade etmek gerekirse Selanik merkezli

¹⁹⁷ Adanır, a.g.e., s.150.

¹⁹⁸ Temelkuran, a.g.e., s.156.

komiteciler Makedonya için büyük isyanın erken olduğu kanaatinde iken Sofya komitecileri ise büyük bir isyana hazır olduklarını savunuyordu.¹⁹⁹

Selanik komitecileri çete faaliyetlerinin politik kışkırtma ile devam etmesini yani terör eylemleri şeklinde devam etmesini daha uygun görüyordu. Aralarında uzun süren tartışmalar neticesinde yüksek Makedonya komitesinin aldığı son karar ile büyük bir isyan hazırlığına başlandı.²⁰⁰

Tarihte Cuma-i Bala isyanı olarak geçen büyük isyan hareketi kararı, 18 Eylül 1902 yılında Sofya komitesi tarafından alındı. 23 Eylül 1902’de Cuma-i Bala kazasının “Zelesnika” adlı köyünde ilk isyan hareketi başladı. İsyana dalgası kısa sürede “Gradevo ve Şarbinova” köylerine yayıldı. Ancak bu isyana katılım beklenen düzeyde olmamıştır. Bunun nedeni İç örgütün desteğinin olmamasıdır. Kasım ortalarına kadar isyan Osmanlı Devleti tarafından bastırılmıştır. Bu isyanda 15 köy, büyük zarar görmüştür. İsyana, Sofya için büyük bir fiyaskoyla sonuçlanmasına rağmen, hedefine ulaşmıştır. Her şeyden önce Avrupa’nın dikkatini çekmeyi başarmışlardır. Avrupa Devletleri’ne verilen raporlarda “*Türkiye’de intikam ve şiddet devri açıldı. Çeşitli bölgelerde düzenli Türk birlikleri kadınları ve çocukları katletmektedir.*” ifadeleri yazıyordu. Bulgaristan hükümeti de büyük devletlere bir nota göndererek Makedonya’daki tehlikeli duruma dikkat çekti ve bölgede reformların yapılmasını sağlamasını talep etti.²⁰¹

5.5.2. Selanik Olayları

1903 yılının nisan ayı sonlarında Selanik’te yeni bir grubun bir dizi suikast olayları yaşanmıştır. Bu grup gemici adıyla anılıyordu. Gemicilerin anarşist düşüncesi Makedon gizli devrim komitesi aracılığı ile gerçekleşmiştir. Bu komite 1898 yılında Bulgar ve Makedon öğrenci grubu olarak İsviçre’de ortaya çıkmıştır. Gemiciler Makedonya’da tam bağımsızlık için mücadele

¹⁹⁹ Adanır, **a.g.e.**, s. 157.

²⁰⁰ Adanır, **a.g.e.**, 158.

²⁰¹ Adanır, **a.g.e.**, 162-164.

fikrindeydi. Programlarında Makedonya’da birçok halkın yan yana yaşadığı olgusundan hareket etmekteydi. Bu değişik unsurlar ortak bir gayede birleşmeliydi. Hiçbir halkın önceliği ya da önderliği söz konusu olmamalıydı. Bulgar, Sırp ve Yunan şovenizmi ile mücadele edilmeliydi. Sultana karşı kurtuluş mücadelesine barışçı Türk halkı dahi alınmalıydı. Bu anarşist ve suikastçı çevre çoğunlukla orta Makedonya kenti Veles kökenli lise öğrencilerinden oluşmaktaydı.²⁰²

1900 yılında Selanik’teki Osmanlı Bankası binasının karşısında bir dükkân kiralanmış ve tünel kazılmaya başlanmıştır. Tünel kazma operasyonu o kadar sistemli yapılmıştı ki, Osmanlı polisinin hiç haberi olmamıştır. Kazıda çıkan toprakları geceleri gizlice atmışlardır.²⁰³ Tünel 1903’te bitirildi. Yeterli dinamitte hazırlandıktan sonra 28 Nisan 1903’te plan uygulamaya konuldu.²⁰⁴

Osmanlı Bankası’nın havaya uçurulma planından önce Fransız yolcu vapuru “Quadalquivir” üzerinde bir suikast gerçekleştirildi.²⁰⁵ Geminin makine dairesine bir saatli bomba yerleştirilmişti. Selanik limanındayken gemi havaya uçtu. Bu patlamada can kaybı oldukça fazlaydı. Gemiye bombayı yerleştiren Köprülü ilçesinden 17 yaşında Bulgar Gimnazya (Lise) öğrencisi “Gorgi” adında bir gençtir. Gorgi yakalanmış ve harp divanında idamla cezalandırılmasına rağmen II. Abdülhamit tarafından affedilmiştir. Selanik limanında gemisi bulunan büyük güçlerde bu karışıklıklar nedeniyle limandaki gemilerini geri çekmişlerdir.²⁰⁶

Bu olayı, akşam eski ve yeni garın arasındaki raylardaki patlama izledi. Muhtemelen İstanbul’dan gelen bir tren patlatılacaktı ancak tesadüfen trenin lokomotifinde yalnızca küçük bir hasar oluştu. Tüm bunlarla birlikte Osmanlı Bankası binası, 29 Nisanı 30 Nisana bağlayan gece havaya uçuruldu.²⁰⁷ Osmanlı Bankası için yerleştirilen bazı dinamitler patlayamamıştır. Çünkü

²⁰² Adanır, **a.g.e.**, s.183, 184.

²⁰³ Uzer, **a.g.e.**, s. 155.

²⁰⁴ Adanır, **a.g.e.**, s.184.

²⁰⁵ Şurayı Ümmet Gazetesi’nin, Selanik İhtilali başlıklı yazısında Selanik olayları hakkında bilgi yer almaktadır. Haber için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 1 Rebiülevvel 1321/28 Mayıs 1903, nr.: 29, s. 3.

²⁰⁶ Uzer, **a.g.e.**, s.155.

²⁰⁷ Adanır, **a.g.e.**, s.185.

Osmanlı Bankası binasının enkazı toprak altındaki dinamitle bağlı elektrik telini koparmış ve böylece büyük bir felaket önlenmiş oldu.²⁰⁸ Yine de, bankaya komşu Alman Bowling Kulübünün lokali de tahrip olmuştur. Anarşistler gece yarısı Alman okuluna doğru bomba fırlattılar ve okul binasında büyük zarara neden oldular. Askeri birliklerle anarşistler arasında silahlı çatışma bütün gece sürdü. 2 Mayıs'ta garnizona başarısız bir saldırı düzenlendi anarşist Kikov, 3 Mayıs'ta binayı havaya uçurmak için telgraf dairesine girdi. Fakat planını gerçekleştiremeden kurşunlandı ve öldü. O günlerde öyle olaylar yaşanıyordu ki görgü tanıkları korkudan donup kalıyordu. Örneğin; gemici grubunun lideri Yordan Popyordanov, el bombalarını dairesinin balkonundan rastgele sokağa atmaktaydı. Bu arada son bombayla da kendini öldürmüştür.²⁰⁹

Selanik suikastları Avrupa kamuoyunda büyük şaşkınlık yarattı. "The Times" 4 Mayıs 1903'te şöyle yazıyordu.

*"Komitelerin hesapları alçakça olduğu kadar aptalca idi. Amaçları, hep kabul ettikleri gibi, Makedonya'nın Türklerden kurtulması için Avrupa'nın müdahale etmesi, önceleri bu amaç için Türkleri öfkelerendirip kurtarmaya yemin ettikleri Hristiyanları kitle halinde katletmesini sağlamaya çalıştılar. Müslümanlar karşı işledikleri onca cinayete ve suça rağmen Müslümanları Avrupa basını da etkili bir mezalim kampanyasına renk katacak kadar kışkırtmayı başaramadılar. Dolayısıyla ikinci bir Avrupa'nın ilgisini çekme yöntemine, şimdi ilk planlarıyla aynı anda yürüttükleri yönetime başvurdular. Avrupalıların hayatına ve malına kastetmeye kararlı ve Selanik'teki dinamit kepazeliği de bu çabalarının açılış töreniydi."*²¹⁰

Anarşistlerin Makedonya Sorunu'nun çözümünü Avrupa politikasının gündemine taşıma amacı gerçekleşmedi. Suikastçılar Makedon davasına büyük zarar verdi. Selanik'teki Bulgar ticaret temsilcisi bu eylemleri "yönsüz

²⁰⁸ Uzer, a.g.e., s.155.

²⁰⁹ Adanır, a.g.e., s.185.

²¹⁰ a.g.e., s. 185.

ve bulanık kafaların Makedon davasında işledikleri büyük suç” diye görüyordu. Ayrıca “Türkiye avantaj topladı ve Makedonyalıların özgürlüğü en az 20 yıl geriye atıldı” diyordu.²¹¹

5.5.3 İlinden İsyanı (İlyas Günü 1903)

Cuma-i Bâlâ İsyanı’ndan hemen sonra Makedonya İç Devrim Örgütü bir genel isyanın gerekliliğinden yanaydı. Cuma-i Bala İsyanı’nın Osmanlı Devleti tarafından başarılı bir şekilde bastırılması ve hemen arkasından aldıkları önlemler, komitecileri tedirgin etmiştir. Bulgar köylüleri, silahlarını artık kendi istekleriyle Osmanlı Devleti’ne teslim ediyordu. Bu da ister istemez komitecileri daha da tedirgin ediyordu. Dolayısı ile genel isyan komiteciler tarafından zorunlu görülüyordu. Selanik merkezli komite (İç örgüt) isyan için kendi aralarında tartışmaya başladı.²¹² Ancak bu görüşte herkes hem fikir değildi. Özellikle komitenin yurtdışı ayağını oluşturan liderler (Delçev ve Petrov) genel isyan için şartları uygun görmüyordu. Delçev ve Petrov çete faaliyetlerin kente taşınmasından ve terörist hücrelerinin oluşturulmasından yanaydı. Tartışmalara rağmen genel isyan hareketinin 1903 ilkbaharında yapılması kararlaştırıldı. Rusya’da Makedonya’da henüz bir ayaklanmanın patlak vermesini istemiyor bu konuda da Bulgaristan’ı uyarıyordu. Bulgaristan komitecilere uyarılarda bulunuyor ve Bulgar Eksrahi’nin da Bulgar halkı sakinleştirmesi isteniyor. Ne Avrupalı büyük güçler ne Bulgaristan Makedonya’da bir genel ayaklanmadan yanaydılar.²¹³

Bu tartışmaların yaşandığı sıralarda Selanik suikastları yaşandı. Selanik olayları İç devrim örgütüne büyük zarar verdi. Uzun süreden beri düşündükleri genel isyanın ertelenmesine ve daha önceden yapılan tüm hazırlıklar bir fiyasko ile sonuçlanmıştı. Komite liderleri genel isyanın gününü

²¹¹ a.g.e., s. 186.

²¹² Sofya ve Selanik merkezli Bulgar komitelerinin aralarındaki ihtilaflar ile ilgili haber için bkz.: **Şurayı Ümmet**, 15 Cemaziyel Evvel 1320/ 18 Eylül 1902, nr.:12, s. 1.

²¹³ Adanır, a.g.e., s. 172-177.

belirlemek için ve gerekli hazırlıkları yapmak için çalışmalarına başlamışlardır.²¹⁴

Makedonya'da etkili bir isyan çıkarmak için uzun zamandan beri hazırlık yapmakta olan Bulgar komiteciler, en nihayetinde "İlinden" olarak adlandırılan ve 2/3 Ağustos 1903 gecesine tesadüf eden Aya İlyas Yortusu'nda isyana başlamışlardır. Komite liderlerinden Sarafof'un İdaresinde hareket eden ve sayıları 30.000 kadar tahmin edilen bu komiteciler, isyan hareketini Manastır Vilayeti'nde merkez kaza ile Kırçova, Rense ve Pirlepe; Kosova Vilayeti'nde Koçana, Osmâniye ve Koçarın; Selanik Vilayeti'nde merkez kaza ile Serez sancağındaki bütün nahiye ve köylere kadar yaymışlardır.²¹⁵

Bulgarlar, isyanın ilk işareti olarak, Manastır çevresindeki köylerde Müslümanların samanlıklarını ateşe verdiler. İsyancıların merkez üssünün bulunduğu Smilevo'da, 60 kişiden oluşan garnizona askerlerin akşam merasimlerinde saldırdılar ve askerlerin yaklaşık yarısını öldürdüler. Kötü planlanan ve karasızca yapılan bir saldırı Resen'de başarısız kalırken, kısmen Bulgar subayları tarafından yönetilen ve çok sayıda isyancı takımlarından oluşan 500 kişilik bir güç, dağ kasabası Kruşevo'yu girmeyi başardı ve işgal etti. Sadece 18 kişiden oluşan küçük garnizonunu ele geçirilmesinden sonra resmi binalar ateşe verildi ve Osmanlı memurları öldürüldü. Kruşevo'nun alınması İlinden İsyanı'nı politik doruk noktasına ulaştırmıştı. Kruşevo'da komiteciler tarafından bir hükümet dahi kurulmuştu. Bulgar çetecileri İlinden İsyanında her tarafa Bulgar bayraklarını astılar.²¹⁶

İlinden İsyanı genel hatları ile belirtecek olursak komiteciler, Müslüman köylerini basıp halisini katliama tabi tuttıkları gibi, demiryolu hatlarını ve köprüleri havaya uçurmuşlar, telgraf hatlarını tahrip etmişler, çiftlikleri, hükümet konaklarını ve jandarma karakollarını yakmışlardır. Önlerine gelen asker jandarma kolcu vb gibi Osmanlı güvenlik güçlerini acımasızca öldürmüşleridir. Örneğin 12 Mayıs 1319 (1901) tarihli bir arşiv belgesinde

²¹⁴ a.g.e., s. 192, 193.

²¹⁵ Aydın, a.g.m., s.218.

²¹⁶ Adanır, a.g.e., s. 196-198.

Selanik'e bağı olan kazada bir çiftlikte mutasarrıflık yapan Mustafa Efendi'nin çiftliğine tasallut eden çeteciler Mustafa Efendi ve karısına saldırmış askerlerin imdatların yetişmesi ile çeteciler firar etmiştir. Saldırıdan Mustafa Efendi yaralı olarak kurtulurken refikası yara almadan olayı atlatmıştır. Ancak hırsını alamayan çeteciler kaçtıkları yol güzergâhında olan tarlalardan geçerken tarlaları da imha etmekten geri durmamışlardır.²¹⁷ 14 Nisan 1319 (1901) tarihli bir vesikada da Selanik hatt-ı imtiyazlarında Bayırlık Karyesi üzerinde tecavüzde bulunan çetecilerin (seksen kişiden mürekkep çete) peşine düşen askerilerin izlerini takip ederken tarlalardaki izlerden yola çıktıkları karşılaştıklarında da müsademede bulunulduğuna dair bilgiler vardır.²¹⁸

Bu olayda Bulgar ahaliye de oldukça acımasız davranmışlardır. Özellikle de çeteci zihniyetinde olmayan Bulgarlara karşı davranışları oldukça düşmanca olmuştur. Örneğin; 27 Muharrem 1321 (1903) tarihine ait bir arşiv vesikasında Bulgarlara, Rum kiliselerine gitmemelerine, eğer gitmekte ısrar edenler olursa bu kişilerin eşkıyalar tarafından cezalandırılacağına dair bilgiler vardır.²¹⁹

İlinden İsyanı esnasında iç örgütün Manastır'daki Müslüman halka karşı tutumu da çelişkiliydi. Gerçi Smilevo Kongresi'nde barışçıl Müslüman halka karışılmaması kararlaştırılmıştı. Buna uygun bir şekilde isyandan önceki akşam Ohri'de bazı Müslüman vatandaşların kapılarına yazılar asılmıştır. Bu yazılarda isyanın Müslüman reayaya karşı yapılmadığı bilakis sultanın rejimine karşı olduğu ve bu yüzden sakin ve tarafsız davranmaları gerektiği söyleniyordu. Yinede isyan Türk veya Arnavut köy halkına saldırılarla başladı. Örneğin 2 Ağustos akşamı G. Sugarev'in emrindeki 5 isyancı takımı (273 savaşçı) dolancık köyünün Müslümanların oturduğu kesime saldırdı. Ama şiddetli bir direnişle karşılaştı. Saatlerce süren çatışmadan sonra çeteciler geri çekilmek zorunda kaldılar. Fakat 3 Ağustos sabahında dolancı Müslümanlarına ait tarlalardaki buğday yığınlarını ateşe verdiler. İsyancılar

²¹⁷ BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, nr.: 692/7

²¹⁸ BOA, DH.MKT, nr.: 692/7

²¹⁹ BOA, DH.MKT, nr.: 692/7

Ramna, Lera, Trnova, Bratindol gibi köylerde benzer şekilde hareket ettiler Müslümanların evleri ve kilerleri ateşe verildi tarlaları tahrip edildi. Demirhisar bölgesinde de Pribilci, Çerkezköy gibi Müslüman Arnavut köylerine saldırdılar Florina kazasında Kaymakçalan bölgesindeki Türk köyleri sık sık isyancıların hedefi oldu Kastoria kazasındaki Türk köyü Zelin'den Kastoria'ya gitmekte olan 30 köyle 4 Ağustos sabahında bir Bulgar çetesi tarafından saldırıya uğradı ve köylülerin yarısı öldürüldü.²²⁰

Müslümanlara yapılan katliamları ispatlayan birçok arşiv belgesi bulunmaktadır. Örneğin; yine 27 Muharrem 1321 (1903) tarihine ait bir arşiv dosyasında Manastır, Kosova ve özellikle de Selanik Vilayetlerinin hatt-ı imtiyaza yakın bulunan kaza ve köylerinde Bulgar eşkiya ve çetelerinin tren yollarına, köprülerine, tünellerine ve köy ahalisine yapmış oldukları sabotaj, taarruz ve tecavüzde bulunduklarına dair birçok belge vardır.²²¹

İsyanların artması Müslümanları tahrik etti ve isyanlar kısa sürede bir iç savaş haline geldi. Müslüman halk kendini, savunmaya geçti ve Bulgar çetelerine karşılık verdi. Türklerin, Bulgarlara karşılık vermesi komitenin tam da istediği şeydi ve böylece isyan amacına ulaşmış oldu. Bulgarlar Müslümanların Hristiyanlara saldırısını bir propaganda aracı olarak kullandı. Komiteciler Avrupalı büyük güçlere mektup göndererek propagandalarına başladılar. Mektupta, "İsyancıların silahlı birlikleriyle mücadele edemeyen Osmanlı hükümetinin, kendi birliklerine, Hristiyan köylerin yakılması, Hristiyan kadınların ve çocukların iffal edilmesi ve öldürülmesiyle isyanın bastırılmasını en barbarca şekilde emrettiği" ileri sürüldü.²²²

İlinden Ayaklanması sırasında Razlık Kaymakamlığı yapan Tahsin Bey sadece Razlık bölgesinde ayaklanmasını sonucunu şu şekilde belirtmiştir. *"Beşi şiddetli olmak üzere toplam 15 gün sürmüştür. Komitecileriden 1200, ayaklanmaya katılan Bulgar halkından da 500 kişi öldü 1000 tüfek ve çok sayıda bomba, mermi ele geçirildi. Kazada Bulgar mahallelerinden üçü*

²²⁰ Adanır, a.g.e., s.199, 200.

²²¹ BOA, DH.MKT, nr.: 692/7

²²² Adanır, a.g.e., s. 201, 202.

*tamamen yandı. Bulgar liderlerinden Yankof, Kanalizof be Gorgi ölmüştür. Sayısı 12000 olan Bulgar nüfusunun 8000'i Bulgaristan'a göç etmiştir."*²²³

Genel olarak isyan üç ay sürmüştür. Üç ay içerisinde isyan tamamen bastırılmış ve Makedonya'da asayiş bir süre daha sağlanmıştır.²²⁴ Tahsin Bey'in ifadelerine bakılırsa sadece bir kazada çetelerin zayiatı bu kadar ise geneli tahmin edileceği üzere daha fazladır. Müslümanların zayiatı ise hiç şüphesiz Bulgar çetelerinkinden pek farklı değildir.

²²³ Uzer, **a.g.e.**, s. 171.

²²⁴ Aydın, **a.g.e.**, s. 218.

ALTINCI BÖLÜM

BULGAR KOMİTECİLERİ VE OSMANLI DEVLETİ

6.1. Bulgar Komitecilerine Karşı Takip Edilen Siyaset

Osmanlı Devleti, Makedonya da faaliyet gösteren Bulgar komitecilerin maksatlarına teferruatıyla vakıf olmuş ve bu hususta icap eden tedbirleri zamanında almaya çalışmıştır. 1887 yılında Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan tarafından ilhak edilmesinden hemen sonra hedefin Makedonya olacağını fark eden Osmanlı Devleti, Makedonya'da bu amaç için kurulan komitelerden de haberdar olmuş ve Kosova, Manastır ve Selanik'te vazifeli olan valileri ikaz etmiştir. Uyarısında, komitecilerin faaliyetlerinden zamanında haberdar olabilmek maksadıyla gizli tahkikatlar yapılması, zararlı teşebbüslere karşı son derece dikkatli olunarak herhangi bir hadisenin zuhuru asla fırsat verilmemesi ve bu konuda zerre kadar kusuru görülenlerin kanunun en şiddetli cezası ile cezalandırılacaklarının bilinmesi hatırlatılmıştır. Bu emirler, Makedonya'da vazifeli bulunan diğer mülki ve askeri memurlara da müteaddit defalar gönderilmiştir.²²⁵

Osmanlı Devleti, Bulgar komitelerinin Makedonya'daki faaliyetlerine mani olabilmek maksadıyla, gerek hudut üzerinde ve gerekse Makedonya dâhilinde birtakım tedbirler almıştır. Bu meyanda, hudut boylarına asker sevk edilirken, mevcut birliklerin de sayıları arttırılmıştır. Fakat alınan askeri tedbirler daha ziyade hududa yönelik olmuş ve böylece, Makedonya'daki komitecilerin Bulgaristan ile olan irtibatı kesilmeye çalışılmıştır. Mesela 18 Haziran 1896 tarihli bir irade ile hudut üzerindeki geçiş noktalarının gece gündüz kontrol altında bulundurulması kararlaştırılmıştır. Yine bu maksatla, hududun her noktasında asker ve jandarma bulundurmanın zorluğu göz önüne alınarak, devriye kollarının gezdirilmesine kara verilmiştir. Bu konuya

²²⁵ Aydın, a.g.m., s.225.

bir misal olması bakımından Priştine'deki süvari alayının, hudut boyunda devriye gezdirilmek üzere 26 Haziran 1896 tarihinde Koçana'ya sevkini zikredebiliriz. Hududa sevk edilen askeri birlikler, Bulgaristan'dan yapılabilecek silah nakline ve komitecilerin Makedonya'ya geçmelerine mani olurlarken, Makedonya dâhilinde bulunanlar ise asayişin muhafazası için çalışmışlardır. Mesela; Bulgar gibi komitecilerin yoğun olarak bulundukları Ohri, Kırçova Pırlepe Florina ve Kesriye her kaza birkaç daireye bölünmüş ve dairelerin en münasip yerlerine birer bölükten az olmamak şartıyla asker yerleştirilmiştir. Ayrıca, bu daireler arasında devriye kolları gezdirilirken her kaza merkezinde de yardımcı kuvvet olarak birer tabur asker bulundurulmuştur.²²⁶

Bulgar çetecilerinin Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürdüğü temel politika Müslüman ahaliyi kendilerine karşı mukabeleye mecbur etmek ve sonrada Müslümanların taarruzlarına uğradıkları feryatlarıyla Avrupa'nın dikkatini çekmek suretiyle müdahalelerini sağlamak istiyorlardı. Zaten İslam ahaliye karşı öldürme ve terörist eylemler artık Girit ve Ermeni olaylarından da bilinen bir taktikti. Bu yüzden oyuna gelmemek için Osmanlı Devleti şu tedbirleri almıştır.²²⁷

- a. Çetelerin belirlendikleri yerlerde suretle tenkil edilmeleri,
- b. Bu iş ise muhakkak asker ve jandarma eliyle yapılması,
- c. Ahalinin kesinlikle işe karışmaması için gerekenlerin yapılması.

Bulgar çetelerine karşı tasallut ve tahriklerin önlenmesi için halkın bizzat bunlara mukabele etmeleri yasaklanmış ve bu işin güvenlik güçleri tarafından yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu meseleye dair birçok arşiv belgesine rastlamak mümkündür. Örneğin; 11 Rebiülevvel 1320 (1902) tarihli bir belgede de bu konuya ilişkin bilgiler görebilmek mümkündür. Bulgar eşkiya komitesine mensup Bulgar çetelerinin tecavüzkârâne hareketlerinden Müslüman ahalinin zarar görmemesi için gerekli tedbirlerin alınması hususundaki bu belgede Bulgar çetelerinin taşkınlıklarına karşı Müslüman

²²⁶ Aydın, **a.g.m.**, s.226, 227.

²²⁷ Beydilli, **a.g.m.**, s. 91.

ahalinin mukavele etmemesi idari amir tarafından istenmekte ve çeteye dair herhangi bir durumda güvenlik güçlerine ihbar edilmesi istenmektedir.²²⁸ 2 Muharrem 1318 (1900) tarihli vesikada da Osmanlı Devleti'nin Bulgar çetelerine karşı kaza ve köylerde aldığı tedbirlere dair bilgiler vardır.²²⁹

Osmanlı Devleti sağladığı istihbaratlar sayesinde de çeteler karşı önlemler almaktan geri durmamıştır. Bu konuyla ilgili de birçok arşiv belgesi vardır. Buna bir misal verecek olursak; 21 Mayıs 1320 (1902) tarihli bir vesika da bu görüşümüzü teyit edecek bilgiler yer almaktadır. Bulgar eşkıya reislerinden Markof ve Petrov tarafından bahar ayında tertip edilmesi planlanan isyan hareketinden haberdar olan Osmanlı Devleti'nin olası Bulgar tecavüzlerine karşı kazalarda ve köylerde aldığı güvenlik tertipleri ve hiçbir suretle Bulgar çetelerine meydan verilmemesine dair talimatlar söz konusudur.²³⁰ Yine 19/Zilkade/1320 (1902) tarihli vesikada Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova Vilayetleri dâhilinde ve civarında Bulgar komitelerince çıkarılan karışıklığın bertaraf edilmesi, eşkıyanın derdesti ve bunlara yardım edenlerin tespiti ile bu yardımların önlenmesi için gerekli askeri ve mülki tedbirlerin alınmasına dair bilgiler söz konusudur. Ayrıca eşkıyaya ait ele geçen fotoğrafların kopyalarının çoğaltılarak ilgililere gönderilmesi hususlarının ilgili vilayet ve nezaretlere bildirildiğine dair bilgileri de dikkate şayandır.²³¹

Osmanlı Devleti çetelere karşı aldığı ihbarlar neticesinde anında müdahale etmeye özen göstermiştir. İhbarların hemen arkasından olay yerine müfrezeler göndermiştir ve çetelere karşı müsademelerden hiç geri durmamıştır. Bu müsademelere dair birçok arşiv vesikası geçmektedir. Arşiv belgelerinden birkaç tane örnek verecek olursak; 1319 (1901) senesi Mayıs ayında Bulgar çetelerini faaliyetlerine dair raporda şu bilgilere ulaşabilmekteyiz: 1319 (1902) senesinin Mayıs ayında Bulgaristan'dan

²²⁸ BOA, A. ŞMTZ. (04), nr.: 79/19

²²⁹ BOA, DH.MKT, nr.: 2339/118

²³⁰ BOA, DH.MKT, nr.: 492/27

²³¹ BOA, DH.MKT, nr.: 621/43

Manastır'a gelen Bulgar çetelerinin asakir-i şahane tarafından takibe alındığı ve Manastır'a bağlı kazalardan alınan ihbarlar ile mezkûr bölgelere derhal Osmanlı askerlerinden müteşekkil müfrezelerin sevk edildiği anlaşılmaktadır. Mezkûr bölgelerde Bulgar çeteleriyle çatışmalara girilmiştir.²³² Bu çatışmalarda genel olarak Bulgar çetelerinin zayıf olduğunu buna mukabil çatışmalar sırasında Osmanlı askerlerinden de şehit verildiği anlaşılmaktadır. Yine bu belgede Bulgar çetelerine ait silah ve cephaneler ele geçirilmiş ve alıkonulmuştur. Manastır'dan sonra aynı müsademelerin Selanik ve Kosova Vilayetlerinde de gerçekleştiğini bu belge dahilinde görebilmekteyiz. Böylece çok sayıda çeteci derdest edilmiş ve birçoğu da öldürülmüştür.²³³

Bu tedbirlere bir diğer örnek ise, 04 Muharrem 1317 (1899) tarihli vesikada Makedonya çete gruplarının Bulgaristan'dan Memalik-i Şahane'ye geçtikleri ve birçok Bulgarların da toplandıklarının Palanka Kaymakamlığı'nca haber verilmesi üzerine asayişin muhafazası için fevkalade ihtimam gösterilmesi hakkında Kosova vilayetine telgraf çekilmiştir.²³⁴ Bu belgeden de hareketle çetelere karşı önlemlerin alınmasında yukarıdan aşağıya birlikte hareket edildiği anlaşılmaktadır.

1303 (1885) tarihli bir vesikada da Bulgar çetelerinin Makedonya'ya girerek asakir-i şahane ile müsademeye giriştikleri ve eşkıyalardan birinin de ele geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu belgede ayrıca Babiâî'nin Bulgaristan hükümeti ile görüşülerek çetelerin tecavüzkarane eğilimlerinin önlenmeye çalışıldığı bilgisine ulaşabilmekteyiz.²³⁵ Buradan da hareketle Babiâî'nin çetelere karşı aldığı önlemlerden birinin de Bulgar çetelerinin faaliyetlerini önlemek için Bulgaristan ile sık sık görüşmeler yaptığını söyleyebiliriz.

Bulgar çetelerine karşı alınan tedbirlerden biri de çete efradından herhangi birinin yakalanmasında emeği geçen kişilerin (memur ya da vatandaş) mükâfatlandırılmasıdır. Buna dair bir arşiv vesikası örnek gösterilebilir. 12 Cemaziyelahir 1325 (1907) firar ve şekavette bulunan Hatve

²³² Bulgar Çeteleriyle yapılan müsademeler hakkında bilgi için bkz.: **Manastır Gazetesi**, 20 Nisan 1321/1903, s. 3. Ayrıca, **Selanik Gazetesi**, 16 Safer 1322/2 Mayıs 1904, nr.: 1853, s.1,2.

²³³ **BOA, A. }MTZ. (04)**, nr.: 98/43

²³⁴ **BOA, DH.MKT.**, nr.: 2203/46

²³⁵ **BOA, DH.MKT.**, nr.: 1356/3

Karyesi Bulgar mektebi Muallimi Tomanikolof ve üç arkadaşının yakalandığı ve takip esnasında emeği geçen zabitanın mükâfatlandırıldığına dair bilgi yer almaktadır.²³⁶

Çetelere karşı aldığı tedbirlerden birisi de Bulgar köylerinden silah toplatılma faaliyetini gerçekleştirmesidir. Silah toplanması işi ise esasında çok da kolay bir iş değildi. Silahların toplanması bölgede bir ayaklanmaya ya da idarecilere karşı suikast girişimlerinde bulunulmasına yol açabilirdi. Bâbîâlî bu ikilemde kalmasına rağmen, zorda olsa zaman zaman, Bulgar köylerinde silah toplama faaliyetlerinde bulunmuştur. Örneğin; 15 Temmuz 1326 (1908) senesine ait bir vesikada Bulgar köylerinden silah toplanması sırasında Bulgarlara şiddet kullanıldığı iddiası ortaya atılmıştı ve Bulgar çetelerinin bu konudaki şikâyetleri dikkate şayandır.²³⁷ Bâbîâlî'nin bu tedbirleri alırken oldukça zorlanmıştır. Tahsin Uzer, Razlık Kaymakamlığı sırasında silah toplama kararını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Kazanın birçok yerlerinde Türkler, birer ikişer öldürülüyordu. Bu cinayetler karşısında asabım bozuluyor, içimdeki kin arttıkça artıyordu. İşte bütün tehlike ve ihtimalleri göze alarak silah toplama faaliyetine başlamak mecburiyetinde idim. Vicdani ve idari sorumluluğu yüklenerek harekete geçmeye kararlıydım.”* Bu karar uygulamaya konulduğunda ilk olarak Barçova köyünde 170 tüfek ve çok miktarda mermi ele geçirildi. Razlık'taki diğer köylerden de çok miktarda silah ve mermi ele geçirilmiştir ki ayrıntıları aşağıda sunulmaktadır.²³⁸

Dobronişte Köyünden	150 Tüfek
Erşenice Köyünden	250 Tüfek
Merkez İlçeden	280 Tüfek
Bokarit Köyünden	350 Tüfek
Nedopriska Köyünden	400 Tüfek
İki Kotorlar Köyünden	400 Tüfek
Toplam	1830 Tüfek

²³⁶ BOA, Yıldız Askeri Maruzat, nr.: 248/112

²³⁷ BOA, HR.SYS, nr.: 136/31

²³⁸ Uzer, a.g.e., s. 127.

Silahların toplanmasına dair birçok arşiv vesikasına ulaşabilmekteyiz. Örneğin Kosova'daki Bulgarlarda toplanan silah cetveli dikkat çekicidir. Bu silah cetvellerinden hem kullandıkları silah modelleri hem de miktarları hakkında bilgi edinebilir. Yine cetvellerde bombalar ve fişeklerin olması da dikkate değerdir. Ayrıca bir herhangi bir yaralanma esnasında müdahale edebilecek sıhhi mühimmatında bulunması dikkate şayandır.²³⁹

Osmanlı Devleti'nin askeri güç olarak zaman zaman Arnavut milis güçlerinden yararlandığını görebilmekteyiz. Tahsin Uzer, bu milis kuvvetlerini başıbozuk olarak tabir etmiştir. Buradan hareketle Osmanlı'da bu milis kuvvetler “başıbozuk” dendiğini söyleyebiliriz. Başıbozuk denmesinin en önemli nedeni bir disiplin altına alınamamış olmasıdır. Bu milis kuvvetleri özellikle İlinden İsyanı'nda kullanılmıştır. Bulgar köyünde yağma ve talan girişiminde bulunmuşlardır. Düzenli birliklerde yardımcı kuvvet olarak kullanılan Arnavut milisleri Osmanlı Devleti'nin başına bela olmuştur. Çünkü Avrupa, Osmanlı Devleti'ni bu yağma ve talandan sorumlu tutmuş ve üzerine daha çok gitme fırsatı bulmuştur.²⁴⁰

Osmanlı Devleti'nin komitecilere karşı aldığı tedbirler sadece askeri mahiyette olmamış, bu hususta bir takım vasıtalarla daha müracaat edilmiştir. Mesela, Üsküp'te mahkûm bulunan kaptan Gorgi, komitecilerin sınırını devlete bildirmek ve devletin aldığı tedbirlerin başarıya ulaşmasına yardımcı olmak maksadıyla 22 Mayıs 1898 tarihinde serbest bırakılmıştır.²⁴¹ Aftan istifade ile serbest bırakılacakların üç vilayetteki sayıları, yalnızca Selanik'te 511 olmak üzere 2000 kişiyi bulmaktaydı. Bu af genellikle büyük güçlerin ısrarı ile olduğundan Osmanlı Devleti bu aftan memnun değildi. Ama çaresizlikten ses çıkaramamıştır. Genel olarak af edilen çetecilerin bir kısmı daha serbest bırakılır bırakılmaz hemen Bulgar çetelerine katılmıştır.²⁴² 29 Nisan 1894 tarihinde alınan bir karar ile de komitecileri ölü veya diri olarak yakalayıp getirenlere mükâfat verileceği ilan edilmiştir. Bu konuda alınan

²³⁹ BOA, HR.SYS, nr.: 136/31

²⁴⁰ Adanır, a.g.e., s.203.

²⁴¹ Aydın, a.g.m., s. 226.

²⁴² Beydilli, a.g.m., s.93.

tedbirlerden biri de yakalanan komitecilerin emsallerine ibret olmak maksadıyla cezalandırılmaları ve Bulgar köylülerin birbirleri hakkında kefil tutulmaları olmuştur. Osmanlı Devleti, bütün bunların yanına hafiye memurları vazifelendirmek suretiyle komitecilerin maksat ve faaliyetlerine vakıf olmaya çalışmıştır.²⁴³

6.2. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki Askeri Durumu

Makedonya'daki çete örgütlenmesine ve sayısına karşılık Osmanlı Devleti zor durumda kalmıştır.²⁴⁴ Daha önce de bahsettiğimiz gibi Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki umumi durumu pek iç açıcı değildi. Bu yüzyılda Osmanlı toprağında ihtilal eksik olmuyordu.²⁴⁵ Her yerde bir kargaşa her yerde bir istila her yerde bir isyan söz konusuydu. Makedonya'daki meselede bu kargaşaların yaşandığı sırada Osmanlı Devleti'ni hem askeri hem de mali anlamda adeta alt üst etmiştir. Askeri durum yetersiz, ancak bunun takviyesi de mali imkânsızlıklar yüzünden mümkün değildi. Oysa yalnız kendi kuvvetine dayanacak olsa devletin iyi eğitilmiş ve donatılmış iki milyon askere ihtiyacı olacağını bizzat Sait Paşa ileri sürmekteydi. Harbiye Nezareti'nin hazırladığı bir rapora göre, Bâbîâlî, Balkan Devletleri'nin tümünün aynı andaki ortak bir saldırısını defedebilecek derecedeki bir kuvveti daima hazır tutma zorunda idi. 1886 istihbaratına göre dört Balkan devleti (Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan) Osmanlı Devleti karşısında ceman 268 tabur yaklaşık 260.00 asker hazır tutmaktaydılar. Bâbîâlî'nin bunlara karşı hazır tuttuğu kuvvet ancak 229 taburdu. Küçük topraklara sahip olan devletler kuvvetlerini sınırlarına ve istedikleri diğer yerlere kısa zaman içinde ve kolaylıkla hemen sevk edebilecek bir durumda olmalarına karşılık, Bâbîâlî'nin geniş topraklara yayılmış ve demiryolları gibi sert taşıma imkânlarından mahrum bölgelerden gereken askeri sevk etmesi ve Anadolu'dan kuvvetlerin

²⁴³ Aydın, **a.g.m.**, s. 227.

²⁴⁴ Beydilli, **a.g.m.**, s. 89.

²⁴⁵ Hilmi, **a.g.e.**, s.20.

erişmesini bekleme durumunda kalabileceği göz önüne alındığında da seferberliğinin daha uzun bir zaman içinde gerçekleşeceği hesaplanmaktaydı. Bu yüzden Rumeli'deki kuvvetleri bütün Balkan devletlerinin askeri güçleri ile boy ölçüşecek miktarlarda yüksek tutulması ve kuvvetlerin stratejik konumlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Yeterli askerin her zaman için kullanıma hazır tutulması hazinenin gücünü aşmakta ve bu yüzden özellikle üç vilayetin 130.000 liradan senelik 1,5 milyon lirayı aşan asker maaş ve tayinat giderleri muntazaman karşılanamamaktaydı. Maaş ödeme açığının acilen giderilmesi, hiç olmazsa Ramazan ayı ve Bayramlarda, maaşların zamanında ödenememesi gibi sıkıntılar mevzubahisti. Hatta çok acil para taleplerinin dahi ancak yarısı oranında karşılandığı anlaşılmaktadır. Yine Kosova Vilayeti dâhilindeki 100 taburu aşkın askerin iaşeleri için acilen istenilen 100 bin lira yerine ancak 45. 000 liranın temin edilerek gönderilmesinden anlaşılmaktadır.²⁴⁶

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti Makedonya'daki askeri önlemlere özen göstermiştir. Bölgeye gerektiğinde askerin sevk edilmesine oldukça özen gösterildiğine dair birçok arşiv vesikasına rastlamaktayız. Örneğin; 29/Muharrem/1321 (1903) tarihli bir vesikada Rumeli Vilayeti'nin asayiş ve güvenliğinin temini için asker sevk edilmesi bu bilgilere delil olarak gösterilebilir.²⁴⁷ Osmanlı Devleti'nin maddi anlamdaki krizine rağmen özellikle Makedonya bölgesinde görevli olan memur, polis ve askerlerin maaşlarının düzenli bir şekilde ödenmesine özen göstermeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Örneğin; 16/Nisan/1320 (1902) tarihli vesikada da bu bilgileri destekler bilgiler mevcuttur. Rumeli'deki polis, asker ve diğer memurların maaşlarının muntazaman ödenmesi hususundaki belgeler söz konusudur.²⁴⁸

Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin çetelere karşı aldığı tedbirler ister istemez yeterli gelemeyecekti. Hem askeri yapısının yeterli ve tam donanımlı olmaması hem Makedonya'daki Bulgar çetelerinin fesat faaliyetlerinin

²⁴⁶ Beydilli, a.g.m., s. 89, 90

²⁴⁷ BOA, Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlik Tahrirâtı, nr.: 13/69

²⁴⁸ BOA, Yıldız Başkitabet Dairesi Maruzatı, Nr.: 67/105

arkasında Bulgar Hükümeti'nin destekleri hem de Avrupa'nın bitmek tükenmek bilmeyen müdahalesi Osmanlı Devleti'nin tedbirlerini sakat bırakıyordu. Ayrıca Makedonya'da bulunan yabancı devlet memurları ve jandarmalarının da çetelerin faaliyetler ve yapılanmaları karşısında duyarsız kalması, Makedonya'daki olayların önüne geçilmesini engelliyordu. Örneğin; 25 Zilkade 1322 (1904) tarihli arşiv vesikasında Kosova, Manastır ve Devlet-i Aliyye'de vazifeli bulunan Avusturya memurlarının, Bulgar çetelerinin teşkiline göz yumdukları da dair bir tespit yer almaktadır.²⁴⁹

6.3. II. Meşrutiyet Döneminde Makedonya'daki Çetelerin Durumu

Berlin Antlaşması'ndan sonra, Makedonya Meselesi'ni çözüme kavuşturmak isteyen Avrupalı güçlerin her biri, bir ıslahat programı hazırladı. Bu ıslahatların bir kısmı hiçbir şekilde kabul görmezken bir kısmı da Osmanlı Devleti tarafından mecburen kabul edilmek durumunda kalmıştır. Öte yandan Osmanlı Devleti de kendi çapında bölgenin kontrolünü sağlamak için bir takım ıslahat düzenlemeleri ve tedbirler almıştır. Ancak ne Avrupa'nın ıslahat programları ne de Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler bölgenin düzenini sağlayamamıştır.

Bölgede yapılan bu çalışmalar Makedonya bölgesini daha büyük bir kargaşanın içine sürüklemiştir. Hatta bu düzenlemeler bölgedeki Müslüman ahalinin büyük tepkisine neden olmuştur. Müslümanlar bir yandan çetelerle baş etmeye çalışırken bir yandan da Avrupalı devletler tarafından Hristiyanlar lehine yapılan reformlara katlanmak zorunda kalmıştır. Bu reformlara karşı tepkiler uzun vadede Jön Türk hareketinde kendini bulmuştur.²⁵⁰

1906'da Selanik'te Jön Türkler tarafından kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 1907 yılında Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşerek

²⁴⁹ BOA, A. }MTZ. (04), nr.:126/21

²⁵⁰ Saatçi, "Osmanlı...", s. 63,

faaliyetlerine başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gelişim gösterdiği bu yıllarda Makedonya'da etnik çatışmalar ve çete faaliyetleri tüm hızıyla devam ediyordu. Haziran 1908 yılında İngiliz ve Rus hükümdarları Reval'de bir araya gelerek Makedonya'da Osmanlı hâkimiyetine son verecek bir reform paketi hazırlamaya başlamışlardı. Bu olay Jön Türkleri harekete geçirmiş ve II. Abdülhamit rejimine karşı isyana sevk etmiştir. Makedonya'da Enver Bey ve Niyazi Bey gibi subaylar tarafından yürütülen isyan Jön Türk İhtilali olarak tarihe geçti.²⁵¹ Kanuni Esasi'nin de ilan edilmesi ile ihtilal doruk noktasına ulaşmıştır.

Jön Türk hareketi, Makedonya'da sadece Müslümanlar üzerinde tesir etmemiştir. Müslüman ve Hıristiyan ahali arasında büyük bir sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Çeteler, dağdan inmiş, silahlarını bırakmış ve kısa bir sürede olsa Makedonya'da huzurlu bir ortam sağlanmıştır.

Jön Türkler, ihtilalden hemen sonra Makedonya'daki komiteci çetelerle bağlantı kurmaya başlamıştır.²⁵² Makedonya'da uzun süreden beri gerek Bulgarlar gerek Sırlar ve gerekse Yunanlılar tarafından kurulan çeteler, meşrutiyetten sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Yasa dışı olan bu çeteler meşrutiyetin hemen arkasından yasal bir görünüme kazanmış ve meşrutiyet kulüpleri ve partileri kurdular. Meşrutiyet kulüplerinin hemen hemen hepsi, başlangıçta Osmanlı Devleti'nce uygulanması zor ya da imkansız olan bazı ekonomik, sosyal ve siyasal ıslahatların yapılması ve dolaylı ya da dolaysız şekilde Makedonya'ya bölgesel özerklik ve bağımsızlık sağlamak isteği içindeydi. Bu isteklerinin daha çok ılımlı ve anayasal yollarla halledebileceklerini düşündüler.

Çeteler, siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için İttihat ve Terakki'nin sempatisini kazanma yolunu seçtiler. Böylece meşrutiyetin ilk zamanlarında Jön Türklere büyük destek sağladılar.²⁵³ Meşrutiyetin ilanı ile komitecilerin Jön Türkler etrafında toplanması Avrupa'da büyük bir şaşkınlık yaratmıştır.

²⁵¹ **İslam Ansiklopedisi**, s.441.

²⁵² Adanır, **a.g.e.**, s.266.

²⁵³ Hamza, **a.g.m.**, s.2079, 2080.

Avrupa'yı en çok şaşırtan olay, devrimin Hristiyan halk tarafından sevinçle karşılanmasıdır. Bulgar isyancı çeteleri, anayasa üzerine yemin etmek için vilayet merkezleri Manastır, Selanik ve Üsküp'e girdiler. Eski rakipler dost, çete reisleri düzen koruyucu görünüyordu. Avrupa ve Balkan devletleri, Makedonya politikalarını Jön Türkler'in politikalarına göre düzenlemek zorunda kaldılar. Ancak kısa süre sonra Makedonya'daki kardeş tablosunun bir aldatmaca olduğu anlaşıldı²⁵⁴ ve çetelerin art niyet içinde oldukları görüldü. Örneğin Meşrutiyetin ilanı ile çeteler dağlardan inmiş ancak silahlarını bırakmamıştır. Bu da yakın zamanda silahlı olayların tekrar başlayacağı anlamına geliyordu. Çünkü çeteler silahlarını hükümet görevlilerine değil kendi ulusal komitelerine teslim etmişlerdir.²⁵⁵ Komiteci zihniyetin asıl maksadı ise hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin istikrar kazanmasını ve güçlenmesini engellemektir. Silahlı faaliyetlerinin yerine barışçıl ve ılımlı bir politika sergilenmiştir. Bir süreliğine silahlı eylemlerinden uzak durduklarını görebilmekteyiz.²⁵⁶

Makedonya'da görünürde İttihat ve Terakki yanlısı gibi görünen bu Makedonya'daki komiteci çetelerin yasalara uygun olarak kurulan meşrutiyet kulüpleri şunlardır.

1. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri
2. Sırp Demokratik Birliği
3. Rum Meşrutiyet Kulüpleri
4. Arnavut Meşrutiyet Kulüpleri
5. Ulah Meşrutiyet Kulüpleri
6. Makedonya Federatif Halk Partisi²⁵⁷

Bunların hepsi Makedonya'nın kendilerine bağlanması ya da kendi kontrollerinde özerk hale getirilmesi için çabalamıştır. Bu kulüplerin içinde özellikle Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri ve Makedonya Federatif Halk Partisi üzerinde durmak konu bütünlüğü adına önem arz etmektedir.

²⁵⁴ Adanır, **a.g.e.**, s.268.

²⁵⁵ Saatçi, **a.g.m.**, s.64.

²⁵⁶ Hamza, **a.g.m.**, s. 2080.

²⁵⁷ Hamza, **a.g.m.**, s.2080.

6.3.1. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri

İkinci Meşrutiyet'in ilanı Bulgaristan'ın istilacı çevrelerinde hoşnutsuzluk ve korku yarattı. Bu çevreler yeni duruma uyarak Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine karşı çoktandır besledikleri düşmanlık duygularını geçici bir zaman için gizlemeye çalıştılar. Makedonya'daki emellerini gerçekleştirebilecek siyasal örgütler kurdular. Bu birliğin amacı Makedonya'da Bulgar propagandası yapmaktır. Makedonya'nın Slav ve Slav olmayan Hristiyan halkının burjuvazisini, aydınlarını, din adamlarını, zanaatçıları hatta köylülerini bile kendine bağlamaktır. Bu amaçla Bulgar hükümeti Makedonya'ya ve 1908'in ekim ayına kadar çok sayıda propagandacı gönderdi. Bu hükümet temsilcileri kendi görevlerini yapıyor gibi görünüyor; ama aslında yaptıkları gerçek iş, Bulgar propagandasını yaymak ve gizli servise bilgi vermektir.

Başlangıçta İttihat ve Terakki ile bir uzlaşma politikası yürüttüyse de onun asıl amacı giderek Bulgaristan'ın Makedonya'daki çıkarlarını korumak, istilacı emellerini gerçekleşmesi için zemin hazırlamaktır. Art niyeti, Makedonya'da Türklerle Hristiyanların arasında kin, nefret, düşmanlık duygularını arttırmak, anlaşmazlıkları olaylar ve silahlı eylemler yapmaktır. Makedonya'da ve Doğu Trakya'da terör eylemleriyle kriz yaratmaktır. Bu krizi fırsat bularak istilacı Bulgaristan Makedonya'da ve doğu Trakya'da müdahale imkânı sağlamaktır. Bulgar müdahalesinin amacı Makedonya'yı ve doğu Trakya'yı Osmanlı Devleti'nden koparmak, kendine bağlamak ve nihayetinde Türkleri Balkanlardan atmaktır.²⁵⁸

6.3.2. Makedonya Federatif Halk Partisi

MFHP, BMK'den sonra Makedonya Slav halkı tarafından en çok benimsenen siyasal örgüttü. Bu parti İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra iç

²⁵⁸ Hamza, **a.g.m.**, s.2081-2083.

devrim örgütünün santralistler kanadının Selanik, Serez ve Ustrumca grubunun birleşmesi ile kurulmuştur.

II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra İTC ile Selanik'te resmi görüşmeler başladı. Görüşmeler sırasında Makedonya sorunu görüşüldü ve imparatorlukta meşrutiyet düzeninin sağlamaştırılmasında her iki örgütün ödevleri saptandı. MFHP hazırladıkları bir program tasarısını İTC'ye teslim etti. Bu program tasarısında şu talepler söz konusuydu.

1. Eski düzenin kalıntıları temizlenmeli halk egemenliği kurulmalı, Makedonya ve Edirne bölgesi Osmanlı imparatorluğunun bölünmez parçası olarak kalmalı. Anayasal düzen kurulmalı halkın seçtiği temsilciler kanunlar çıkarmalı. Devlet kuruluşlarının çalışmaları ve devletin bütçesini kontrol edilmeli. Savaş, barış iç ve dış işler politikasını saptamalı senato fesh edilmeli. Hiç kimseyi aileye zümreye ya da unsura imtiyazlar tanınmamalı ve her unsura her yerde öz tarif hakkı tanınmalıdır.
2. Osmanlı Devleti'nin her bölgesine vilayetine kazasına ve belediyesine bölgesel daha doğrusu yerel özerklik hakkı ve özgürlüğü tanınmalı, merkezi yönetimin elinde devletin sadece dış işleri silahlı kuvvetleri, bütçe posta teşkilatı, demir yolları ve gümrük işleri politikası bırakılmalıdır. Diğer işler bölgesel ve yerel yönetimlere bırakılmalıdır.
3. Merkez, bölge ve yerel yönetim organlarının seçimi genel oy serbest, eşit, gizli, açık, orantı ve dolaysız sayım vb. esaslara göre yapılmalıdır. Irk, din ve mezhep eğitim, mülk sahibi olmama vb. esaslara bakmaksızın herkese seçme ve seçilme hakkı tanınmalı ve özgürlüğü sağlanmalıdır.
4. Herkes vicdan, fikir, söz, basın, toplantı ve dernek ya da parti kurma hakkına, kişi ve konut dokunulmazlığına ve haberleşme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Toplumun her etnik grup ve zümresine maddi ve manevi varlığını koruma hakkı ve özgürlüğü sağlanmalıdır. Siyasal

ya da başka görüşleri yüzünden kimsenin hakkı kısıtlanmamalıdır ve kimse sürgün edilmemelidir.

5. Toplumda mevcut olan ırk, zümre ya da sınıf imtiyazları ortadan kaldırılmalıdır. Bütün din ve etnik grupların hak eşitliği, örgütlenme ve tanıtım hakkı sağlanmalıdır. Din devletten ayrılmalıdır.
6. Eğitim ve ilköğretim anadilde yapılmalı herkes için zorunlu ve ödeneksiz olmalıdır. Devletin ve vilayetlerin eğitim bütçeleri her unsurdan toplanan vergileriden saptandıktan dolayı onlar yalnız bir unsurun eğitimi için harcamalıdır.
7. Makedonya bölgesinde Osmanlı ordusu silahlanmış yerli halk milis birlikleri ile değiştirilmelidir. Askerlik süresi iki yıla indirilmeli herkes için zorunlu olmalı ve herkes askerliğini bulunduğu bölgede yapmalıdır. Halkın silâh altına alınması devletin özgülüğü ve bütünlüğü tehlikede bulunduğu zaman yapılmalıdır.
8. Toprak reformu yapımlardır. Padişahın ve vakfın mülküne el konulmalıdır. Kiralık iş yapan çiftçilere ve zanaatçılara devlet güveni sağlanmalıdır. Mevcut olan vergi sistemi gelir vergi sistemi ile değiştirilmelidir.²⁵⁹

MFHP, bu taleplerinin kabul edilmesi halinde İTC'yi destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. Ancak istenilen talepler özellikle de ikinci, üçüncü ve yedinci maddeleri, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne ve varlığına karşı tehlikeli maddelerdi. Bu maddelerin kabul edilmesi, Osmanlı Devleti'nin hudutları içinde Makedonya devletçiliğinin kurulması ve onun giderek Osmanlı imparatorluğundan ayrılması ayrıca Osmanlı Devleti'nin parçalanması anlamına gelmekteydi. Nitekim İTC, bu taleplerin gerçekleşmesinin zor, daha doğrusu imkânsız olduğunu bildirmiştir. 1909'da cemiyetlerin kapatılması kanunundan hemen sonra kapatılan bu partiler, yıkıcı ve istilacı emellerini gerçekleştirmek için silahlı eylemlerine başlamışlardır. Kısa süren barış havası, yerini yeniden terör eylemlerine bırakmıştır.²⁶⁰

²⁵⁹Hamza, **a.g.m.**, s. 2092-2094.

²⁶⁰Hamza, **a.g.m.**, 2095, 2096.

SONUÇ

XVIII. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan milliyetçilik fikri, Osmanlı Devleti'ni, kısa bir süre içerisinde, hiç ummadığı bir şekilde sarsmaya başlamıştır. Osmanlı bünyesinde, Sırp İsyanı ile başlayan bu milliyetçilik hareketi tüm Balkan coğrafyasında etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti'ni içeriden parçalama siyasetini güden Avrupalı devletler de bu isyanların en büyük destekçisi olmaktan geri durmamıştır. Bu desteklerin de etkisiyle, Osmanlı Devleti'nden ya özerklik kazanmış ya da bağımsızlığını ilan etmiş yeni devletçikler teşekkül etmiştir.

Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve hemen sonrasında ise Sırbistan'ın bağımsızlığı, derin bir uykuda olan Bulgarları da uyandırmıştı. Bu uyanış, onların da Osmanlı egemenliğine karşı harekete geçmesine neden olmuştur. Milli uyanış safhasından başarıyla çıkan Bulgar milliyetçileri, Rusya'nın da tahrikleriyle Osmanlı'ya karşı giriştikleri isyanlarla (Niş-Vidin Ayaklanmaları) kendilerini Avrupa ve Osmanlı'ya kabul ettirmiş veya isteklerini kabule zorlamıştır. Kendisini büyük bir yangının içerisinde bulan Osmanlı Devleti, politika manevrasını Balkanlar üzerine özellikle de Bulgarlar üzerine, yoğunlaştırmak zorunda kalmıştır. Bulgarlar ilk etapta Bulgaristan'da komiteler kurarak Osmanlı topraklarında çeteler vasıtasıyla türlü terör eylemlerinde bulunmuşlardır. Ancak bu isyanların Osmanlı Devleti tarafından başarıyla bastırılması hem Bulgarları hem de Rusya'yı tedirgin etmiştir. Osmanlı'nın bölgede güçlenmesini istemeyen Rusya, 1877-1878 yıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmış; savaşın hemen arkasından imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Bulgarların ve Rusların hayali gerçekleşmiş nihayetinde "Büyük Bulgaristan Prensiği" kurulmuştur. Ancak bu durum, Avrupa'nın pastadaki payını azalttığından Avrupalı devletlerin tepkisine neden olmuştur. Sonuçta Avrupa'nın müdahalesiyle 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmış ve Büyük Bulgaristan üçe ayrılmıştır.

Bulgarların Berlin'den sonraki temel politikası, Büyük Bulgaristan idealini tekrar ihya etmektir. Büyük Bulgaristan fikri, 2 aşamada gerçekleşmesi

hedeflenen bir politikadır. Berlin’de belirlenen statükoya göre Bulgaristan Osmanlı Devleti’ne bağlı bir prenslik idi; ancak bu sadece kâğıt üzerinde kalmış bir detaydır. Çünkü Bulgaristan Prenslığı tamamen bağımsız bir şekilde davranmıştır. Büyük Bulgaristan için ilk aşama Şarkî Rumeli Vilayeti’nin Bulgaristan Prenslığı’ne bağlanmasıdır. Bu aşamayı başarılı bir şekilde gerçekleştiren Bulgaristan, ikinci aşamayı da hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu aşamada ise Makedonya’nın Bulgaristan Prenslığı’ne dâhil edilmesi meselesi söz konusudur. Ancak bu durum Bulgarlar için Şarkî Rumeli Vilayeti’nin ele geçirilmesi kadar kolay bir mesele olmayacaktır. Zira Makedonya bölgesinin jeopolitik önemi buna engel olacaktır. Bu coğrafyada menfaati olan devletler ve devletçiklerle karşı karşıya kalan Bulgarlar, politikalarını gerçekleştirmek için kendilerini büyük bir çaba içerisinde bulacaklardır. Menfaat çatışmaları içerisinde kalan Makedonya bölgesinin paylaşımı, uluslararası bir mesele haline gelecek ve Avrupa nazarında şark meselesinin önemli bir ayağını oluşturacaktır.

Bulgarlar her ne pahasına olursa olsun bölgedeki kaos ortamına rağmen emellerini gerçekleştirmek için büyük bir organizasyonun içerisine girmiştir. İlk olarak dernekler aracılığı ile faaliyetlere başlayan Bulgarlar, Makedonya’daki Bulgar halkını Osmanlı’ya karşı tahrik etmiştir. Bu tahriklerin hemen arkasından Bulgaristan’da ve Makedonya’da çeşitli komiteler ve örgütler kurmuşlardır. Faaliyetlerini gerçekleştirmek için yetiştirilen komiteciler belli bir olgunluğa erişince Makedonya bölgesine gönderilmiştir. Makedonya’ya ulaşan komiteciler, çeteler kurarak bölgede terör eylemlerine başlamak ve Osmanlı hâkimiyetine karşı harekete geçerek Osmanlı Devleti’nin Avrupa karşısında zor duruma gelmesi için çabalamıştır. Çetelerin terör eylemlerinin yanında Avrupa müdahalesini sağlamaya çalışan Bulgarlar, bölgede yaptıkları terör eylemlerini Müslümanlar üzerine yıkarak Avrupa’ya karşı “*Müslümanlar, Bulgarları katlediliyor*” propagandası yapmaktan da geri durmamışlardır. Avrupa, katliama uğrayan tarafın Bulgarlar olmadığını bile bile bu yaygaraya kendini inandırmış görünerek, konuya çeteler lehine müdahalede bulunmuştur.

Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin çetelere karşı aldığı tedbirler hayata geçirilemiyordu. Gerek aldığı önlemler gerekse yaptığı ıslahatlar Bulgarları tatmin etmiyor ve onları daha da şiddetli eylemlere sürüklüyordu. Zaten Bulgar çetelerinin amacı, bölgede huzurun sağlanması değil Osmanlı Devleti'nin daha da güçsüzleşmesini sağlamaktı.

Osmanlı Devleti'nin askerî yapısının yeterli ve tam donanımlı olmaması, Makedonya'daki Bulgar çetelerinin fesat faaliyetlerinin önünü almakta yetersiz kaldığı gibi isyancıları daha da cüretkâr bir hale getirmiştir. Bunun yanı sıra gerek Bulgar hükümetinin destekleri gerekse Avrupa'nın bitmek tükenmek bilmeyen müdahalesi Osmanlı Devleti'nin sınırlı tedbirlerinin de akamete uğramasına neden oluyordu. Ayrıca Makedonya'da bulunan yabancı devlet memurları ve jandarmalarının da çetelerin faaliyetleri ve yapılanmaları karşısında duyarsız kalması, Makedonya'daki olayların önüne geçilmesini engelliyordu. Büyük bir sorun halini alan Makedonya Meselesi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında tutunma gayretini daha da zorlaştırmıştır. Böylece Makedonya'daki asayişsizlik ve terör faaliyetlerine karşı tedbir almaya çalışan Osmanlı Devleti, bir türlü başarılı olamamıştır.

Meşrutiyet döneminde ise çetelerin İttihat ve Terakkî etrafında toplanmaları, bölgede kısa süreliğine de olsa asayişin teminine imkân tanımıştır. Bir süreliğine de olsa çeteler, dağdan inip silahları bırakarak barışçıl ve ılımlı bir politika sergilemiştir. Yasa dışı faaliyet içinde olan komiteler, yasal olarak başka bir ad altında partiler kurmuş ve faaliyetlerine yasal yollardan devam etmişlerdir. Ancak yasal yollardan faaliyetlerine devam etmeye çalışan komitecilerin asıl niyetleri kısa sürede ortaya çıkmıştır. Nitekim Makedonya'da ırkçılık, milliyetçilik ve bölücülük temellerine dayanan meşrutiyet kulüpleri ve partileri, 1909 Cemiyetler Kanunu'yla kapatıldıktan sonra yıkıcı ve istilacı emellerini gerçekleştirmek için silahlı eylemlerine tekrar başlamışlardır.

Osmanlı hâkimiyetinin giderek zayıfladığı Makedonya, mahalli unsurların arasında paylaşılması imkânsız bir boyut kazanmıştır. Ancak Balkan ulusları, tüm bu anlaşmazlıklara rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı

birlikte hareket edip Şark meselesi gereği Osmanlı'nın Avrupa topraklarından atılması fikrinde birleşmişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti'ne karşı, topyekün bir Balkan Savaşı düzenlemişlerdir. Neticesinde Makedonya bölgesi Osmanlı egemenliğinden tamamen çıkmış ve Bulgaristan topraklarına dâhil olmuştur.

I. Balkan Savaşı sonucunda Bulgarların kazandığı imtiyazlar, özellikle başta Yunanlar olmak üzere birçok Balkan Devleti'ni rahatsız etmiştir. Neticede Balkan ulusları arasında İkinci Balkan Savaşı patlak vermiştir. Bu anlaşmazlıklardan yararlanan ve Balkanlardaki tüm topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti, son bir hamleyle Edirne'yi geri alarak Avrupa topraklarındaki statüsünü devam ettirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

A. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Babıali Evrak Odası, nr. 2196/164681.

Dâhiliye Mektûbî Kalemi, nr. 492/27, 621/43, 692/7, 1356/3, 2203/46, 2339/118.

Hâriciye Siyâsî, nr. 136/31.

Meclis-i Vükela Mazbataları, nr.108/31.

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı, nr. 469/78.

Sadaret Bulgaristan, nr. 50/23, 54/5, 79/19, 89/79, 98/43, 126/21, 138/37.

Tahrirati Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği, nr. 29/29.

Teftişât-ı Rumeli Umûmî Evrakı, nr: 3/300.

Yıldız Askerî Marûzât, nr. 248/112

Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlik Tahriratı, nr. 13/69.

Yıldız Mütenevvi Maruzat, nr. 6/87.

Yıldız Başkitabet Dairesi Maruzatı,nr. 67/105.

B. MATBÛÂT-I OSMÂNİYE (GAZETELER)

Hilafet Gazetesi, 17 Muharrem 1321/1903, nr.: 89.

Manastır Gazetesi, 15 Muharrem 1323/1905 9 Mart 1321; 20 Nisan 1321/1905.

Selanik Gazetesi,16 Safer 1322/1904, nr.: 1853.

Şurayı Ümmet , 1 Safer 1320/1902, nr.: 3; 1 Rebiülevvel 1320/1902, nr.: 7; 1 Cemaziyelevvel 1320/1902, nr.: 9; 15 Cemaziyel Evvel 1320/1902 , nr.:12; 1 Zilkade 1320/1902, nr.: 21; 15 Zilhicce 1320/1902, nr.: 24; 1 Rebiülevvel 1321/1903, nr.: 29; 1 Cemaziyelahir 1321/1903, nr.: 31.

Rumeli Gazetesi, 25 Şevval 1323/1905, nr.: 3; 17 Zilkade 1323/1905, nr.: 6; 21 safer 1324/1906, nr.: 18; 21 Cemaziyelevvel 1324/1906, nr.: 31.

C. TELİF ESERLER VE MAKALELER

- ADANIR, Fikret; **Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**, Çev.: İhsan Çatay, TVYY., İstanbul 2001.
- ALP, İlker; “ *Makedonya Üzerindeki Mücadeleler Ve Makedonya Cumhuriyeti*”, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, Der.: M. Hatipoğlu, ASAM Yay., Ankara 2002, ss. 71-90.
- AYDIN, Mahir; “*Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri*”, **Osmanlı Araştırmaları**, Ayrı Basım, İstanbul 1989, ss. 209-234.
-; **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, Kitapevi Yay., İstanbul 1996.
-; **Şarki Rumeli Vilayeti**, TTK, Ankara 1992.
-; “*Osmanlı İdaresindeki Bulgar Milletinin Şükranlarını Gösteren Bazı Vesikalar*”, X. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, **TTKY**, Ankara 1993, ss.1267-1277.
- ARMAOĞLU, Fahir; **XIX. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, TTK, Ankara 1997.
- BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.: I, Maarif Yayınları, İstanbul 1940.
- BEYDİLLİ, Kemal; “*II. Abdülhamit Döneminde Makedonya Meselesine Dair*”, **Osmanlı Araştırmaları**, Ayrı Basım IX., İstanbul 1989, ss.77-99.
- BİNARK, İsmet; **Makedonya'daki Osmanlı Evrakı**, Yay. Haz.: Orhan Sakin, Uğurhan Demirbaş Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın no: 29, Ankara 1996.
- DANIŞMEND, İsmail Hami; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.4 Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, ss.311-356.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet; “*Makedonya*”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, ss. 437-444.
- HAMZA, Yusuf; “*1908–1912 Yılları arasında Makedonya'da Kurulan Ayrılıkçı Örgütler ve Osmanlı, Balkan ve Doğu Federasyonu-Konfederasyonu Kurma Fikri*”, Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, **TTK**, Ankara 1994, ss. 2079-2097

- HATİPOĞLU, Murat; **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, ASAM Yay., Ankara 2002.
- HİLMİ, Tunalı; **Makedonya (Mazi-Hal-İstikbal)**, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti matbaasında basılmıştır, 1316 (1898).
- İNALCIK, Halil; **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.
- İNBAŞI, Mehmet; *"Makedonya Osmanlı Hâkimiyeti Değişen ve Değişmeyen Kimlik"*, **Dünden Bugüne Makedonya sorunu**, Der.: Murat Hatipoğlu, ASAM Yay., Ankara 2002, ss.27-44.
- İRTEM, Süleyman Kani; **Osmanlı Devletinin Makedonya Meselesi Balkanların Kördüğümü**, Temel Yay., İstanbul 1999.
- KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi (II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı) C. IX**, TTK, Ankara 1996.
- KARATAY, Osman, *"Orta Çağda Makedonya: Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü"*, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, Der. Murat Hatipoğlu, ASAM Yay., Ankara-2002, ss. 1-23.
- KOYLU Zafer *"Ayastefanos Antlaşması ve Sonrasında Balkanlarda Bulgaristan'ın Genişleme Politikaları: Makedonya"*, **Türk-Bulgar ilişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir, 11–13 Mayıs 2005, ss. 105-113.
- KUTLU, Sacit, **Milliyetçilik Ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İBÜY, İstanbul 2007.
- MANSEL, Arif Müfit, **Ege ve Yunan Tarihi**, TTK, Ankara 1999.
- Mufasssal Osmanlı Tarihi**, Mustafa Cezar ve Diğerleri, C. VI, Güven Yayınevi, İstanbul 1972.
- ORTAYLI, İlber, *"Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar"*, **AÜDTC Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.15, S. 26, Ankara 1991, ss. 253-262.
- ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- ÖZCAN, Azmi; *"Milliyetçilik"*, **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y., C. 30, ss. 84-87

- ÖZTUNA, Yılmaz, **II. Abdülhamit Zamanı ve Şahsiyeti**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2008.
- ROUSSEAU, Jean Jacques: **Toplum Sözleşmesi**, Çev.: Vedat Günyol, Çan Yay., İstanbul-1974.
- SAATÇİ, Meltem Begüm, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Makedonya Sorunu”, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, Der.: Murat Hatipoğlu, ASAM Yay., Ankara 2002, ss.45-68.
-, “II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorunu “Bulgar” Rolü”, **Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir, 11–13 Mayıs 2005, ss. 115-127.
- ŞEMSETTİN, **Makedonya Tarihçe-i Devr-i İnkılap**, Asaduryan Matbaası, İstanbul 1324/1906).
- TEMELKURAN, Tevfik “*Makedonya Meselesine Dair Bir “Layiha”*” **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları dergisi**, S.1, İstanbul Edebiyat Basımevi, Ayrı basım, İstanbul 1972, ss. 147-165.
- UZER, Tahsin, **Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTKB, Ankara 1987.

EKLER

Ek- 1-b. Bulgar çetelerinin köylerde ve kazalarda yapacakları fesatlar hakkındaki talimatname (Köy Çeteleri Talîmâtı). BOA, Teftişât-ı Rumeli Umûmî Evrakı, nr: 3/300.

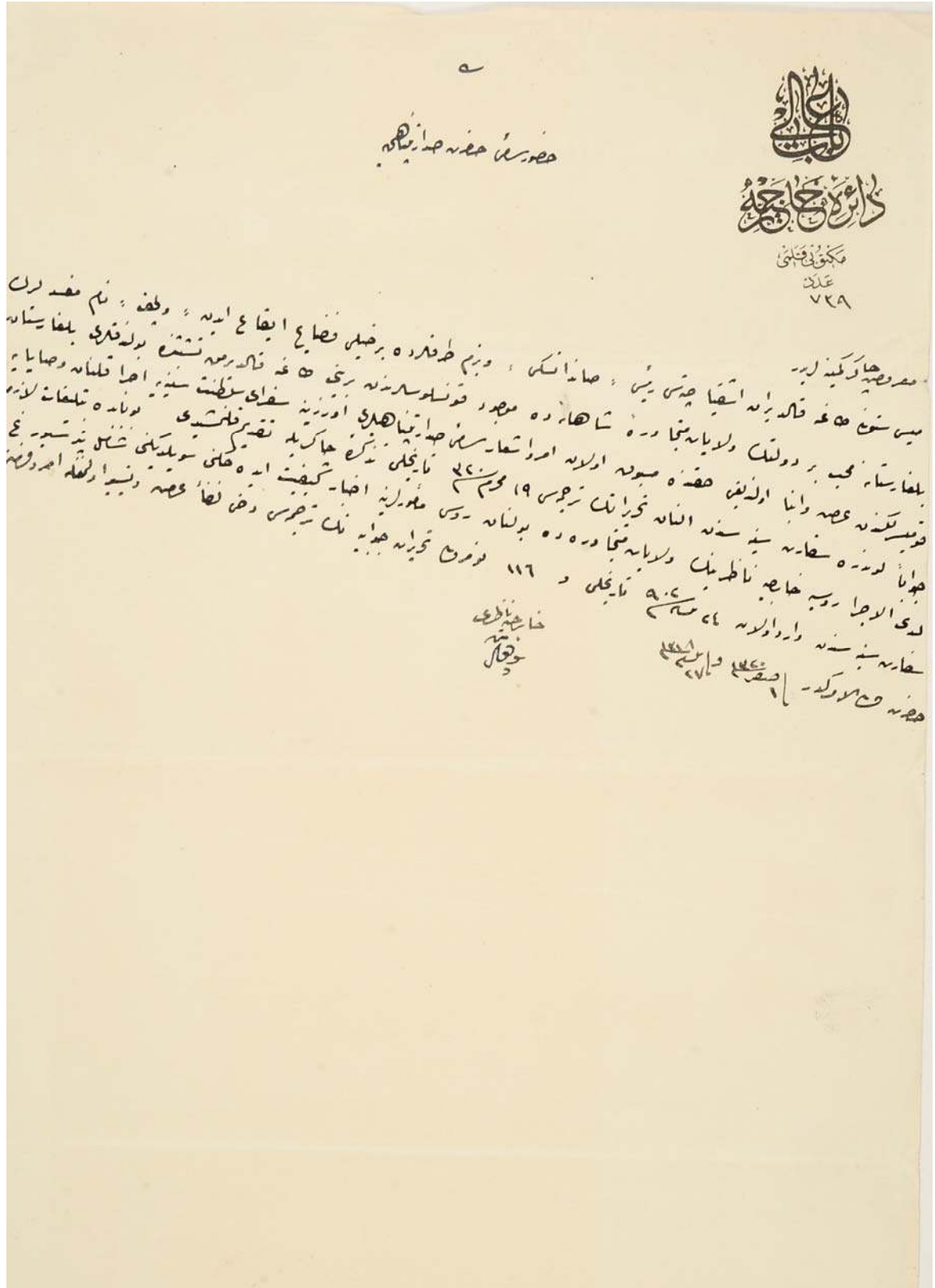
ماده ۱۶
کوی چتیس افرادی دیاجند کوی قومیه منسوب افرادیه برین قبال اولیغی حاکمه امداده بینه ایله کز
قبای حاکمی عدا یه بیدارک دوچاره مجازانه ایله بره . بکری طلاله کوی چتیه افرادی اعلیٰ مکتوب ایله یول
۲

اولیغی باب تعلیمات

ماده ۱۷
یکدمه تشکیل ایلدیه کوی چتیه بری اعلیٰ مکتوبه دیجه کوبلیری چتیه افرادی کیمکده اولیغی حیایه ، حاکم بولمغه ،
من لمره یه مدد صحر اولمغه ایله بری اعلیٰ مکتوبه قضا داره سر و دیور داس دانما بارنده برتاج کس الواب بری اعلیٰ مکتوبه
کندریه . بولمیری اعلیه ایله کده دیکر کوییه دیکر بری ایله (ادره جوتیه و قطعه اولمغه)
۱۸
ایکجا حاکمه کوبلیری امداده بشتکه ایله بری اعلیٰ مکتوبه قضا داره سر و دیور داس جوار کوبلیری بری اعلیٰ مکتوبه
نوسه چتیه اشاعه ایله . کوبلیری بولمغه جبار کوبلیری چتیه و مخاطره ره اولیغی اخبار ایله . ایلک کیم
کوبلیری کبیرک امداده جیقا ندری قطعه ایله قبال اولیغی حاکمه امداده جیقا ندری طلاله ایله دوچاره
مجازانه ایله (قطعه طلاله موضع قطعه وضع اولمغه)
۱۹
خطا : بری اعلیٰ مکتوبه دقتیه چتیه و کویه مکتوبه کادرس ایله بلکه سعاده کوبلیری ایله مجاریه
اداره و قطعه ایله اداره مکتوبه اعلیٰ مکتوبه کادرس ایله اولمغه . کادرس مکتوبه ره عموماً دهها قوی بری اعلیٰ مکتوبه
حاکم جبار اضاح ایله اولمغه

OSMANLI ARŞIVI

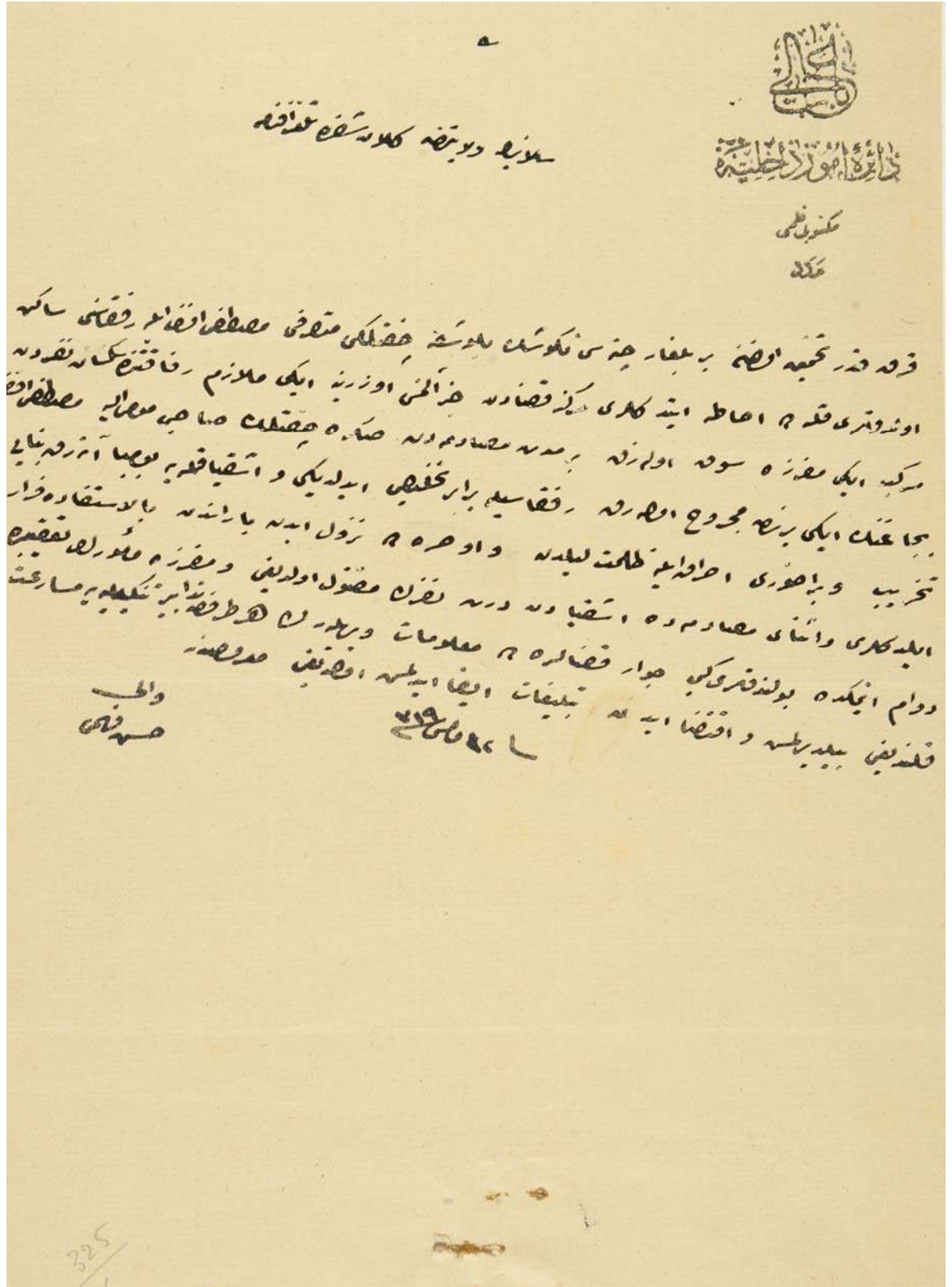
Ek- 2. Miss Stone'yi dağa kaldıran eşkiya reislerinden Sandanski hakkında.
BOA, Sadaret Bulgaristan, nr. 77/1.

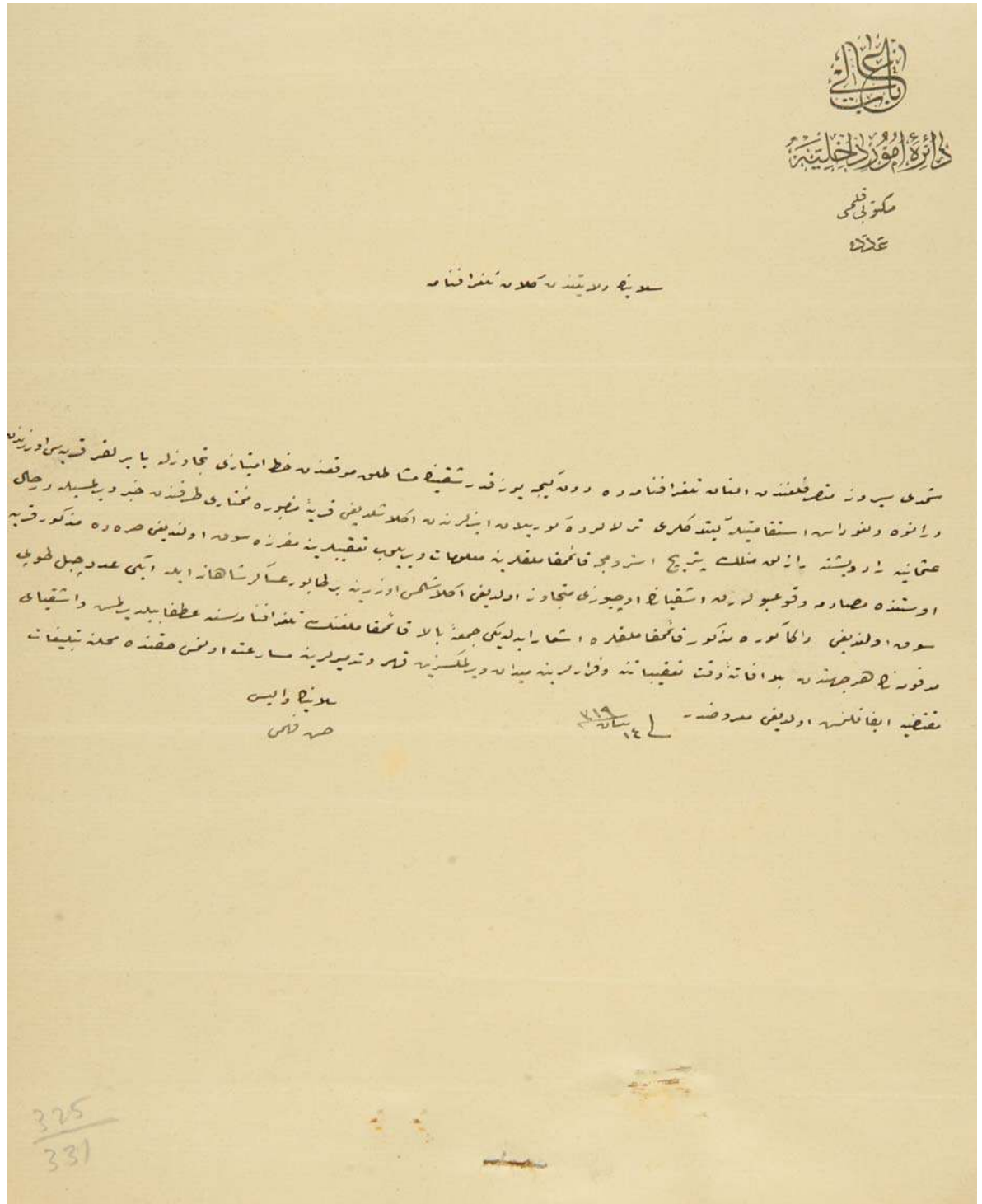
Ek-4-a: Bulgar mektepleri hakkında. BOA, Babiali Evrak Odası, nr. 2196/164681.

[illegible]

Ek – 7. Selanik yakınlarında Bulgar Çeteleriyle olan müsademe. BOA,
Dahiliye Mektubi Kalemi, nr. 692/7.

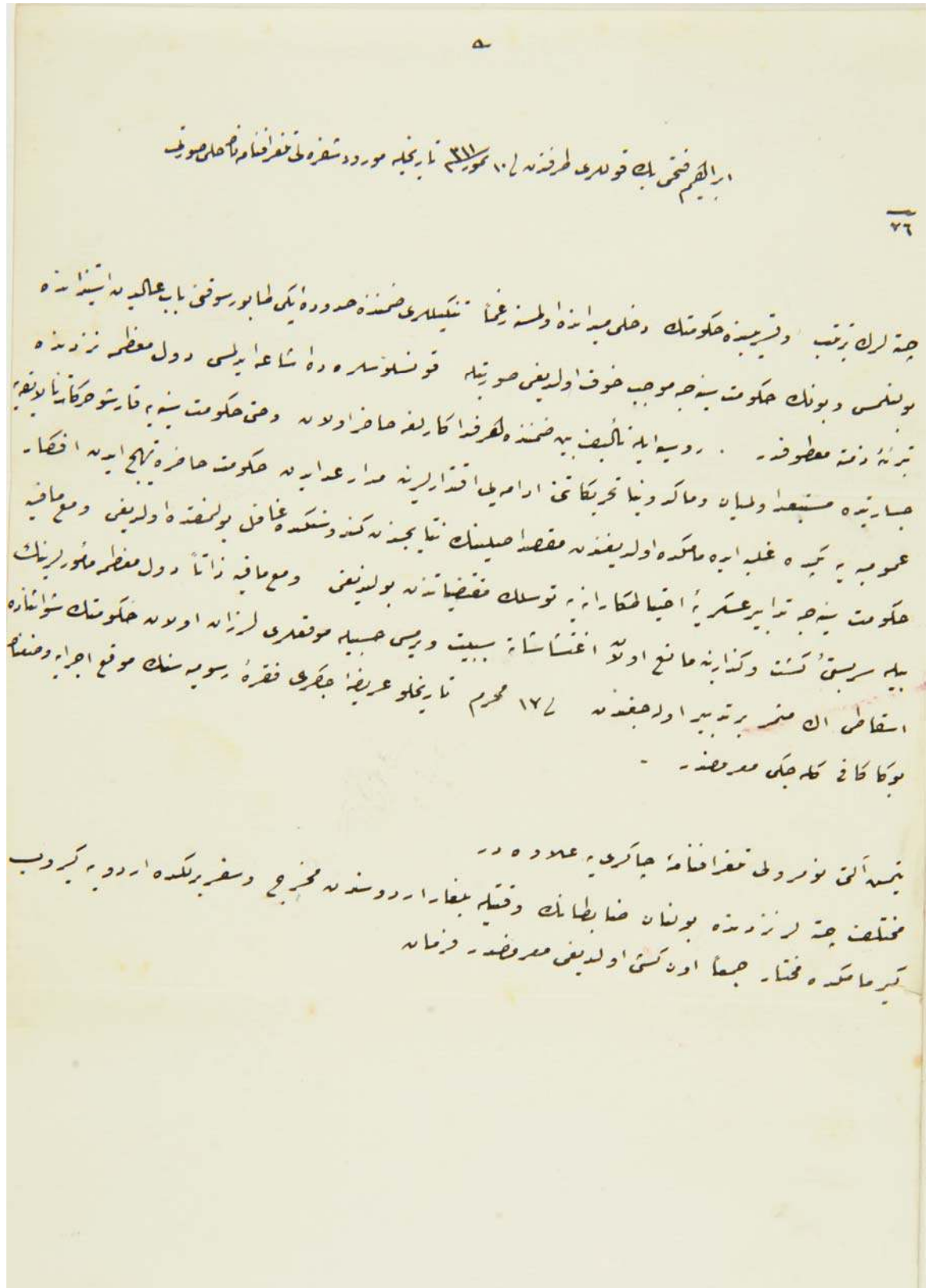
Ek – 8. Manastır, Kosova ve özellikle de Selanik vilayetinin hatt-ı imtiyaza yakın bulunan kaza ve köylerinde Bulgar eşkiya ve çetelerinin tren yollarına, köprülerine, tünellerine ve köy ahalisine yapmış oldukları sabotaj, taarruz ve tecavüzde bulunduklarına dair belgeler içinden bir örnek. BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, nr. 692/7(4)

Ek – 9. Bulgar Çetelerine karşı alınan tedbirler hakkında. BOA, Sadaret Bulgaristan, nr. 79/19

[illegible]

Ek -10. Bulgar Hükümeti'nin Makedonya'daki Bulgar çetelerini desteklediğine dair belge. *BOA, Yıldız Mütenevvi Maruza, nr. 6/87.*

ÖZET

ÖZKÜÇÜK, Fatma Gül. I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Tarih boyunca, bir çok milletin bir biriyle mücadele sebebi ve alanı olan Makedonya, bu mücadeleler sonucu muhtelif devletlerin yönetimine geçmiş bir coğrafya olması hasebiyle büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple, sayısız göçlere ve savaşlara sahne olması; ayrıca çeşitli etnik unsurların bu bölge üzerinde hak iddia etmesi, ortaya değişik Makedonya tanımlarının çıkmasına sebep olmuştur. Siyasi sınırlarının yanında, etnik ve dini yapısı da karışık olan bu coğrafya, gerek siyasi gerekse etnik olarak yamalı bohçayı andırır tarzdadır. Makedonya’daki bu siyasi ve etnik durum, milliyetçilik akımının etkisi ile daha da karmaşık bir hal almıştır.

Makedonya’daki etnik unsurların her biri, 18. Yüzyılda başlayan “milliyetçilik” akımının etkisine kapılarak, mezkur bölgeyi kendi topraklarına katmak için büyük bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadele, tarihte “Makedonya Sorunu” olarak addedilmiştir.

Makedonya’da hak iddiasında bulunan ulusların her biri, Makedonya’da komiteler kurarak Osmanlı Devleti egemenliğine karşı olduklarını ortaya koymakla kalmamış fiili mücadeleye geçmişlerdir. Komitelerin bu fiiliyatı çeşitli silahlarla ve acımasızca yapmaya başlaması, Makedonya bölgesindeki karışıklığı daha da arttırmıştır. Özellikle de bu çalışmanın özünü teşkil eden “Bulgar komite ve çetelerinin faaliyetleri”, diğerlerine nazaran Osmanlı Devleti’ni, daha zor duruma düşürmüştür.

Çalışmanın kapsamı, I. Meşrutiyet döneminde Bulgar komite ve çete faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Berlin Antlaşması’yla başlayan bu süreçte Bulgaristan, Büyük Bulgaristan hayalini gerçekleştirmek için önce Şarkî Rumeli Vilayeti’ni ilhak etmiş, sonra da Makedonya’yı topraklarına dâhil etmek için faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu durum, çete faaliyetleri sebebiyle, yapılması öngörülen ıslahatların da uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Zaten Bulgarların amacı, ıslahın gerçekleşmesi değil asayişin daha da bozulmasını temin ederek “*Bölgede can güvenliği yok; Osmanlı Devleti gerekenleri yapmıyor*” telkini ile Avrupa’nın bölgeye müdahalesini sağlamaktı.

Osmanlı Devleti, Makedonya’daki çete faaliyetlerine karşı sıkı önlemler almıştır. Ancak bölgede Bulgar çetelerinin terör eylemleri ve Avrupa’nın bitmek bilmeyen müdahaleleri ile Osmanlı Devleti’nin maddi anlamdaki yetersizlikleri, alınan tüm tedbirlerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler:

1. Makedonya Meselesi,
2. Bulgar komiteleri,
3. Bulgar çeteleri,
4. Bulgar eşkiyaları,
5. Osmanlı Devleti.

ABSTRACT

ÖZKÜÇÜK, Fatma Gül. The Bulgarian Mob Activities In Macedonia At The Era Of 1st Monarchy, Master Thesis, Ankara, 2011.

Macedonia is a very important region since it was a battleground for many nations, and since it had changed hands frequently. Since it witnessed numerous wars and mass migrations, and since many different factions claimed the regions as theirs, many different definitions of Macedonia emerged.

Due to the political, ethnic and religious mix of this region, it looks like a political and ethnic amalgamation. This political and ethnic situation had got more complicated with the influence of nationalism.

Affected by the sweep of "nationalism" that started in the 18th century, each of the ethnic factions in Macedonia started fighting each other in order to add Macedonia to their territories. Historically, these fights are referred to as "the Macedonian Question".

Each of the nations that claim Macedonia established committees against the Ottoman government, and they also started physical struggle. They started making armed and brutal attacks, and this complicated the situation in Macedonia even more. Especially the "activities of Bulgarian committees and mobs", which is the subject matter of this work, gave the Ottoman Empire the most trouble, when compared with the other committees.

This work includes the activities of Bulgarian committees and mobs in the era of 1st Monarchy (1. Meşrutiyet) in Ottoman Empire.

These activities started with the Berlin Treaty, after which Bulgaria annexed Eastern Rumelia Province in order to establish her ideal of Great Bulgaria. Bulgaria, then increased activities to annex Macedonia. Due to the activities of mobs, this situation made it hard to implement the planned

reforms in the region by Ottoman Empire. The aim of the Bulgarians were to prevent reforms, create more chaos, and then get the intervention from the Europe with the claim that "there is chaos in the region and Ottoman government are not taking the necessary measures".

Ottoman government took good measures against the activities of mobs in Macedonia. However, the terrorist activities of the Bulgarian mobs in the region, continuous interventions of Europe, and poor economical condition of the Ottoman Empire left these measures ineffective.

Keywords:

1. Macedonian Question,
2. Bulgarian Committees,
3. Bulgarian mobs,
4. Bulgarian terrorists,
5. Ottoman Empire